

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ЧЕРНІКОВА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЗАХИСТ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У
ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ**

12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.С. Чернікова
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник –
Дніпров Олексій Сергійович
доктор юридичних наук, старший дослідник
Кропивницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Чернікова О.С. Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2025.

У дисертаційному дослідженні проведено комплексний правовий аналіз та розв’язання наукових і практичних питань, пов’язаних із визначенням специфіки захисту міграційних прав особи в діяльності судових та правоохоронних органів України в межах чинного законодавства. Окрім того, сформульовано науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення державної міграційної політики та вирішення актуальних проблем у цій сфері.

Проведено аналіз теоретичних і методологічних засад дослідження системи захисту прав мігрантів в контексті діяльності судових та правоохоронних органів. Визначено, що методологічний апарат в контексті цього дослідження слід розглядати як систему в підходах, принципах, методах наукового пізнання, що забезпечують всебічне вивчення його характеристик у рамках адміністративного права. Окреслено структуру методології дослідження, що охоплює загальні наукові, галузеві та спеціалізовані методи. Наголошено на важливості врахування особливостей методологічних підходів інших галузей права, таких як адміністративне, конституційне, цивільно-процесуальне, митне, податкове та міжнародне право, для забезпечення комплексного аналізу проблематики.

Здійснено оцінку та моніторинг з визначення сучасних наукових підходів щодо адміністративно-правового регулювання захисту міграційних

прав людини і громадянина. Встановлено, що комплексні та системні дослідження цієї проблематики раніше не проводилися. Наголошено, що вивчення особливостей захисту міграційних прав особи у діяльності судових та правоохоронних органів України становить окремий предмет правового регулювання, оскільки відповідні заходи суттєво відрізняються від організації роботи органів виконавчої влади, прокуратури та силових структур.

Проведено аналіз поняття «адміністративно-правове регулювання захисту міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів», яке трактується як діяльність держави, спрямована на забезпечення дотримання прав людини і громадянина шляхом застосування юридичних норм та індивідуальних приписів. Визначено, що це регулювання передбачає упорядкування, закріплення, охорону та розвиток правовідносин організаційно-розпорядчого та реординаційного характеру, які формуються у сфері організації та реалізації міграційного правопорядку.

У рамках дослідження здійснено аналіз етимології історичних механізмів захисту міграційних прав людини. Виокремлено два історичних періоди розвитку відповідного законодавства: перший охоплює 1991–2022 роки, а другий – сучасний етап, який триває з 2022 року в умовах воєнного стану. Особливістю останнього періоду є адаптація, імплементація, гармонізація міграційного законодавства України до вимог та стандартів Європейського Союзу, що зумовлено збройною агресією РФ та необхідністю посилення правових гарантій міграційної безпеки.

Оцінено сучасний стан нормативно-правового регулювання захисту міграційних прав особи у діяльності судових і правоохоронних органів. Запропоновано поділ механізмів забезпечення цих прав за критеріями їхнього характеру: на законні та соціальні, а також правозахисні, що діють як на законодавчому, так і на підзаконному рівнях. Окрему увагу приділено аналізу міжнародних правових актів, які регламентують захист міграційних прав.

Охарактеризовано основні риси адміністративно-правового регулювання у цій сфері, визначено їхній зміст та ключові елементи, що

сприяють ефективному функціонуванню правозахисного механізму в умовах сучасних викликів.

У роботі проаналізовано форми і способи захисту міграційних прав людини, а також визначено значення судової та правоохоронної діяльності в цій сфері. Розглянуто особливості умов та порядку міграційної правоохорони, її зміст, зокрема методів та способів впливу. Розкрито широке використання диспозитивного методу правового регулювання, яке прямо пов'язане із означеним способом встановлення реординації, адже кожен громадянин, що перебуває поза вертикаллю державно-управлінських відносин, має право, а не обов'язок виплати від органів державної влади відповідного захисту належних йому прав, свобод і законних інтересів.

У дослідженні запропоновано здійснити класифікацію та характеристику адміністративно-правових засобів захисту міграційних прав людини. Перед цим відмічається, що вони порівняно з іншими різновидами правового регулювання, здійснюються за допомогою найбільшої кількості юридичних джерел, відмінних за своєю юридичною силою та рівнем прийняття. Вказується, що з одного боку, це безперечно ускладнює формування цілісної системи адміністративно-правових засобів захисту досліджуваних прав людини й нерідко призводить до невиправданого дублювання однакових за змістом норм права, а також виникнення юридичних колізій внаслідок протиріччя адміністративно-правових норм, встановлених різними суб'єктами щодо застосування засобів впливу. Підкреслюється, що під засобами захисту міграційних прав людини слід мати на увазі комплекс правових явищ і інститутів, заходів, діянь тощо), здійснюваних відповідно до законодавства з метою забезпечення організації та реалізації захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами. Відтак, наголошується, що засоби захисту міграційних прав людини виступають неодмінним елементом попередження й припинення порушень, а також відновлення прав людини і громадянина.

Охарактеризовано повноваження і напрями діяльності судових і правоохоронних органів, які беруть участь при захисті міграційних прав людини в Україні. Встановлено, що серед суб'єктів з державно-владними повноваженнями, які беруть участь у правовідносинах з приводу міграційної правоохоронної діяльності судові і правоохоронні органи є постійними учасниками таких відносин. Розкрито повноваження Державної міграційної служби України, міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України під час здійснення міграційних формальностей. Визначено, що фізичні особи (громадяни, іноземці та особи без громадянства) можуть бути учасниками міграційних відносин та мати конкретні юридичні права та обов'язки. З'ясовано, що фізичні особи можуть мати представників при перетинанні державного кордону за умови належного оформлення їх повноважень.

Встановлено та охарактеризовано адміністративно-правовий механізм здійснення організації захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду. Окреслено форми та методи організації процедур міграційного контролю. Розкрито їх сутність, запропоновано розподіл на групи. Охарактеризовано та встановлено мету, функції та принципи міграційного контролю при перетинанні державного кордону України. Встановлено, що при перетинанні кордону компетентними органами можуть застосовуватися не всі форми міграційного контролю. Важливим є те, що не застосування цих формальностей не означає звільнення від обов'язкового порядку перетинання державного кордону. Доведено, що основна мета діяльності посадових осіб контрольно-наглядових органів України – не допустити незаконного в'їзду і забезпечити міграційний правопорядок у повному обсязі.

У роботі розкрито та проаналізовано основні види форм міграційного контролю щодо фізичних осіб, які перетинають державний кордон України. Виділено види міграційних формальностей. Виділено види додаткових форм міграційного контролю, визначено різновиди методів міграційного контролю,

здійснено їх характеристику. Підкреслено, що діяльність органів контролю та адміністративного нагляду у межах системи діяльності судових та правоохоронних органів в цілому окреслюється як на підтримання законності та правопорядку у певній сфері суспільних відносин, так і на гарантування забезпечення реалізації, охорону і захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Встановлено, що захист міграційних прав людини у діяльності органів контролю та адміністративного нагляду може здійснюватися безпосередньо та опосередковано як щодо конкретної особи, так і щодо невизначеного кола осіб, попереджаючи, припиняючи та усуваючи порушення відповідних прав людини і громадянина.

Встановлено поняття та підстави застосування адміністративно-правових інструментів захисту міграційних прав людини в судовій та правоохоронній діяльності при виявленні порушень законодавства, запропоновано їх специфічні ознаки. З'ясовано, що застосування владної категорії адміністративного впливу належить до категорії заходів примусу та є підставою юридичної відповідальності. Охарактеризовано їх види та підстави застосування, а також використання засад адміністративного судочинства щодо встановлення достовірності документів, які досліджуються в певних провадженнях в тому числі за участю громадських формувань.

На доповнення до цього досліджені перспективи вдосконалення захисної діяльності системи судових та правоохоронних органів в сучасних умовах міграційної ситуації в Україні. Проведено аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання міграційної сфери. Запропоновано напрямки розвитку адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини у судовій та правоохоронній діяльності, коли протягом останніх років міграція населення набула небачених раніше масштабів, вона досить швидко змінює картину світу і вимагає напрацювання нормативно-правової бази щодо врегулювання різних видів міграції, міграційних процесів, як всередині країни так і на міжнародному рівні, включаючи питання, які пов'язані із спрощеним порядком надання громадянства України в умовах воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені у ній теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності (для більш активного розвитку науки адміністративного права у цій сфері); правотворчості (у діяльності компетентних органів при реформуванні міграційного законодавства); навчальному процесі (під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, текстів лекцій і методичних рекомендацій з навчальних курсів).

Сформульовано концептуальні підходи та рекомендації щодо вирішення наукового завдання з питань захисту міграційних прав людини і громадянина у діяльності судових і правоохоронних органів України у межах його правового регулювання.

Ключові слова: міграція, міграційні відносини, принципи, міграційний режим, міграційна політика, міграційні формальності, нелегальна міграція, міграційна система, міграційна правоохорона, міграційне законодавства, суб'єкти міграційних правовідносин, заборони та обмеження, еміграція, іміграція, примусове видворення, міграційно-правове регулювання, адміністрування міграційних процесів.

SUMMARY

Chernikova O.S. Administrative protection of migration human rights in the activities of judicial and law enforcement bodies of Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 “Administrative law and process; financial law; information law”. Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation research conducted a comprehensive legal analysis and resolved scientific and practical issues related to determining the specifics of protecting a person's migration rights in the activities of judicial and law

enforcement bodies of Ukraine within the framework of current legislation. In addition, scientifically substantiated proposals and recommendations aimed at improving state migration policy and solving current problems in this area were formulated.

The theoretical and methodological foundations of the study of the system of protection of migrants' rights in the context of the activities of judicial and law enforcement bodies have been analyzed. It has been determined that the methodological apparatus in the context of this study should be considered as a system in approaches, principles, and methods of scientific knowledge that ensure a comprehensive study of its characteristics within the framework of administrative law. The structure of the research methodology, which includes general scientific, industry, and specialized methods, has been outlined. The importance of taking into account the peculiarities of methodological approaches in other branches of law, such as administrative, constitutional, civil procedural, customs, tax, and international law, has been emphasized to ensure a comprehensive analysis of the issue.

An assessment and monitoring was carried out to determine modern scientific approaches to the administrative and legal regulation of the protection of human and citizen migration rights. It was established that comprehensive and systematic studies of this issue had not been conducted before. It was emphasized that the study of the features of the protection of a person's migration rights in the activities of judicial and law enforcement bodies of Ukraine is a separate subject of legal regulation, since the relevant measures differ significantly from the organization of the work of executive bodies, the prosecutor's office and law enforcement agencies.

The concept of "administrative and legal regulation of the protection of migration human rights in the activities of judicial and law enforcement bodies" is analyzed, which is interpreted as the activity of the state aimed at ensuring compliance with human and citizen rights through the application of legal norms and individual regulations. It is determined that this regulation involves the regulation, consolidation, protection and development of legal relations of an organizational,

administrative and reorganizational nature that are formed in the field of organization and implementation of migration law.

The study analyzed the etymology of historical mechanisms for the protection of human migration rights. Two historical periods of the development of the relevant legislation were distinguished: the first covers the years 1991–2022, and the second is the modern stage, which has been going on since 2022 under martial law. A feature of the latter period is the adaptation, implementation, and harmonization of Ukraine's migration legislation to the requirements and standards of the European Union, which was due to the armed aggression of the Russian Federation and the need to strengthen legal guarantees of migration security.

The current state of the regulatory and legal regulation of the protection of migration rights of individuals in the activities of judicial and law enforcement bodies is assessed. A division of mechanisms for ensuring these rights according to the criteria of their nature is proposed: legal and social, as well as human rights, operating both at the legislative and subordinate legislative levels. Special attention is paid to the analysis of international legal acts that regulate the protection of migration rights.

The main features of administrative and legal regulation in this area are characterized, their content and key elements that contribute to the effective functioning of the human rights mechanism in the face of modern challenges are determined.

The paper analyzes the forms and methods of protecting migration human rights, and also determines the significance of judicial and law enforcement activities in this area. The peculiarities of the conditions and procedure of migration law enforcement, its content, in particular methods and methods of influence, are considered. The widespread use of the dispositive method of legal regulation is revealed, which is directly related to the specified method of establishing reorganization, because every citizen who is outside the vertical of state-administrative relations has the right, but not the obligation, to receive from state authorities appropriate protection of his rights, freedoms and legitimate interests.

The study proposes to classify and characterize administrative legal means of protecting migration human rights. Before that, it is noted that, compared to other types of legal regulation, they are implemented using the largest number of legal sources, differing in their legal force and level of acceptance. It is indicated that, on the one hand, this undoubtedly complicates the formation of a holistic system of administrative legal means of protecting the human rights under study and often leads to unjustified duplication of legal norms that are identical in content, as well as the emergence of legal conflicts due to the contradiction of administrative legal norms established by different entities regarding the use of means of influence. It is emphasized that the means of protecting migration human rights should be understood as a complex of legal phenomena and institutions, measures, actions, etc., carried out in accordance with the legislation in order to ensure the organization and implementation of the protection of migration human rights by judicial and law enforcement bodies. Therefore, it is emphasized that the means of protecting migration human rights are an indispensable element of preventing and stopping violations, as well as restoring human and civil rights.

The powers and areas of activity of judicial and law enforcement bodies involved in the protection of human migration rights in Ukraine are characterized. It is established that among the subjects with state and governmental powers participating in legal relations regarding migration law enforcement activities, judicial and law enforcement bodies are permanent participants in such relations. The powers of the State Migration Service of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine during the implementation of migration formalities are disclosed. It is determined that individuals (citizens, foreigners and stateless persons) may be participants in migration relations and have specific legal rights and obligations. It is found out that individuals may have representatives when crossing the state border, provided that their powers are properly drawn up.

The administrative and legal mechanism for the organization of the protection of human migration rights by control and administrative supervision bodies is

established and characterized. The forms and methods of organizing migration control procedures are outlined. Their essence is revealed, and a division into groups is proposed. The purpose, functions and principles of migration control when crossing the state border of Ukraine are characterized and established. It is established that not all forms of migration control can be applied by competent authorities when crossing the border. It is important that the failure to apply these formalities does not mean exemption from the mandatory procedure for crossing the state border. It is proven that the main goal of the activities of officials of control and supervision bodies of Ukraine is to prevent illegal entry and ensure migration law and order in full.

The paper reveals and analyzes the main types of forms of migration control over individuals crossing the state border of Ukraine. Types of migration formalities are highlighted. Types of additional forms of migration control are highlighted, types of migration control methods are identified, and their characteristics are described. It is emphasized that the activities of control and administrative supervision bodies within the system of activities of judicial and law enforcement bodies as a whole are outlined both to maintain law and order in a certain sphere of social relations, and to guarantee the implementation, protection and defense of the rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen. It is established that the protection of human migration rights in the activities of control and administrative supervision bodies can be carried out directly and indirectly both in relation to a specific person and in relation to an indefinite circle of persons, preventing, stopping and eliminating violations of the relevant human and citizen rights.

The concept and grounds for the application of administrative and legal instruments for the protection of human migration rights in judicial and law enforcement activities when detecting violations of the law are established, and their specific features are proposed. It is found that the application of the power category of administrative influence belongs to the category of coercive measures and is the basis for legal liability. Their types and grounds for application are characterized, as well as the use of the principles of administrative justice in establishing the

authenticity of documents that are investigated in certain proceedings, including with the participation of public groups. In addition, the prospects for improving the protective activities of the system of judicial and law enforcement bodies in the modern conditions of the migration situation in Ukraine are investigated. An analysis of foreign experience in legal regulation of the migration sphere is conducted. Directions for the development of administrative and legal regulation of the protection of human migration rights in judicial and law enforcement activities are proposed, when in recent years population migration has reached unprecedented scales, it is rapidly changing the picture of the world and requires the development of a regulatory and legal framework for regulating various types of migration, migration processes, both within the country and at the international level, including issues related to the simplified procedure for granting Ukrainian citizenship under martial law.

The practical significance of the results obtained is that the theoretical provisions, conclusions and recommendations set out in it can be used in: scientific research activities (for more active development of the science of administrative law in this area); lawmaking (in the activities of competent authorities in reforming migration legislation); educational process (during the preparation of relevant sections of textbooks, manuals, lecture texts and methodological recommendations for training courses).

Conceptual approaches and recommendations have been formulated for solving the scientific problem of protecting human and citizen migration rights in the activities of judicial and law enforcement bodies of Ukraine within the framework of its legal regulation.

Keywords: migration, migration relations, principles, migration regime, migration policy, migration formalities, illegal migration, migration system, migration law enforcement, migration legislation, subjects of migration legal relations, prohibitions and restrictions, emigration, immigration, forced expulsion, migration legal regulation, administration of migration processes.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Чернікова О.С. Склади типових адміністративних правопорушень у сфері міграційних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 613-615.
2. Чернікова О.С. Деякі питання формування сучасний міграційно-правових відносин. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 151-158.
3. Чернікова О.С. Адміністративно-правові запобіжники в міграційній сфері. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 470-476.
4. Чернікова О.С. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами. *KELM*. 2024. № 8. С. 53-58.
5. Чернікова О.С. Напрями вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України в сфері міграції. 2025. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 374-377.
6. Чернікова О.С. Адміністративно-правовий захист міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду. *The scientific heritage*. № 155. 2025. С. 39-45.
7. Чернікова О.С. Адміністративний примус як важливий інструмент забезпечення міграційної безпеки. *Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Серія «Сектор безпеки України». Вип. 49. Редкол.: А.П. Гетьман, Белов Д.М., Т.О. Коломоєць, Ю.В. Мех, В.Я. Настюк, Р.В. Шаповал та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 301-304.*
8. Чернікова О.С. Адміністративні правопорушення в міграційній сфері. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики: збірник*

наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції (28 березня 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 47. Редкол.: А.П.Гетьман, Д.М. Бєлов, Т.О. Коломоєць, Ю.В. Мех, В.Я. Настюк, Р.В. Шаповал та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 316-319.

9. Чернікова О.С. Деякі питання вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності судових та правоохоронних органів України в сфері міграції. *Правові засади діяльності правоохоронних органів: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 листопада 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 51. Упорядник Ю.В. Мех. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 230-233.*

10. Чернікова О.С. Адміністративно-правовий аспект міграційної безпеки держави. *Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (24 січня 2025 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 53. Редкол.: О.М. Ярошенко, Ю.В. Мех та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2025. С. 181-183.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ	
МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА	
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	
1.1. Поняття та характерні риси адміністративного захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів.....	26
1.2. Сучасні форми і способи захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами.....	45
1.3. Адміністративно-правовий механізм забезпечення захисту прав людини судовими та правоохоронними органами під час застосування заходів примусу і розгляду справ про порушення міграційного законодавства.....	60
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	
У ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ	
ОРГАНІВ	
2.1. Напрями правозахисної діяльності судових та правоохоронних органів у сфері міграції.....	88
2.2. Сучасний адміністративно-правовий інструментарій захисту міграційних прав людини в судовій та правоохоронній діяльності.....	103
2.3. Організація захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду	120
2.4. Нормативно-правове регулювання гарантій міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань.....	135
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-	
ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАХИСТУ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	
СУДОВИМИ ТА ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	

3.1. Перспективи вдосконалення діяльності системи судових та правоохоронних органів у сфері міграції.....	153
3.2. Досвід захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами у зарубіжних країнах.....	167
3.3. Розвиток адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України.....	184
Висновки до розділу 3.....	202
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	213
ДОДАТКИ.....	240

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Упродовж багатьох років, вибір Україною такого напрямку розвитку, як європейська інтеграція, визначає необхідність проведення значної кількості модернізацій у політичній, гуманітарній та інших сферах. Вказане в умовах воєнного стану неможливо без своєчасного оновлення в міграційній сфері. З огляду на те, що унормування адміністративно-правових засад міграційних процесів безпосередньо впливає на безпеку держави та її суверенітет, одним з перших таких новацій зазнало саме законодавство з питань міграційного правопорядку. За таких умов провідна роль відводиться державі, її уповноваженим судовим і правоохоронним органам, від яких вимагається організованість й узгоджена взаємодія, щодо забезпечення прав, свобод та інтересів громадянина та людини. Функціонування сучасної міграційної системи суспільства неможливо уявити без участі судових та правоохоронних органів, ефективність діяльності яких забезпечується різноманітними заходами, серед яких важливе місце посідає міграційно-захисна діяльність прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

У даному контексті детальне вивчення міграційно-захисної діяльності досліджуваних суб'єктів публічної влади набуває неабиякої актуальності, оскільки декларовані міграційні права людини реальні тоді, коли вони забезпечуються належною роботою з боку держави, яка уособлюючи судово-правоохоронну діяльність, законодавчо закріплює як власні обов'язки, так і обов'язки щодо захисту прав і свобод своїх громадян, так і обов'язки інших учасників міграційних процесів задля недопущення порушень. Звісно, це необхідно також і тому, що за експертними оцінками, більше як 90% імігрантів перебувають на території України в умовах воєнного стану з різними порушеннями законодавства з питань міграції.

Актуальність дослідження також зумовлена складними процесами гармонізації та імплементації вітчизняного законодавства із європейським,

також відповідними міжнародними нормами і стандартами стосовно імміграції і захисту правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі напрямки правового регулювання міграційно-захисних відносин у своїх наукових працях розглядали: О. М. Бандурка, О. І. Беспалова, Ю. П. Битяк, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, Г. С. Іванова, А. В. Боровик, Т. О. Коломоєць, Д. В. Лученко, А. А. Манжула, Є. Ю. Соболев, С. О. Шатрава та багатьох інших. Не применшуючи значення напрацювань вказаних учених, слід констатувати, що в науковій літературі, недостатньо опрацьованою є проблема окреслення сутності, змісту структури й характерних рис адміністративного захисту міграційних прав людини у діяльності судових правоохоронних органів.

Отже, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених проблемі адміністративного захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів, а також наявності низки недоліків в адміністративно-правовому механізмі регулювання відповідної діяльності обумовлюють важливість, актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з положенням про Державну міграційну службу України; Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року, № 2118-р. Тема дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 012005390).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в тому, щоб ґрунтуючись на аналізі й узагальненні сучасних наукових праць учених, норм чинного законодавства і підзаконних нормативно-правових актів, відповідних законопроектів, правоохоронної та судової практики з'ясувати сутність,

форми, способи й особливості адміністративно-правового механізму регулювання захисту міграційних прав людини у діяльності судово-правоохоронної системи, на підставі чого опрацювати міграційну сферу як вид правоохорони та запропонувати шляхи її удосконалення до вимог розвитку сучасного суспільства.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у виконанні таких завдань:

- охарактеризувати правову природу й визначити риси судової та правоохоронної діяльності щодо адміністративного захисту міграційних прав людини;
- розкрити форми і способи захисту міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів;
- сформувати систему адміністративно-правових засобів захисту міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів;
- визначити особливості й напрями захисту міграційних прав людини у діяльності окремих судових та правоохоронних органів;
- окреслити коло суб'єктів захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду;
- надати характеристику сучасного адміністративно-правового інструментарію захисту прав людини в судовій та правоохоронній діяльності;
- з'ясувати основні шляхи оптимізації нормативно-правового регулювання міграційно-захисної діяльності громадських формувань;
- обґрунтувати основні перспективи вдосконалення діяльності системи судових та правоохоронних органів у сфері міграції;
- надати характеристику досвіду новел особливостей реалізації міжнародних міграційних стандартів у судовій та правоохоронній діяльності;
- запропонувати шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів в Україні в контексті євроінтеграції;

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, пов'язаних з судовою і правоохоронною діяльністю щодо захисту міграційних прав людини.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади судово-правоохоронної діяльності в міграційній сфері.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дає можливість вивчити проблеми в єдності їх юридичного змісту і процесуальної форми, об'єктивно оцінювати ефективність адміністративно-правового регулювання міграційно-захисних відносин в Україні. Так, логіко-семантичний метод використано з метою визначення понять «судової та правоохоронної діяльності щодо адміністративного захисту міграційних прав людини» (підрозділ 1.1.), міграційно-захисна діяльність судових та правоохоронних органів як предмет адміністративно-правового регулювання, його форми та способи (підрозділ 1.2.), система адміністративно-правових засобів захисту міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів (підрозділ 1.3.) тощо. За допомогою використання методу документального аналізу охарактеризовано напрями правозахисної діяльності судових та правоохоронних органів у сфері міграції (підрозділ 2.1.) та запропоновано механізм організації захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду (підрозділ 2.2.). Структурно-логічний та системно-функціональні методи використано в межах визначення кола суб'єктів контрольно-наглядової діяльності у цій сфері (підрозділ 2.2.). Методи моделювання та прогнозування використано з метою опрацювання адміністративно-правового інструментарію захисту прав людини в судовій та правоохоронній діяльності (підрозділ 2.3.) та шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань (підрозділ 2.4.), сучасної системи міграційної правоохорони України (підрозділ 3.1.), вивчення та використання досвіду у зарубіжних країнах (підрозділ 3.2.). Для розробки наукового обґрунтування

рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного й міграційного законодавства, яким врегульовано дослідження даної проблематики застосовувався функціонально-правовий метод (підрозділ 3.3.). Під час підготовки дисертації було використано й низку інших методів застосування яких дало змогу комплексно підійти до виконання окреслених вище завдань наукової роботи.

Нормативно-правовим підґрунтям є Конституція України, міжнародні договори та угоди (ратифіковані у встановленому законом порядку), закони України, що регулюють міграційні правовідносини, а також нормативно-правові акти, положення яких спрямовані на регулювання формальностей у досліджуваній сфері суспільного життя.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становить праці фахівців у галузі теорії держави та права, адміністративного, міжнародного права тощо. Крім того, використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, зокрема теорії управління, філософії, соціології, тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять довідкові та періодичні видання, статистичні матеріали, судова та правоохоронна практика тощо.

Наукова новизна отриманих результатів визначена тим, що дисертація є однією з перших спроб в умовах дії правового режиму воєнного стану на території України системно, на рівні дисертаційного дослідження з'ясувати сутність адміністративно-правового механізму захисту міграційних прав людини у законності судових і правоохоронних органів, розкрити його структуру та особливості, на підставі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на впровадження інноваційних проектів в міграційну сферу, як вид публічної правоохорони, та запропонувати шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання досліджуваного напрямку забезпечення міграційного правопорядку.

У результаті проведеного дослідження сформовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

- акцентовано увагу на тому, що ключовими чинниками які характеризують діяльність судових та правоохоронних органів щодо захисту міграційних прав людини, є такі: 1) вона слугує предметом адміністративно-правового регулювання, що здійснюється у визначених законодавством юрисдикційних формах і напрямках; 2) має місце наявність спеціальних державних гарантій забезпечення міграційних прав людини, за рахунок чого досягається ефективність і законність міграційно-захисної діяльності загалом; 3) законодавчі джерела регулювання досліджуваної діяльності допускають її припинення, як на узгодженій основі, так і в адміністративному, примусовому порядку рішенням органом судової влади та правоохорони за наявністю встановлених законом підстав;

- запропоновано авторське визначення поняття, форм і способів захисту міграційних прав людини, до яких запропоновано віднести такі: розроблення міграційно-захисних та безпекових концепцій; захисні процедури адміністративного судочинства; контрольно-наглядові процедури; реєстраційні формальності (наприклад, офіційний переклад відповідних документів на державну мову);

- з'ясовано правову природу і завдання міграційно-захисної діяльності системи судових та правоохоронних органів, а також практики застосування ними правопорушень, їх основні принципи, внутрішню структуру й організаційно-процесуальні засоби їх здійснення;

удосконалено:

- твердження про те, що нормативно-правові гарантії забезпечення та захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів, створюють ключові, настільки важливі умови для прозорого міграційно-правового середовища для належного функціонування правовідносин у досліджуваній сфері;

- розуміння сутності гарантій забезпечення та захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів, якої полягає в

забезпеченні ефективного функціонування, адміністративно-правових механізмів, які регулюють взаємодію між усіма суб'єктами міграційних відносин, а також недопущення порушень законних прав та інтересів людини, їх відновленні за потреби;

- перелік чинників, які впливають на стан міграційно-захисної діяльності компетентних органів публічної влади, а саме по-перше, соціальна й міграційно-політична нестабільність; по-друге, непослідовна державна політика в міграційній сфері, зокрема в галузі міжнародного співробітництва; по-третє, відсутність єдиного бачення законодавця про те, як саме повинна розвиватись міграційна сфера в Україні в реаліях сьогодення; по-четверте, складність дозвільно-процесуальних формальностей;

- наукову думку стосовно того, що сучасними тенденціями впровадження міжнародних норм і стандартів у міграційну сферу є такі: визначити коло суб'єктів міграційно-захисних проваджень, законодавчо закріпити систему правових засобів здійснення міграційно-захисних проваджень й з'ясувати особливості механізму їх реалізації.

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування наукової думки про те, що міграційна сфера вирізняється широким колом зовнішніх і внутрішніх ризиків, які впливають на позитивний результат передбачених нею процесів. Ідеться про численні правові, соціальні та інші негативні обставини, зокрема, форс-мажори, на кшталт війни, надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, які неможливо заздалегідь попередити та спрогнозувати;

- твердження про те, що в системі правового захисту міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів ключове місце належить нормам адміністративного права, завдяки яким: а) визначено найбільш важливі засади формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері суспільного життя; б) закріплено правовий статус суб'єктів міграційно-захисної діяльності, які реалізують свої завдання та

функції за відповідним напрямком; в) урегульовано порядок реалізації адміністративно-міграційних формальностей;

- теоретичний підхід щодо визначення поняття та виокремлення елементів механізму регулювання судово-правоохоронної діяльності в міграційній сфері, на основі чого зазначено, що він становить унікальну правову конструкцію, згідно з якою відбувається забезпечення, підтримка та регулювання компетентними органами суспільних відносин у досліджуваній галузі суспільного правопорядку;

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що опрацьовані в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції вже використовуються або можуть бути використані:

- *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальшого дослідження проблем адміністративно-правового захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів (акт впровадження Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування від 24.12.2024 р.);

- *правотворчій сфері* - у процесі опрацювання нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів у сфері міграційного захисту прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів;

- *правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів, що уповноважені реалізовувати заходи міграційно-захисного характеру прав людини (акт впровадження Другого апеляційного адміністративного суду);

- *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних, науково-методичних матеріалів, а також підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Міграційне право» тощо (акт впровадження Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 09.01.2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, висновки й рекомендації, які отримані в ході аналізу визначених проблем, оприлюднені на десяти міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях:

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, 3 розділів, що містять 10 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (234 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

1.1. Поняття та характерні риси адміністративного захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів

Міграція є однією з найактуальніших соціально-економічних та правових проблем сучасного світу. Вона впливає на демографічні процеси, економіку, соціальну структуру суспільства та міждержавні відносини. У зв'язку з цим, питання формування сучасних міграційно-правових відносин набувають особливої важливості. Цей процес є складним і багатограним, він включає в себе як внутрішні, так і міжнародні аспекти. У зв'язку з глобалізацією, конфліктами, економічними кризами та змінами в демографічній структурі населення, питання міграції стають дедалі актуальнішими, в тому числі і захисту прав людини.

Поява в Україні з 2014 р. нової категорії внутрішніх мігрантів – внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) вимагає напрацювання правової основи стосовно цього питання. Станом на 2017 р. в Україні налічувалася найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб в Європі з часів завершення Другої світової війни. А у зв'язку з нападом росії на Україну з 24 лютого 2022 року понад 11 млн українців були змушені переселитися в безпечніші області країни чи виїхати за кордон. Тому наразі питання сприяння інтеграції ВПО через усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод, забезпечення повного доступу до адміністративних, соціальних, культурних, судових, правоохоронних та інших послуг, а також створення умов для розвитку потенціалу та посилення спроможності внутрішньо переміщених

осіб у приймаючих територіальних громадах є найбільш актуальним, в тому числі і в контексті діяльності судових та правоохоронних органів [167].

Зазначимо, що дослідженню теоретичних аспектів міграції присвячені праці таких сучасних дослідників, як Л. Весельська, М. Долішній, Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Олефір, Т. Петрова, О. Позняк, О. Риндзак, С. Сардак, О. Соколенко, А. Супруновський та ін.

Актуальність проблематики міграції залишається незмінною як для України, яка перебуває в умовах воєнного конфлікту, так і для міжнародної спільноти, де масштаби міграційних потоків щороку мають тенденцію до зростання. З 2014 року для України характерне безпрецедентне зростання як внутрішньої, так і зовнішньої міграції, що суттєво змінило глобальний ландшафт населення не лише європейського континенту, як наслідок це вимагає розробки додаткової ефективної нормативно-правової бази для регулювання різних міграційних процесів як на національному, так і міжнародному рівнях.

Суб'єктами міграційного права визнають фізичних або юридичних осіб, вчинки, діяння або поведінка яких безпосередньо чи опосередковано регулюються міжнародними нормативно-правовими актами, отже до суб'єктів міграційно-правових відносин включають: український народ, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, інші державні органи, їх посадових та службових осіб, юридичних і фізичних осіб (громадяни України, іноземці та особи без громадянства) тощо. Разом з тим, слід відрізнити поняття суб'єкта міграційного права та суб'єкта міграційно-правових відносин. Так, поняття суб'єкта міграційного права є ширшим за поняття суб'єкта міграційно-правових відносин, оскільки перше передбачає потенційну здатність вступати у міграційні правовідносини, а друге – фактичну участь у правових зв'язках, тобто суб'єкт міграційно-правових відносин є учасником правовідносин у конкретний проміжок часу. Суб'єкти міграційного права України – це фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, біженці, особи, які шукають притулку, внутрішньо

переміщені особи), а також органи державної влади, місцевого самоврядування, міжнародні та громадські організації, які мають певні права та обов'язки, сформульовані в нормах міграційного права [97, с. 25-26].

До кола об'єктів слід зарахувати: прибуття та вибуття громадян, іноземців і осіб без громадянства з території України; короткострокове перебування, тимчасове й постійне проживання іноземних громадян; їхню трудову діяльність та підприємництво на території держави; реєстрацію та облік мігрантів; контроль за їхнім проживанням і перебуванням; повернення закордонних українців до батьківщини; надання адміністративних послуг у сфері міграції; регулювання правозахисних аспектів міграційної політики.

Варто підкреслити, що суттєвою характеристикою змісту адміністративних правовідносин у дослідженій сфері є взаємодія між учасниками, яка проявляється у взаємних правах і обов'язках юридичного характеру. Ці права та обов'язки формують правовідносини, визначаючи їхню нормативну основу.

Міграційні правовідносини слід розуміти як врегульовані адміністративним правом суспільні взаємозв'язки, що виникають у процесі реалізації мігрантами та особами без громадянства гарантованого Конституцією права на свободу пересування та зобов'язань державних органів щодо забезпечення цього права. Вони можуть виникати у зв'язку з потребою у зміні місця перебування, у процесі самого переселення або ж бути його наслідком.

В Україні активно впроваджується реформа децентралізації та трансформація системи публічного управління, включно з міграційною сферою, як однією з ключових складових державного менеджменту. Ця реформа є частиною масштабного комплексу заходів, спрямованих на збереження територіальної цілісності, посилення суверенітету, євроінтеграційні процеси, а також розвиток громадянського суспільства, де принцип відкритості та прозорості стає важливим інструментом реалізації зазначених завдань [65, с. 47].

Вагому роль у правовому регулюванні міграційних процесів, щодо забезпечення прав людини відіграють норми, закріплені в міжнародних договорах і угодах, які відповідно до Конституції України входять до складу національного законодавства.

Україна ратифікувала у 1997 році Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), у 2002 році Україна приєдналася до Протоколу щодо статусу біженців (1967 р.) та Конвенції ООН про статус біженців (1951 р.), у 2007 році ратифікувала Європейську Конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів (1977 р.), а також низку документів Міжнародної організації праці. Варто зазначити, що наша держава є учасницею таких міжнародних документів, як Конвенція щодо статусу апатридів та Конвенція про скорочення без громадянства [86], саме ці нормативно-правові акти є складовими світової хартії з міграції.

Так, надзвичайно плідним для України став 2017 р.: 6 квітня - Європарламент підтримав надання Україні безвізового режиму; 26 квітня - Комітет постійних представників країн-членів ЄС (COREPER) прийняв рішення про надання Україні безвізового режиму; 17 травня - затверджений Регламент (ЄС) 2017/850 Європейського парламенту і Ради ЄС, яким вносилися поправки до регламенту (ЄС) №539/2001, в якому перераховані треті країни, громадяни яких повинні мати візи при перетині зовнішніх кордонів, і громадяни яких звільняються від цієї вимоги зокрема України. Після виконання необхідних процедур відбулося затвердження зазначеного рішення і згідно з процедурою його публікація в Офіційному журналі ЄС. Через 20 днів після опублікування рішення безвізовий режим вступив у силу. Це означало, що з 11 червня 2017 р. українці отримали змогу безперешкодно перетинати кордон країн шенгенської зони на короткостроковий період.

Наразі в Україні міграційно-правові віносини регулюються низкою нормативно-правових актів, які охоплюють різні аспекти міграційної політики, такі як в'їзд, виїзд, перебування, імміграція та еміграція. Ось кілька основних нормативно-правових актів, що регулюють ці питання:

1. **Конституція України:** Основний закон України, що визначає загальні принципи регулювання міграційних процесів [89].
2. **Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства":** Встановлює правовий статус іноземців та осіб без громадянства, їхні права та обов'язки на території України [145].
3. **Закон України "Про імміграцію":** Регулює питання, пов'язані з в'їздом на територію України, перебуванням в Україні, імміграцією та еміграцією [141].
4. **Закон України "Про громадянство України":** Визначає порядок набуття та припинення громадянства України [130].
5. **Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту":** Регулює питання надання статусу біженця, додаткового або тимчасового захисту [126].
6. **Кодекс України про адміністративні правопорушення:** Визначає відповідальність за порушення міграційного законодавства [78].
7. **Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України":** Регулює порядок оформлення та видачі паспортів громадянина України [136].
8. **Міжнародні договори:** Україна є стороною численних міжнародних договорів, що регулюють міграційні питання, включаючи Конвенцію про статус біженців 1951 року та Протокол до неї 1967 року.
9. **Рішення місцевих органів влади:** Можуть регулювати окремі аспекти міграції на регіональному рівні.

Без сумніву, вагому роль в удосконаленні міграційної політики відіграє прийнята Кабінетом Міністрів (липень 2017 р.) Стратегія міграційної політики України до 2025 року [154]. У Стратегії передбачена активізація імплементації українського міграційного законодавства до права Європейського Союзу, враховано практично усі актуальні виклики сьогодення: трудова міграція,

еміграція і вимушене внутрішнє переселення. Стратегія пропонує нові елементи міграційної політики на користь громадян України за кордоном та іноземців в Україні. Чимало уваги приділяється програмам реінтеграції українських мігрантів, заходам з популяризації реінтеграції та співпраці з українською діаспорою у світі, яка нині нараховує майже 20 млн. осіб. Позитивним прикладом тісної взаємодії України і ЄС стало схвалення Кабінетом Міністрів України Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, в якій окреслено основні завдання з реалізації державної політики у зазначеній сфері [174].

Формування та забезпечення міграційної політики держави неможливо без глибокого розуміння феномену міграції, її об'єктивних закономірностей і результатів, вивчення світового досвіду регулювання міграційних процесів та аналізу міграційно-правоохоронної ситуації в Україні. Для того, щоб зменшити потік еміграції, потрібна добре продумана економічна і соціальна політика. Слід створювати робочі місця в Україні, які давали б змогу заробляти не менше, ніж на Заході. Тому повинна бути усвідомлена, перш за все, проблема і, відповідно, продумана державна політика.

Держава має проводити таку політику, за якої економічні ресурси: праця, капітал, підприємці, державні інституції були якісними та доступними. Інвестиційний клімат в державі повинен бути забезпечений на якісно новому рівні. Малий і середній бізнес повинен отримувати всебічну підтримку зі сторони держави. Законодавчі акти, що регламентують сферу трудової міграції в Україні, не повинні мати декларативного характеру і задовольняти формальні вимоги. Повинен бути запроваджений чіткий механізм та правовий інструментарій для забезпечення і реалізації міграційної політики в сфері трудових відносин. Зокрема - встановити правові й соціальні гарантії трудових мігрантів і членів їх сімей, їхнього перебування за кордоном. В теперішній час система державного управління України не демонструє здатності до реалізації системної та комплексної міграційної методології, відрізняється фрагментарністю підходів до вирішення соціальних питань. Практика

державного регулювання міграційних процесів за роки незалежності свідчить про нерівномірний розподіл організаційно управлінських зусиль, розпорошенні ресурсів, а отже, недостатньої здатності за допомогою механізмів державного регулювання упорядковувати міграційну поведінку, мінімізувати її негативні наслідки [166, с. 7]. Як свідчить світовий досвід, активна міграційна політика, здатна сприяти розвиткові держави, має мати комплексний характер та характеризуватися єдністю поглядів на всі міграційні потоки та стадії міграційного процесу, а також включенням міграційних питань в усі інші напрямки політичної діяльності держави. Вона повинна формуватися прозоро, на підставі широкого суспільного діалогу, що тільки й може забезпечити громадську підтримку; базуватися на глибокому розумінні міграційної ситуації в країні, точній та достовірній міграційній статистиці та наукових дослідженнях; реалізовуватися на основі чітко скоординованої діяльності різних урядових структур, місцевої влади, соціальних партнерів, неурядових організацій [99, с.13].

На сьогодні відсутня комплексна програма, яка б була спрямована на заохочення повернення власних громадян, які переселилися за кордон. І хоч створення умов для повернення українських емігрантів визначено однією з цілей політики в Стратегії державної міграційної політики (щодо всіх емігрантів), однак це положення ще не розвинене в імплементаційних документах, а також в Законі України «Про зовнішню трудову міграцію» (лише щодо трудових мігрантів) [141]. В основі сучасної міграційної політики лежить ряд важливих об'єктивних закономірностей, зумовлених в цілому геополітичними змінами, подальшим посиленням євроінтеграційних процесів, що вимагає, в свою чергу, посиленої взаємодії з країнами-членами Європейського Союзу щодо створення сприятливого правового поля для легалізації українських трудових мігрантів, управління процесами законної міграції, сприяння зворотній міграції, захисту прав і законних інтересів трудових мігрантів. Проведення багатогранної в законодавчому, соціально-економічному, політичному сенсі внутрішньої і зовнішньої міграційної

політики усередині якої є людоцентриське ставлення органів публічної влади до фізичних осіб (осіб без громадянства, біженців, внутрішніх переселенців) та інших категорій, забезпечить контрольованість та керованість міграційних процесів для зміцнення економічної складової держави.

Враховуючи законодавство країн Європейського Союзу та їхній досвід у формуванні міграційної політики, підходи щодо її формування в Україні мають бути в інтересах національної безпеки за умов прозорості, та базуватися в площині суспільного діалогу. Для розробки національної стратегії у сфері міграції законодавці повинні спиратися на достовірні статистичні дані та аналізувати актуальні тенденції міграційних потоків. Реалізація такої стратегії має відбуватися в правовій синергії між різними державними установами, місцевими органами влади, соціальними партнерами та громадськими організаціями.

Для ефективного управління міграційними потоками необхідна координація на міжнародному рівні. Так, ООН активно працює над створенням глобальної угоди щодо безпечної, впорядкованої та регулярної міграції і формування рамкової інфраструктури для вирішення цих проблем. Найбільш ефективним засобом їх вирішення залишається співпраця з країнами-донорами людських ресурсів. Ефективність взаємодії визначається перш за все характером політичного режиму держави, звідкіля надходять міграційні потоки [178].

У післявоєнний час Україна вимагатиме людських ресурсів для відновлення країни після масштабних руйнувань важливих об'єктів енергетики, промисловості, соціальної сфери, освіти та житлово-комунального господарства. Перед країною постане проблема нехватки робочої сили, це виникне через значні втрати людського ресурсу під час військових дій та неповернення багатьох вимушених біженців з-за кордону. Тому вже зараз треба приймати рішення, які дозволять якісно і оперативно залучити до відновлення нашої держави трудових мігрантів з інших країн. Ми вважаємо, що потрібно внести зміни до п. 4 ст. 42⁴ *«Плата за видачу або*

продовження дії дозволу» Закону України «Про зайнятість населення». По-перше, розширити коло осіб, яким безоплатно здійснюється видача та продовження дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства на території України, а по-друге зменшити розмір плати за видачу та продовження такого дозволу.

На сьогоднішній день, згідно Закону вона складає: 1) для дозволів, що видаються на строк до шести місяців включно, - три прожиткові мінімуми для працездатних осіб; 2) для дозволів, що видаються на строк від шести місяців до одного року включно, - п'ять прожиткових мінімумів для працездатних осіб; 3) для дозволів, що видаються на строк від одного року до двох років включно, - вісім прожиткових мінімумів для працездатних осіб; 4) для дозволів, що видаються на строк від двох років до трьох років включно, - десять прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Відповідно, розмір плати за продовження дії дозволу зменшується на один прожитковий мінімум від розміру плати за видачу дозволу на відповідний строк [134].

Станом на 1 січня 2024 року прожитковий мінімум для працездатних осіб складає 3028 грн., а відповідно отримання дозволу на строк до шести місяців буде складати аж 9084 грн., ми вважаємо, що для залучення якомога більше трудових мігрантів потрібно б було зменшити розмір цієї плати.

Впровадження таких змін у комплексі з використанням сучасних правозахисних технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект, біометричні дані та електронні системи обліку, які можуть сприяти більш ефективному управлінню міграційними процесами та підвищити ефективність контролю за кордонами, автоматизацію процесів надання притулку та інтеграції мігрантів, може значно спростити процес отримання робочих дозволів в Україні, зробити його більш прозорим та доступним для іноземців.

Міграційна правозахисна політика являє собою комплекс правових, фінансових, адміністративних і організаційних заходів, спрямованих на регулювання міграційних процесів. Вона охоплює діяльність як державних, так і недержавних інституцій, які працюють над встановленням пріоритетів у

сфері міграції, контролем кількісного та якісного складу мігрантів, а також аналізом їх соціальних, демографічних і економічних характеристик.

Формування цієї політики розпочалося ще після Другої світової війни, коли значні потоки мігрантів спричинили необхідність розробки ефективних механізмів управління переселенцями. Країни, що приймали найбільшу кількість мігрантів, змушені були вживати заходів для регулювання цього процесу. З роками система міграційної політики зазнавала змін і вдосконалень, і цей процес триває досі.

Попри це, міграційна політика України ще далека від досконалості. Однак наша держава завжди відстоювала свої права та інтереси, і навіть у складних умовах має потенціал для розвитку та вдосконалення підходів до регулювання міграційних процесів.

Зокрема, впровадження змін у Закон України «Про занятість населення» та інші нормативно-правові акти щодо спрощення отримання та продовження дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства на території України, дозволить пришвидшити відновлення нашої країни у післявоєнний час та стати їй повноправним членом Європейського Союзу.

Отже, формування сучасних міграційно-правових відносин вимагає комплексного підходу, що враховує як національні інтереси, так і міжнародні зобов'язання. Глобалізація, економічні та демографічні зміни створюють нові виклики та можливості для розвитку міграційної політики. Міжнародна співпраця, реформування національного законодавства та використання сучасних технологій можуть суттєво покращити управління міграційними процесами та забезпечити належне дотримання прав мігрантів [188, с.157-158].

При цьому, розглядаючи питання правового і, зокрема, адміністративного регулювання суспільних відносин у сфері захисту прав громадян, необхідно зауважити його відмінність в залежності від форм і способів такого захисту. Так, як нами відзначалось, загалом можна виокремлювати судову, адміністративну та державну форму захисту прав і свобод людини і

громадянина. Підкреслимо, що адміністративно-правове регулювання має місце відносно усіх вказаних форм захисту прав громадян, однак, наприклад, щодо систем кримінального та цивільного судочинства дещо меншою мірою, торкаючись лише організаційних питань його забезпечення [170]. З іншого боку, організація діяльності органів виконавчої влади, які здійснюють захист прав громадян, порядок і випадки застосування адміністративного примусу та адміністративної відповідальності, адміністративне судочинство й інші процесуальні аспекти, що мають пряме відношення до організації адміністративного захисту прав і свобод людини і громадянина, підлягають врегулюванню нормами саме адміністративного права.

Зазначимо, що, на думку В. Б. Авер'янова [33], адміністративно-правове регулювання має справу з державно- владними повноваженнями. Захист прав громадян є однією з основних функцій правової держави й забезпечується її адміністративним апаратом, механізмами й засобами державного впливу на суспільні відносини. Інакше кажучи, захист прав громадян як пріоритетний напрямок державної діяльності також передбачає реалізацію державно-владних повноважень. Відповідно до цього об'єктивується зв'язок захисту прав громадян та державного (публічного) управління, який, на думку багатьох вчених [33], виступає центральною категорією адміністративного права й основним предметом адміністративно-правового регулювання. А тому співвідношення державного управління та захисту прав громадян безпосередньо пов'язане із визначенням характеру, форм, методів й самої сутності адміністративно-правового регулювання захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Разом із тим, вказане істотною мірою ускладнюється відсутністю узгодженого сприйняття феномену державного управління й єдиного визначення цієї адміністративно-правової категорії. Так, наприклад, Г. В. Атаманчук відзначає, що державне управління — це «практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, який спирається на її владну

силу» [16, с. 38]. Ще більш абстрактним є визначення державного управління Ю. М. Козловим і Л. Л. Поповим як діяльності всіх державних органів з врегулювання суспільних відносин, організації всіх сторін життя суспільства [3, с. 483]. Проте, на нашу думку, наведені поняття державного управління вбачаються дещо поверховими і, як наслідок, широкими, позаяк вказують лише на його державно-владний характер.

З іншого боку, В. К. Колпаков під державним управлінням розуміє специфічну діяльність держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які безперервно, планомірно, владно і в рамках правових установлень впливають на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до державних інтересів [79, с. 16]. Ключовим у даному разі виступає посилення на «державні інтереси» як орієнтир державного управління, а оскільки в умовах сучасної демократичної, соціальної, правової держави державні інтереси цілком описуються формулою пріоритету прав людини над державою, то й захист прав громадян можна розглядати в якості своєрідного базису усієї системи державного управління. Такий підхід, у свою чергу, означатиме необхідність спрямування адміністративно-правового регулювання державного управління в різних сферах суспільного життя на забезпечення реалізації й захист відповідних прав громадян.

Наближеним до цього також є поняття державного управління, сформульоване Ю. П. Битяком, а саме: воно являє собою «самостійний вид державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій та завдань держави в процесі повсякденного і безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом» [7, с. 261]. Зауважимо, що така ознака державного управління як спрямованість на реалізацію функцій держави знову ж таки дозволяє співвідносити державне управління як діяльність, направлену на практичну реалізацію функцій правової держави із захисту прав громадян. При цьому, обов'язковою

характеристикою державного управління виступає організаційно-розпорядчий характер, юридична нерівність сторін, направленість на здійснення саме управління певними суспільними відносинами. Відповідно до цього, захист прав громадян сам по собі все ж не можна ототожнювати із державним управлінням, натомість, організація діяльності органів, компетентних здійснювати захист прав громадян, визначення правових механізмів цієї діяльності та її організаційне забезпечення, контроль за правомірністю такого захисту прав і свобод людини і громадянина не позбавлені управлінської складової, а відповідно, включається у зміст поняття державного управління. Зокрема, щодо захисту прав громадян можна екстраполювати висновок В. П. Пилипишина [114, с. 10-14], на думку якого державне управління (а отже, й організація системи захисту прав громадян) здійснюється шляхом видання та реалізації відповідних нормативно-правових актів, проведення нагляду й охорони за належною їх реалізацією.

В аспекті нормативно-правового забезпечення захисту прав громадян особливого значення набуває суб'єктний склад відносин, що підлягають адміністративно-правовому регулюванню. Так, суб'єктами вищевказаних відносин із забезпечення формування й функціонування системи захисту прав громадян в Україні виступають певні органи державної влади та їх посадові або службові особи, що, як правило, перебувають у субординаційних відносинах. Це обумовлює використання в рамках адміністративно-правового регулювання захисту прав громадян передусім саме імперативного методу, сутність якого у науці визначають [39] як застосування владних приписів одними суб'єктами щодо інших підпорядкованих ним суб'єктів певних відносин.

У той же час, в площині адміністративного права на рівні з державним управлінням в якості об'єкта адміністративно-правового регулювання належить виділяти ще й різноманітні відносини між органами державної влади та громадянами щодо забезпечення державою в особі таких органів реальності їх прав, свобод і законних інтересів, у тому числі шляхом захисту останніх.

Зокрема, такою, що «за своєю суттю не є управлінською, хоча й здійснюється у сфері державного управління», В. Б. Авер'янов [52, с. 28] визначає державну діяльність із захисту порушених прав і свобод громадян (розгляд скарг), а також з розгляду і розв'язання індивідуальних адміністративних справ за зверненнями приватних осіб. Безперечно, у цих випадках адміністративно-правовий метод владних приписів не може бути прийнятним, зважаючи на відсутність у таких відносинах субординації між органами державної влади та громадянами.

Відтак, маємо означити реординаційний характер відносин між органами державної влади, уповноваженими здійснювати забезпечення і захист прав громадян, і громадянами, які звертаються до них з приводу реалізації або захисту відповідних прав і свобод. Особливість таких реординаційних відносин, на думку В. А. Дерця [47, с. 8], полягає у тому, що правом вимоги наділені не лише органи державної влади, але й громадяни також мають право вимагати від органів виконавчої влади належної реалізації та захисту своїх прав і свобод. До того ж, реординаційний тип відносин передбачає не тільки право громадян вимагати від органів державної влади сприяння реалізації їхніх прав і свобод, але й кореспондуючий обов'язок останніх виконувати такі вимоги. При цьому, на нашу думку, з метою гарантування дійсної реальності прав і свобод громадян в умовах правової держави актуалізується забезпечення подібних відносин реординації спеціальними засобами адміністративного оскарження та судового захисту порушених прав і свобод громадян.

Таким чином, пріоритетними напрямками адміністративно-правового регулювання мають виступати нормативне вираження засад реординації у взаємовідносинах органів державної влади та громадян, формування сучасних адміністративно-правових основ, націлених на встановлення правового режиму реального сприяння держави в реалізації й дотриманні прав і свобод людини і громадянина, а також втілення реординаційних відносин у систему захисту прав громадян.

Виходячи з вищевикладеного, у відношенні до державного управління за допомогою кругів Ейлера слід зауважити одразу три сегменти захисту прав громадян: по- перше, організація системи захисту прав громадян як елемент державного управління, по-друге, реординаційні відносини захисту прав громадян у сфері державного управління, а також, по-третє, захист прав громадян поза сферою державного управління. З приводу останнього означимо самозахист як окремий різновид захисту прав громадян, що гарантований ч. 2 ст. 15 Цивільного кодексу України і безпосередньо не передбачає цільового адміністративного чи будь-якого іншого правового регулювання. Інші ж сегменти захисту прав громадян підлягають правовій регламентації відповідними адміністративно-правовими методами. При цьому, адміністративно-правове регулювання виявляється не тільки у частині нормативного забезпечення організації захисту прав громадян, але й в самій діяльності компетентних державних органів шляхом прийняття ними індивідуально-правових актів щодо конкретних випадків захисту прав громадян.

Отже, варто погодитись із висновками В. Б. Авер'янова, що «головними характеристиками адміністративного права мають стати не... управлінська, а тим більше каральна його функції, а... правозабезпечувальна (що пов'язана із забезпеченням реалізації прав і свобод людини) і правозахисна (яка пов'язана із захистом порушених прав)» [52, с. 36]. Відтак, на сьогодні цілком можна стверджувати, що в рамках сучасної демократичної, соціальної, правової держави відбувається істотне розширення предмета адміністративно-правового регулювання, пов'язане із забезпеченням і захистом прав громадян. При цьому, як наголошує В. І. Князєв, система юридичних гарантій прав і свобод громадянина потребує не тільки нормативно-правових, але й інституційно-організаційних засобів їх забезпечення та захисту [76, с. 29], правове оформлення чого, на нашу думку, також необхідно включати до сфери такого адміністративно-правового регулювання.

Відносно адміністративно-правового регулювання захисту прав

громадян необхідно відмітити ще й таку категорію як «державне регулювання», визначення змісту якої та її співвідношення із поняттями державного управління та правового регулювання сприяє встановленню сутності адміністративно-правових засад захисту прав громадян в Україні. З цього приводу, передусім, одразу відзначимо існування протилежних точок зору, за якими ширшим поняттям науковцями визначається як державне управління, так і державне регулювання [5]. На нашу ж думку, розглядаючи дані категорії у їх відношенні до захисту прав громадян, більш правильним вбачається визначати державне регулювання як загальне, а державне управління — як окреме. Так, підкреслимо, що не усі аспекти захисту прав громадян можуть бути включені до змісту державного управління, зважаючи на особливий характер відносин між суб'єктами такого захисту, що, однак, в цілому не заперечує регулюючий вплив держави, у тому числі у формі відповідного адміністративно-правового регулювання. Вказаний висновок також додатково підтверджується й такою науковою позицією, що термін «державне регулювання» може використовуватись відносно сукупності суспільних процесів «для визначення всієї сукупності напрямів реалізації державної влади з боку держави в цілому та в інтересах соціально-організуючого впливу на життєдіяльність суспільства» [53, с. 11].

Таким чином, поняттям державного регулювання повністю охоплюється як організація системи захисту прав громадян, так і сфера її безпосередньої реалізації, у тому числі й сам захист конкретних прав конкретного громадянина здійснюється державою шляхом індивідуально- правового регулювання відповідних суспільних відносин. Відмітимо, що в основі такого державного регулювання лежить правове (зокрема, адміністративно-правове) регулювання, що виступає способом правового впливу держави на суспільні відносини з приводу захисту прав громадян. На такому значенні правового регулювання наголошується й іншими вченими, зокрема, О. М. Мельник [97, с. 132] пояснює необхідність правового регулювання для розвитку суспільства його здатністю забезпечувати захист прав особистості.

Зазначимо, що з приводу розуміння феномену правового регулювання, який виступає родовою категорією по відношенню до поняття адміністративно-правового регулювання, у науці теж склалась певна полеміка. Разом із тим, одне із найбільш ємних визначень правового регулювання надав С. С. Алексєєв, яким воно розглядається як здійснення за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів) результативного, нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку [14, с. 289]. Однак, беручи до уваги, що правове регулювання може бути як нормативним, так й індивідуальним, доволі суперечливим видається перенесення такої ознаки як нормативний характер щодо усього правового регулювання в цілому. Відтак, до основних ознак правового регулювання слід відносити здійснення владного впливу, його організаційно-правовий характер і спрямованість не лише на впорядкування, але й на правову охорону та захист відповідних суспільних відносин. Усе це рівною мірою характеризує й адміністративно-правове регулювання як різновид загального правового регулювання.

При цьому, маємо не погодитись із О. Ф. Скакун, яка, спираючись на вищезазначену дефініцію, пропонує власне визначення правового регулювання як здійснюваного державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, охорони та розвитку [169, с. 488]. Так, зауважимо, що правове регулювання в цілому в умовах сучасної демократичної, соціальної, правової держави та згідно з теорією природного права, зокрема, трансцендентності права, не є абсолютною монополією держави, а здійснюється за допомогою й інших правових норм, встановлених не державним законодавцем. У той же час, саме державно-владний характер впливу на суспільні відносини характеризує вже адміністративно-правове регулювання, що, як специфічний за своїм предметом і методом різновид правового регулювання, має розглядатись в площині саме державного правового регулювання.

На основі загального поняття адміністративно- правового регулювання

можна визначити його сутність у відношенні саме до захисту прав громадян в Україні. Передусім, слід вказати, що, окрім вищезазначеного, в цілому специфіка адміністративно-правового регулювання виявляється у своєму специфічному об'єкті та методах. З приводу першого, то об'єкт має формулюватись із урахуванням поняття предмету самого адміністративного права. Так, наприклад, В. К. Колпаков розглядає предмет адміністративного права як сукупність відносин у сфері державного управління [79, с. 53]. Однак, сучасні потреби державного будівництва і, зокрема, захисту прав громадян відповідно до засад демократизації суспільного врядування вимагають виходу адміністративно-правового регулювання за межі державного управління, впорядкування ним не лише організаційно-розпорядчих, але й реординаційних відносин, у тому числі між органами публічної влади та громадянином.

А тому, узагальнюючи вищевикладене, в аспекті адміністративно-правового регулювання захисту прав громадян в Україні його об'єкт складають суспільні відносини як з приводу організації системи захисту прав громадян, так і ті, що складаються у процесі безпосереднього здійснення компетентними державними органами захисту прав конкретних громадян. Це, у свою чергу, логічно зумовлює застосування й відповідного методу адміністративно-правового регулювання, який, на думку С. М. Алфьорова [15, с. 9-10], на сьогодні не може вже мислитись виключно лише як імперативний. Натомість, широке використання диспозитивного методу правового регулювання прямо пов'язане із означеним способом встановлення реординації, адже такий громадянин, що перебуває поза вертикаллю державно-управлінських відносин, має право, а не обов'язок вимагати від органів державної влади відповідного захисту належних йому прав, свобод і законних інтересів.

Отже, в результаті регулюючого впливу адміністративно-правових норм на дані суспільні відносини вони набувають адміністративно-правового характеру. В якості іманентної ознаки таких відносин належить розглядати те, що однією з їхніх сторін виступає відповідний суб'єкт державно-владних

повноважень. Разом зі тим, принаймні в частині захисту прав громадян, мусимо полемізувати із В. Б. Авер'яновим, що адміністративно-правові відносини формуються «насамперед у зв'язку із здійсненням органами виконавчої влади своїх владно-розпорядчих функцій» [4]. З одного боку, захист прав громадян дійсно об'єктивно пов'язаний із реалізацією певними органами державної влади своїх владних повноважень, проте, з іншого боку, адміністративно-правові відносини у сфері захисту прав громадян також можуть складатись ще на етапі вимоги громадянина до компетентних органів щодо здійснення їх владно-розпорядчих функцій. Крім цього, серед основних особливостей адміністративно-правових відносин із захисту прав громадян слід вказати й односторонньо вольовий характер їх виникнення (на що не обов'язкова згода іншої сторони), а також орган державної влади, який здійснює захист прав громадян, як обов'язкову сторону таких відносин. У той же час, не обов'язково сам громадян має бути суб'єктом даних правовідносин, як це, зокрема, буває при здійсненні контролю та нагляду за діяльністю правоохоронних органів та дотриманням в ній прав громадян.

Таким чином, підсумовуючи викладене, маємо сформулювати визначення адміністративно-правового регулювання захисту прав громадян як здійснення державою з метою забезпечення реальності прав громадян за допомогою юридичних норм та індивідуальних приписів упорядкування, закріплення, охорони й розвитку суспільних відносин організаційно-розпорядчого та реординаційного характеру, які складаються у сфері організації та практичної реалізації захисту прав громадян в Україні. Особливостями такого адміністративно-правового регулювання є державно-владний характер, імперативно-диспозитивний метод, поєднання організаційно-розпорядчих та реординаційних відносин, нормативний та індивідуально-правовий характер, спрямування як на організацію, так і на практичну реалізацію захисту прав громадян в Україні.

При цьому, важливого значення набуває забезпечення відповідності, з одного боку, теоретичного розуміння сутності адміністративно-правового

регулювання та, з іншого боку, чинних адміністративно-правових засад захисту прав громадян в Україні.

1.2. Сучасні форми і способи захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами

Публічна діяльність органів, що забезпечують дотримання міграційного правопорядку, має владно-організаційний характер, який здебільшого має прояви імперативності та ґрунтується на принципі підпорядкування і неможлива без застосування примусових заходів. Переконання та примус є ключовими методами функціонування міграційних органів. Адміністративно-правовий примус відіграє важливу роль у гарантуванні національної та міграційної безпеки, а також у впровадженні спеціальних адміністративно-правових механізмів.

Як свідчить проведена правова оцінка понятійного апарату (з дослідженого питання), що поданий в наукових джерелах: основами для розгляду способів міжнародного впливу як дефініцій є термінологія, що пояснює алгоритми управлінської діяльності суб'єкта, а це в свою чергу корелюється з формуванням організаційних структур органів, відповідальних за забезпечення міграційної безпеки, та дає змогу розмежувати адміністративну діяльність від інших форм реалізації владних повноважень, спрямованих на захист національних інтересів і прав людини.

Вивчення сучасної наукової та спеціалізованої літератури, що стосується публічно-правової сфери та державного міграційного управління, яке пов'язане з діяльністю органів державної влади при виконанні їхніх повноважень і забезпечення не лише національної безпеки і дотримання міграційного законодавства, що науковці розглядають методи як засоби досягнення цілей, шляхи вирішення конкретних завдань, а також реалізацію управлінських завдань та напрямів діяльності. Методами визначаються способи цілеспрямованого впливу на підлеглих при виконанні їхніх функцій,

безпосередньо або через опосередковане управління. Питання адміністративно-правових методів детально розглядали такі вчені, як В.Б. Авер'янов [1], Ю. П. Битяк [8], В.В. Галуцько [9], Т.О. Коломоєць [6], О.Ф. Андрійко [12]. До дослідження адміністративно-правового регулювання в галузі міграції, міграційної політики та безпеки міграції також зверталися О.О. Бандурка [18], В.В. Бєлєвцева [22], Н.П. Бортник [25], Д.М. Ворона [36]. Проте питання, які відображають особливості адміністративно-правових методів забезпечення міграційних прав людини, не отримали належного висвітлення у наукових працях.

Управлінські методи визначаються заходами та підходами, які держава застосовує для розв'язання завдань у сфері адміністративної діяльності. У цьому контексті ці методи більшою мірою відображають якісні аспекти організаційного процесу.

Варто підкреслити, що методи управління мають чітко визначену цільову спрямованість на конкретні об'єкти з метою вирішення як поточних, так і стратегічних завдань, які ставляться перед органами, що забезпечують міграційну політику і безпеку. Адміністративно-правові методи реалізуються через публічний інтерес і політичну волю держави, а також через реалізацію повноважень держави та її виконавчих органів у вигляді юридичної влади.

Зміст адміністративно-правових методів характеризується великою різноманітністю та складається з кількох основних елементів: принципів організації; норм поведінки; формулювання завдань; порядку виконання дій; алгоритму процедур для задоволення потреб учасників юридичних дій; визначення переліку протиправних вчинків; процедур надання державних послуг; послідовності реєстраційних дій і контрольно-наглядових заходів; оформлення і виконання державних замовлень; а також визначення порядку та умов заохочення (матеріального й морального), а також застосування адміністративних санкцій.

Метод переконання в діяльності органів, що відповідають за міграційну безпеку, має законодавче підґрунтя. Процес переконання полягає у

використанні організаційних, роз'яснювальних та виховних заходів для формування чи коригування вольових установок підконтрольних осіб. Переконавання спрямоване на досягнення добровільного виконання волі суб'єкта владних повноважень з боку відповідних осіб. Цей метод допомагає створити єдність між волею суб'єкта та об'єкта управління, а також забезпечити узгодженість їхніх дій. Реалізація переконання передбачає чітко визначений алгоритм.

Якщо суспільство правильно розуміє і підтримує мету, завдання та напрямки діяльності міграційних органів, а також активно долучається до їх досягнення, то створюється баланс у суспільних відносинах. У цьому контексті застосування методів переконання передбачає постійну роботу міграційних органів щодо формування усвідомлення важливості та обґрунтованості встановлених правил поведінки та заходів. Переконавання стає інструментом профілактики правопорушень, а також важливим елементом зміцнення державної та виконавчої дисципліни й законності. Серед різних методів переконання основним є роз'яснення, обговорення, заохочення та демонстрація позитивних аспектів організаторської діяльності.

У правовій державі метод переконання є головним інструментом управлінського впливу. Він використовується на постійній основі, забезпечуючи свідоме дотримання встановлених норм та правил, виховуючи звичку не порушувати встановлені норми поведінки та переконуючи в справедливості правових норм. Дотримання правових норм тісно пов'язане з внутрішнім переконанням індивіда, усвідомленням етичних норм, що мають законодавчий рівень. Це є тією тонкою межею між правами і свободами громадян та основними цінностями суспільства в цілому. Надмірні обмеження можуть викликати негативну реакцію, оскільки різні категорії, як державні органи та суспільство, з різним адміністративно-правовим статусом, конфліктуючи, ослаблюють одне одного.

Під час виконання завдань, що безпосередньо покладаються на органи, відповідальні за реалізацію міграційної політики, не можна ігнорувати метод

стимулювання. Цей метод дозволяє міграційним органам спрямовувати свій вплив на захист прав і свобод громадян. Важливою складовою цього підходу є акцент на інтересах громадян під час здійснення необхідних дій. Стимулювання як адміністративно-правовий метод включає в себе застосування як переконання, так і примусу, а також різноманітних заходів заохочення і примушення. Одним із основних і найбільш ефективних способів стимулювання є заохочення.

Заохоченням у контексті міграційної політики називають комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для залучення певних категорій мігрантів або їх інтеграції. Такі заходи можуть бути матеріальними (фінансова допомога, податкові пільги) або нематеріальними (спрощені процедури, соціальні гарантії, освітні програми).

Основні видами заохочувальних заходів є: 1) економічні стимули (надання фінансової підтримки мігрантам, які володіють дефіцитними професіями, податкові пільги для роботодавців, які наймають мігрантів; гранти та кредити для підприємців-мігрантів); 2) освітні програми (безкоштовне навчання або стипендії для іноземних студентів, курси мовної адаптації та перекваліфікації); 3) спрощення міграційних процедур (спрощені механізми отримання громадянства або дозволу на проживання, запровадження електронних платформ для подачі документів); 4) соціальні гарантії (надання соціального житла для біженців та трудових мігрантів, медичне страхування та соціальна підтримка).

Досліджуючі ці методи, важливо поєднувати їх у єдину систему, де взаємозв'язки та залежності можуть адаптуватися до змінних умов. Такий підхід сприятиме більш ефективному виконанню управлінських завдань, забезпечуючи можливість оптимального вибору засобів впливу для досягнення найкращих результатів у процесі реалізації міграційних функцій.

Методи впливу, за характером взаємодії на керовані об'єкти, поділяються на прямі та непрямі. Прямі методи передбачають безпосередній вплив на об'єкти управління, що дозволяє швидко й ефективно досягати

бажаних результатів. Вони полягають у використанні конкретних інструментів, які можуть змінити стан об'єкта або його поведінку. Головні з них, це: командно-адміністративний метод (це рішення, прийняті на рівні вищого керівництва, яке безпосередньо визначає правила, норми і стандарти поведінки для підлеглих або організаційних одиниць); б) планування (створення конкретних планів, завдань, програм або проєктів, що визначають напрямок діяльності об'єкта і забезпечують контроль за виконанням); контроль і моніторинг (прямий контроль над діями чи процесами, за якими здійснюється нагляд, виявлення відхилень від плану та їх корекція).

Прямі методи впливу мають чітко визначені канали взаємодії та часто реалізуються через вказівки, накази або розпорядження.

Непрямі методи впливу ґрунтуються на тому, щоб вплинути на поведінку об'єкта через мотивацію, переконання або зміни в зовнішньому середовищі, без безпосереднього втручання в процеси. Вони часто спрямовані на створення умов, в яких об'єкти управління будуть діяти відповідно до поставлених цілей, без прямого примусу. Прикладами непрямих методів можуть бути: а) мотивація (вплив на внутрішню мотивацію співробітників чи інших об'єктів управління через систему винагород (зарплата, бонуси, премії) або кар'єрний ріст); б) навчання та розвиток (забезпечення освітніх можливостей для покращення кваліфікації, що дає змогу особам або організаціям ефективно виконувати завдання); в) інформаційний вплив (розповсюдження важливої інформації, яка змінює поведінку або рішення об'єкта через переконання, просвітництво чи зміну поглядів); г) культура та цінності (створення корпоративної культури, яка сприяє виконанню завдань відповідно до цілей організації, навіть без необхідності прямого втручання). Прямі методи дозволяють швидко отримати результат, тоді як непрямі можуть потребувати більше часу на формування умов для досягнення цілей.

Зважаючи на зазначене, можна зробити висновок, що професійне застосування стимулюючих методів в роботі органів, які відповідають за міграційну політику, сприяє поліпшенню їх взаємодії з громадянами. Це, у

свою чергу, має позитивний вплив на стабільність і розвиток системи, а також на досягнення стратегічних цілей. Важливо, однак, враховувати конкретні умови та доступні ресурси, адже необхідно в межах розумного гармонійно поєднувати різні методи прямого та непрямого впливу на громадян, соціальні групи та суспільство в цілому.

Запобігання та протидія протиправним посяганням і іншим загрозам, забезпечення громадського порядку та безпеки є однією із основних функцій органів державної влади. На сьогодні дедалі актуальнішою стає тема протистояння порушенням у міграційній сфері, адже через геополітичні події останніх років, зокрема інтенсифікацію міграційних процесів, початок в 2014 році поступової окупації українських територій і повномасштабне вторгнення на територію України, що почалося в лютому 2022 року, які спричинили внутрішнє переміщення великої кількості осіб, масову трудову міграцію, несприятливі демографічні тенденції тощо надзвичайно важливим є належне врегулювання цієї сфери та створення ефективних засобів для попередження та відвернення потенційних загроз. Інструментом у цьому стають адміністративно-запобіжні заходи, які покликані сприяти соціальному та економічному розвитку держави, підтримуючи міграційний правопорядок і забезпечуючи достатній рівень безпеки й охорони суспільних відносин у цій сфері.

Саме через провідну роль таких заходів у недопущенні випадків вчинення правопорушень, зокрема нелегальної міграції, актуалізується потреба в їх дослідженні.

Висвітленню питань адміністративних правопорушень у міграційній сфері та засобів їх попередження присвячено наукові доробки І.П. Сторожук, Т.В. Дракохруст, А.В. Максименко, Р.А. Мартянової, Ю.В. Луценка, А.В. Тарасюка, О. Ярошенка, С.О. Баранова, Т.М. Зв'язної, Д.В. Бараненко, О.Г. Набокової, О.Ю. Салманової, А.Ф. Моти, М.А. Баламуша та інших.

Перш за все, необхідно з'ясувати поняття адміністративно-правових запобіжників як таких. Так Н.В. Гришина пропонує визначення

адміністративно-запобіжних заходів як комплексу заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, що дозволяють виявляти та не допускати в подальшому правопорушення, а також забезпечувати громадський порядок і громадську безпеку [42]. М.А. Баламуш описує такі заходи як сукупність способів і засобів примусового характеру, які застосовуються до осіб для попередження можливих правопорушень. Зокрема науковець серед таких виділяє перевірку документів та опитування осіб, зупинення транспортного засобу, поверхневу перевірку чи огляд [17]. Г.М. Зайкіна пропонує розуміти під запобіжниками певні адміністративно-правові заходи, спрямовані на запобігання правопорушень у тій чи іншій сфері [67]. Деякі автори також визначають такі заходи як визначені нормами адміністративного права способи офіційного, здійснюваного державними органами, а іноді й громадськими організаціями, фізичного чи психологічного впливу на фізичних і юридичних осіб, які проявляються в обмеженні їх прав, свобод й інтересів із метою попередження, виявлення правопорушень, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, попередження й локалізації наслідків надзвичайних ситуацій [27].

Особливістю адміністративно-запобіжних заходів, за словами О.Ю. Салманової, є те, що вони не мають на меті саме покарання особи, до якої застосовуються, не потребують встановлення вини правопорушника як обов'язкової умови застосування [165]. А.Т. Комзюк також наголошує на тому, що адміністративно-запобіжні заходи не переривають вчинення правопорушення, а попереджають і відвертають його [80]. М.М. Бубрик, А.В. Солонар і К.Д. Янішевська теж вказують на те, що відповідні запобіжники застосовуються в умовах, коли протиправне діяння ще не було вчинено, а отже на меті стоїть саме його попередження, виявлення та відвернення [27]. Такої думки дотримується й Є.О. Безсмертний, який вказує, що запобіжні заходи спрямовані на власне запобігання, виявлення та недопущення правопорушень [78]. Н.В. Гришина, досліджуючи особливості адміністративно-запобіжних заходів, вказує на те, що вони тісно пов'язані із заходами припинення та

заходами стягнення, адже вона часто передують як першим, так і другим. Водночас, запобіжники мають і власні особливі правоохоронні функції, насамперед використовуються для попередження та відвернення правопорушення, а не його переривання, а також для попередження настання шкідливих наслідків [42]. Погодимось із думками науковців із цього приводу, адже навіть із самої назви «адміністративно-правові запобіжники» випливає те, що такі заходи мають спрямовуватися власне на запобігання, тобто відвернення ймовірних посягань, що може здійснюватися як до виникнення таких загроз, так і після їх виникнення за умови, що суспільно шкідливі наслідки ще не настали.

Як можна побачити із наведених визначень та ознак адміністративних запобіжників, вони мають на меті попередження певних правопорушень. Тому для аналізу превентивних заходів у міграційній сфері слід також дослідити питання того, які саме протиправні діяння можуть у цій сфері вчинюватися. Як такого єдиного та загально визнаного поняття адміністративного делікту у сфері міграції на сьогодні немає ані в законодавстві, ані в науковій літературі. Загальне визначення правопорушень міститься у Кодексі України про адміністративні правопорушення [164], відповідно до статті 9 якого адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління, та за яку законом передбачено відповідну відповідальність. Детально це питання також вдалося дослідити О.Ю. Салмановій, яка виділяє серед обов'язкових ознак таких діянь суспільну шкідливість, протиправність, винність та адміністративну караність, а також вказує, що такі правопорушення посягають на суспільні відносини, які охороняються саме міграційним законодавством [164]. О.І. Савченко надала авторське визначення адміністративному делікту у сфері міграції, назвавши таким суспільно небезпечне, протиправне й винне діяння, за вчинення якого законодавством у сфері міграції передбачена адміністративна відповідальність [162]. Серед відповідних правопорушень

можна виділити зокрема умисне зіпсування паспорту, невиконання обов'язків приймаючою стороною, незаконне перевезення іноземців або апатридів територією України, порушення законодавства про правовий статус іноземців або апатридів, перетинання державного кордону будь-яким способом поза межами пунктів пропуску тощо. Залежно від виду правопорушення та його об'єктивної сторони, можуть встановлюватися різні адміністративно-запобіжні заходи, які будуть найбільш ефективними в той чи іншій ситуації.

Перш за все, перед тим як перейти до основних превентивних заходів, слід сказати про роль закону в цьому питанні, адже воно теж є своєрідним запобіжником, який створює законодавчу основу для застосування решти засобів впливу. Тут ідеться як про нормативно-правові акти, що мають на меті комплексне регулювання міграційної політики держави, зокрема Закони України «Про державний кордон України», «Про прикордонний контроль», «Про правовий захист іноземців та осіб без громадянства», «Про Державну прикордонну службу», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про імміграцію» тощо, так і про ті, які безпосередньо містять посилення на окремі запобіжні заходи та механізм їх реалізації. Так не можна оминати увагою Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року [155], яка була схвалена Кабінетом Міністрів України в 2017 році. Зокрема одним із напрямів визнається запобігання нелегальній міграції, цілями в якому визнаються:

1. Ефективне використання системи видачі віз та можливості консульських установ для управління міграцією. Візовий режим визнається одним із заходів контролю, що сприяє законній міграції та протидіє нелегальній, а отже важливим є його подальше вдосконалення. Так, у цій сфері, відповідно до Стратегії, потрібно забезпечувати виявлення потенційних нелегальних мігрантів і осіб, які можуть становити загрозу національній безпеці; швидке та безперебійне опрацювання візових анкет; належне навчання працівників консульських установ для здійснення ними попереднього контролю та оцінки ризиків; сприяння транскордонній мобільності сумлінних відвідувачів;

2. Здійснення прикордонного контролю, що був би адаптований до змінних міграційних потоків і можливостей інтегрованого управління кордонами. Зокрема тут ідеться про відвернення певного кола загроз для прикордонної безпеки держави, серед яких випадки контрабанди, тероризму, порушення територіальної цілісності, транскордонної організованої злочинності тощо, та протидію ним. Серед запобіжних заходів тут можна виділити удосконалення системи перевірки проїзних документів; налагодження взаємного обміну в межах інформаційних систем, зокрема доступ працівників консульських установ до консолідованого списку осіб, яким заборонено в'їзд; покращення автоматизації національних баз даних тощо;

3. Посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині самої держави. Тут ідеться насамперед про створення належної законодавчої бази для ефективного контролю за випадками зловживань у сфері імміграції, а також посилення міжвідомчої співпраці, розширення можливостей відповідальних органів державної влади шляхом належного забезпечення необхідними засобами та приладами оперативної ідентифікації осіб, запровадження методології виявлення нелегальної міграції та аналізу ризиків тощо;

4. Забезпечення поваги до людської гідності осіб, які повертаються, та заохочення їх до добровільного повернення. Ця ціль включає в себе забезпечення належної політики повернення, проведення якої є складовою стримання нелегальної міграції;

5. Запровадження належного механізму та програми регуляризації нелегальних мігрантів, відповідно до якої держава надає можливість іноземцям, які незаконно перебувають на території країни, отримати законний статус. Так у Стратегії зазначено, що насамперед легалізації підлягають ті нелегальні мігранти, які проживають в Україні протягом тривалого часу, працюють і мають родини, не були обвинувачені у вчиненні будь-яких серйозних правопорушень і не становлять небезпеку для держави.

Таким чином, відповідне законодавство створює основу для застосування окремих адміністративно-запобіжних заходів, спрямованих на відвернення правопорушень та інших загроз у міграційній сфері. Дослідивши нормативно-правову базу, можна виділити основні запобіжники, які застосовуються на сьогодні, та навести наступний їх перелік:

1. Здійснення контролю на державному кордоні та прикордонного контролю, що включає серед іншого встановлення пунктів пропуску, запровадження процедур перевірки документів, поверхневої перевірки осіб, їх опитування, огляду транспортних засобів і вантажів, перевірки виконання іноземцями та особами без громадянства умов перетинання кордону тощо [17];

2. Запровадження візового режиму для громадян інших країн та встановлення різних типів візи залежно від мети поїздки. Так національним законодавством встановлено наступні види: а) транзитні (тип «В»), які використовуються для транзитного проїзду через територію України до третьої держави або транзитного перевезення пасажирів і вантажів; б) короткострокові (тип «С»), які використовуються для перебування в країні на строк, що не перевищує 90 днів протягом 180 днів та в) довгострокові (тип «D»), які використовуються для подальшого оформлення документів, що надають особі право на більш тривале перебування чи проживання в державі строком, що перевищує 90 днів [139];

3. Встановлення Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [145] та іншими нормативно-правовими актами вимог до реєстрації та обліку таких людей, що здійснюється на пунктах пропуску через державний кордон компетентними органами. Стосовно певних категорій осіб відповідну реєстрацію проводить також Міністерство закордонних справ;

4. Здійснення контролю за дотриманням законодавства про правовий статус іноземців і апатридів, зокрема проведення перевірки їх документів для встановлення законності перебування на території України;

5. Адміністративне затримання осіб, які підозрюються в порушенні міграційного законодавства, а також застосування адміністративних стягнень до осіб, винність у вчиненні протиправних діянь яких доведена та встановлена.

Наведений перелік відображає лише основні адміністративно-запобіжні заходи та не є вичерпним. Так, у залежності від модернізації закону, приведення його у відповідність із міжнародними та європейськими стандартами він може змінюватися та розширюватися. Яскравим прикладом цього є згадана вище програма регуляризації нелегальних мігрантів, яка має стати новелою вітчизняного законодавства. Крім того, власні пропозиції щодо додаткових адміністративних запобіжників виносять і науковці. Наприклад, С.О. Баранов пропонує запровадити: а) проведення обов'язкових співбесід із іноземцями та особами без громадянства в ході їх перевірки для виявлення намірів і подальших планів стосовно перебування на території країни; б) запровадження систематичного інформування зазначеної категорії осіб про необхідність суворого дотримання міграційного законодавства; в) створення обов'язкових освітніх курсів для іноземних студентів, під час яких вони мали б змогу ознайомитися з основами українського законодавства тощо [21].

Конкретизувати ті чи інші запобіжники можна, звернувшись до аналізу діяльності суб'єктів, які такі заходи здійснюють. Так Т.В. Дракохруст, досліджуючи обов'язки підрозділів громадської безпеки Національної поліції, зауважує, що основною формою запобігання ними нелегальній міграції є проведення спеціальних операцій, таких як «Мігрант», «Кордон», «Іноземець», «Рубіж», «Турист» тощо, до яких залучалися також служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерство інфраструктури, Державна туристична адміністрація, Міністерство освіти та науки та Державна прикордонна служба [61]. Наприклад, операція «Рубіж» проводилася в Закарпатській та Чернівецькій областях і була спрямована на посилення контролю за дотриманням режиму державного кордону та запобігання спробам незаконного його перетину.

Державна міграційна служба є одним із провідних суб'єктів у цій сфері та здійснює заходи щодо запобігання та протидії в таких формах [96]:

1. Аналіз міграційної ситуації в Україні;
2. Здійснення державного контролю за дотриманням міграційного законодавства;
3. Ідентифікація іноземців і апатридів, які підлягають видворенню або реадмісії;
4. Прийняття рішення про скорочення строку тимчасового перебування іноземців і осіб без громадянства на території України;
5. Прийняття рішення про добровільне повернення осіб;
6. Прийняття рішення про примусове повернення іноземців і апатридів до країни їх походження або їх громадянської належності та інше.

Деякі науковці також вказують на те, що профілактика нелегальної міграції є обов'язком не тільки спеціальних суб'єктів, а усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, адміністрацій підприємств, установ і організацій, незалежно від їхньої форми власності та основного напрямку діяльності [17]. Згадати тут можна й про громадські формування з охорони громадського порядку та державного контролю, які, відповідно до закону, можуть допомагати підрозділам Державної прикордонної служби виявляти та затримувати осіб, що намагаються порушити державний кордон; здійснювати контроль у пунктах пропуску; виявляти умови та причини, що можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні та вживати заходи для їх усунення; здійснювати профілактику порушень або спроб порушення кордону.

Серед адміністративних запобіжників можна виділити й установлення компетентними органами особливих режимів в'їзду на певні території та виїзду з них. Зокрема, на сьогодні випадки нелегальної міграції можуть бути пов'язані не тільки з перетинанням державного кордону, але й із порушенням порядку відвідування тимчасово окупованих територій України. Відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів в 2021 році Порядку встановлення

особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, такий режим встановлюється наказом військового командування разом із військовою адміністрацією, який пізніше доводиться до відома підприємств, установ, організацій і населення через сільські, селищні, міські ради або військові адміністрації, ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Такий особливий порядок уже сам по собі має за одну з функцій запобігання правопорушенням у міграційній сфері, але він також включає в себе ряд відповідних окремих заходів, зокрема здійснення на спеціально встановлених постах перевірки документів; проведення огляду транспортного засобу та вантажу; затримання осіб, транспортних засобів і вантажу з можливістю подальшої їх передачі правоохоронним органам; накладення тимчасового обмеження чи заборона руху транспортних засобів і осіб.

Також своєрідним запобіжником, спрямованим на попередження посягань у міграційній сфері, можна назвати й установлення відповідальності за відповідні правопорушення. Як уже було сказано, такі заходи мають на меті відвернення вчинення протиправних діянь, чому безпосередньо сприяє усвідомлення особами караності порушень чинного законодавства. Надважливу роль у цій сфері грає Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП) [78], який насамперед встановлює особливості відповідальної іноземців та апатридів, зазначаючи у статті 16 те, що вони підлягають ній на тих самих підставах, що й громадяни України. Це положення підтверджується і Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який проголошує рівні права та обов'язки для всіх осіб, які перебувають на території України, незалежно від їхнього громадянства або його відсутності. Д.В. Бараненко та О.Г. Набокова виділяють наступні особливості адміністративної відповідальності за порушення у сфері міграції [20]:

1. Основою для такої відповідальності є вчинення адміністративного проступку, а саме порушення міграційного законодавства;

2. Адміністративні стягнення, накладення яких тягне за собою вчинення проступку, є відмінними від кримінальних покарань, дисциплінарних заходів і майнової відповідальності. Так стягнення полягає у видворенні за межі України іноземця чи апатриду, рішення про яке приймається у встановленому законом порядку;

3. Органами, що накладають і застосовують адміністративні стягнення є Державна міграційна служба, Державна прикордонна служба й Служба безпеки України.

Важливим зауваженням є і те, що, за словами Сторожук І.П., адміністративно-правову заборону отримують не лише діяння іноземців або апатридів, але й громадян і юридичних осіб, які сприяють нелегальній міграції [175]. Наприклад, громадяни, що виступають у якості приймаючої сторони, повинні вживати заходи для своєчасного подання іноземцями та апатридами заяв для оформлення документів на право проживання чи перебування в Україні. За невиконання такого обов'язку передбачено накладення штрафу згідно зі статтею 205 КУпАП.

Таким чином, законодавче закріплення відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень у міграційній сфері має спонукати осіб, як іноземців і апатридів, так і громадян, не вдаватися до протиправних посягань і діяти відповідно до закону.

Підбиваючи підсумки, маємо зазначити насамперед те, що адміністративно-правові запобіжники в міграційній сфері можна визначити як *комплекс заходів впливу, що спрямовані на попередження та відвернення адміністративних деліктів та, не маючи карного характеру, можуть застосовуватися компетентними органами до події правопорушення та встановлення вини особи*. Досліджуючи цю категорію, потрібно насамперед звертатися до відповідного законодавства, що представлено зокрема Законами України «Про державний кордон України», «Про прикордонний контроль»,

«Про імміграцію» та Стратегією державної міграційної політики на період до 2025 року, що має концептуальний характер та встановлює основні цілі держави у протидії нелегальній міграції та заходи для їх реалізації. Серед основних запобіжників, передбачених законом, можна навести здійснення контролю на державному кордоні та прикордонного контролю, запровадження візового режиму, встановлення вимог до реєстрації та обліку іноземців і апатридів, здійснення контролю за дотримання чинних нормативно-правових актів у цій сфері та адміністративне затримання осіб за наявності відповідних підстав. Хоча основними суб'єктами, що у своїй діяльності реалізують такі заходи, є Державна міграційна служба, Національна поліція та Державна прикордонна служба, це не скасовує обов'язку й інших органів і осіб сприяти в профілактиці протиправних посягань, зокрема через судові органи, а також громадські формування з охорони публічного порядку та державного кордону.

При цьому, важливим запобіжником можна вважати також встановлення адміністративної відповідальності за порушення в міграційній сфері, яка проявляється насамперед у видворенні за межі України іноземців і апатридів або накладенні штрафу на громадян.

1.3. Адміністративно-правовий механізм забезпечення захисту прав людини судовими та правоохоронними органами під час застосування заходів примусу і розгляду справ про порушення міграційного законодавства

В умовах сьогодення об'єктивною реальністю є той факт, що міграція виступає невід'ємною складовою частиною сучасного суспільства. За даними ООН, у міграційний обіг втягнуто 218 країн світової спільноти. Міжнародна організація з міграції прогнозує, що до 2030 року міграційна активність населення досягне 300 млн. осіб. Міжнародні експерти зазначають, що нелегальна міграція переважає у цих процесах, створюючи серйозні загрози для національної безпеки багатьох держав. Нелегальна міграція є

комплексним явищем, яке супроводжує та впливає на численні соціально-економічні процеси, стимулюючи правопорушення. Зростання нелегальної міграції, яке становить загрозу для безпеки держав, змушує міжнародне співтовариство об'єднувати зусилля для розробки спільних заходів з її запобігання та припинення, а також ліквідації каналів незаконного проникнення на територію держав [92, с. 71]. А тому у сучасному світі міграційна політика та безпека стають однією з найактуальніших проблем державного управління. Зростання потоків мігрантів та біженців створює нові виклики для національних урядів у підтриманні публічного порядку, соціальної стабільності та економічного добробуту.

Серед видів державного примусу адміністративний примус відзначається високою мобільністю і здатністю адаптуватися до сучасних умов життя суспільства. В нормах адміністративного права закріплено широкий спектр заходів примусового впливу, які охоплюють не тільки адміністративно-правові норми, але й норми інших галузей права, таких як цивільне, трудове та земельне право, забезпечення яких здійснюється публічною адміністрацією.

Порівняно з іншими заходами державного примусу, заходи адміністративного примусу є найбільш численними і охоплюють майже всі сфери суспільного життя, включаючи міграційну сферу. Вони застосовуються органами виконавчої влади та посадовими особами в процесі реалізації їхніх повноважень. Вважається, що адміністративний примус головним чином використовується для забезпечення та охорони громадського порядку, громадської безпеки та боротьби з правопорушеннями у сфері державного управління.

Адміністративний примус є важливим інструментом забезпечення міграційної політики, дозволяючи державам контролювати в'їзд, перебування та виїзд іноземців на своїй території. Це комплекс заходів, що застосовуються державними судовими та правоохоронними органами для забезпечення виконання норм адміністративного права та підтримання публічного міжнародного порядку. Україна також активно займається питаннями

міграційної сфери, розробляючи національну міграційну політику та правові норми для регулювання цих процесів.

Враховуючи стратегічний курс на євроатлантичну інтеграцію, однією з важливих задач у розбудові сфери міграційної політики в Україні стає питання дотримання міграційного законодавства. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність вдосконалення законодавчих актів у галузі протидії нелегальній міграції, міграційного контролю, застосування адміністративних примусових заходів з боку органів влади, а також притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Ці заходи повинні відповідати міжнародним стандартам Європейського Союзу та враховувати сучасні реалії і міжнародні зобов'язання, які взяла на себе Україна.

Незважаючи на значну увагу науковців до цієї теми та проведення численних досліджень, досі залишається багато нерозглянутих питань, пов'язаних із застосуванням адміністративних примусових заходів у контексті сучасних міграційних викликів, що виникли після курсу України на євроінтеграцію. Таким чином, питання притягнення до адміністративної відповідальності та застосування адміністративних примусових заходів є ключовим елементом боротьби з порушеннями міграційного законодавства і потребує детального та комплексного вивчення [95, с. 158]

Саме тому, постає важливе питання щодо наукового обґрунтування визначення поняття та застосування заходів адміністративного примусу, а також розгляду адміністративних правопорушень, за які настає адміністративна відповідальність. Застосування таких заходів сприяє попередженню і припиненню правопорушень, притягненню порушників до адміністративної відповідальності, забезпеченню громадського порядку і безпеки в різних сферах суспільного життя, включаючи сферу міграційної безпеки.

Слід зазначити, що в законодавстві України відсутнє чітке визначення адміністративного примусу, і цей термін не використовується в нормативно-правових актах. Дослідження різних вітчизняних і зарубіжних науковців

показує, що єдиного погляду на це поняття немає. Вчені мають різні підходи до визначення адміністративного примусу, що зумовлює розбіжності у його тлумаченні. Зокрема, одні фахівці вважають, що застосування адміністративного примусу є виключною прерогативою державних органів, які реалізують державно-владні функції, проте зазначають, що у певних випадках такі повноваження застосовуються судами, правоохоронними органами, а іноді й громадськими організаціями. Інші дослідники пов'язують застосування адміністративного примусу з вчиненням адміністративного правопорушення, тоді як їхні опоненти стверджують, що примусові заходи можуть застосовуватися і для попередження правопорушень.

Наприклад, Ю. П. Битяк розглядав адміністративний примус як різновид державного примусу та як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою забезпечення виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку і законності [23].

Тоді, як у Великій українській юридичній енциклопедії це поняття визначено як різновид державного примусу, що полягає у застосуванні уповноваженими особами примусових заходів, визначених адміністративним правом, і як способи фізичного або психологічного впливу на фізичних і юридичних осіб для досягнення позитивно значущих цілей, таких як запобігання і припинення правопорушень, забезпечення провадження в справі про адміністративне правопорушення і притягнення винних осіб до відповідальності [29, с. 67].

Виходячи з цього, постає питання про необхідність визначення поняття застосування адміністративного примусу для забезпечення міграційної політики та безпеки. Відтак, на основі власного розуміння цього поняття, його слід трактувати як систему правових заходів, що реалізуються державними органами з метою контролю і регулювання міграційних процесів, включаючи примусове виконання законодавства, попередження і усунення порушень, і здійснюються відповідно до законодавчих норм і принципів прав людини з

метою збереження національної безпеки і стабільності суспільства.

Також адміністративний примус характеризується багатьма ознаками, серед яких можна виділити наступні: 1) це вид державного примусу, якому властиві всі ознаки останнього, включаючи судову і правозастосовчу діяльність для забезпечення правопорядку; 2) адміністративний примус застосовується в сфері публічного адміністрування, регульованої адміністративним правом; 3) застосовується на підставі норм матеріального і процесуального права, закріплених у законодавчих актах; 4) застосування заходів адміністративного примусу є формою реалізації владних повноважень; 5) правом застосовувати такі заходи наділені лише певні представники публічної адміністрації; 6) заходи адміністративного примусу застосовуються широким колом представників публічної адміністрації, зокрема органами виконавчої влади та іншими державними органами, а також недержавними утвореннями; 7) застосовується суб'єктами функціональної влади за відсутності службового підпорядкування; 8) застосовується як до фізичних, так і юридичних осіб, обмежуючи їхні права і свободи у випадках, передбачених законодавством; 9) реалізується за допомогою заходів психічного, фізичного, матеріального або іншого впливу на свідомість і поведінку громадян, а також на юридичних осіб; 9) має свою процесуальну форму і здійснюється через правозастосовчі акти; 10) переслідує різні цілі, такі як попередження правопорушень, припинення правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності.

Як відомо, серед заходів адміністративного примусу розрізняють заходи адміністративно-запобіжні, заходи адміністративного припинення, та заходи відповідальності у вигляді адміністративних стягнень. Адміністративно-запобіжні заходи спрямовані на контроль за дотриманням іноземцями правил перебування в країні. Державна міграційна служба України здійснює перевірки щодо реєстрації місця проживання, тривалості перебування та наявності необхідних документів.

Основні види адміністративно-запобіжних заходів у сфері міграційної

безпеки включають: 1) паспортний контроль, тобто здійснення перевірки документів, що підтверджують особу та право на в'їзд або виїзд з країни; 2) реєстрація місця проживання - це здійснення обов'язкової реєстрації іноземців за місцем проживання для контролю їх місцезнаходження; 3) візовий режим, тобто встановлення вимог до отримання візи для в'їзду в країну; 4) контроль за дотриманням міграційного законодавства, а саме здійснення регулярних перевірок дотримання іноземцями вимог міграційного законодавства.

На практиці, адміністративно-запобіжні заходи застосовуються різними державними органами, зокрема Державною міграційною службою України, Прикордонною службою, Національною поліцією та іншими. Наприклад Прикордонна служба здійснює перевірку документів на пунктах пропуску через державний кордон, а Державна міграційна служба України контролює процес реєстрації іноземців за місцем проживання, що дозволяє моніторити їх переміщення та перебування.

Попри наявність чіткої законодавчої бази, в Україні існують певні проблеми у застосуванні адміністративно-запобіжних заходів, зокрема нелегальна міграція, недостатня координація між державними органами, та проблеми з технічним забезпеченням, зокрема недостатнє фінансування та технічне оснащення відповідних служб, що може призводити до неефективного контролю за міграційними процесами.

Для удосконалення системи адміністративно-запобіжних заходів необхідним є здійснення наступних кроків: 1) підвищення кваліфікації співробітників, а саме здійснення регулярних тренінгів та навчання для працівників міграційних служб та правоохоронних органів; 2) впровадження сучасних інформаційних технологій, тобто використання електронних систем для реєстрації та моніторингу міграційних процесів; 3) посилення міжнародної співпраці, а саме здійснення обміну інформацією та досвідом з іншими країнами для ефективної боротьби з нелегальною міграцією.

В контексті національної безпеки та громадського порядку, Указом Президента України було прийнято Закон України «Про правовий режим

надзвичайного стану». Відповідно до ст. 16 цього закону, для запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, на період надзвичайного стану можуть запроваджуватися такі заходи, як встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування на території, де введено надзвичайний стан. Згідно зі ст. 18 цього Закону, можуть також запроваджуватися комендантська година, заборона перебування на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби [144].

З огляду на це, можна сказати, що адміністративно-запобіжні заходи адміністративного примусу є важливим інструментом для забезпечення міграційної політики і безпеки України. Ефективне застосування цих заходів дозволяє забезпечити правопорядок, попередити правопорушення та захистити права громадян. Удосконалення законодавчої бази, підвищення рівня координації між державними органами та впровадження новітніх технологій сприятимуть підвищенню ефективності адміністративно-запобіжних заходів у міграційній сфері.

Що стосується заходів адміністративного припинення, то це заходи, що спрямовані на негайне зупинення правопорушення або попередження його наслідків. Це дозволяє оперативно реагувати на порушення та забезпечувати дотримання законодавства без необхідності тривалих судових процесів. Адміністративний примус у цій сфері може включати як санкції, так і превентивні заходи, що сприяють дотриманню правил міграційного режиму.

Згідно із ч. 1, ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці, які порушили правила перебування, можуть бути примусово видворенні з території України [145].

Основні види адміністративного припинення включають: 1) адміністративні затримання, що включають затримання осіб, які підозрюються у порушенні міграційного законодавства, до з'ясування обставин та прийняття рішення про їх подальшу долю; 2) депортацію та

видворення, тобто примусове повернення іноземців, які порушили умови перебування в країні або становлять загрозу національній безпеці; 3) припинення незаконної діяльності, а саме закриття нелегальних міграційних офісів або припинення діяльності компаній, які займаються незаконною працевлаштуванням мігрантів; 4) обмеження свободи пересування, це наприклад, заборона на в'їзд або виїзд з країни для осіб, які підозрюються у порушенні міграційних правил.

У свою чергу ефективне застосування заходів адміністративного припинення залежить від таких чинників, як правова база, адміністративні процедури та міжвідомча співпраця.

Так правова база - це чітке законодавство, що є основою для успішного застосування заходів адміністративного припинення. Воно повинно визначати чіткі підстави для застосування таких заходів, процедури їх виконання та права осіб, щодо яких вони застосовуються. Наприклад, у багатьох країнах законодавство передбачає конкретні терміни для адміністративних затримань та права затриманих на оскарження рішень.

Ефективні адміністративні процедури також мають забезпечувати швидке та справедливе вирішення питань, пов'язаних з порушенням міграційного законодавства. Це включає як внутрішні процеси в рамках відповідних відомств, так і міжвідомчу координацію для обміну інформацією та спільних дій.

Що стосується міжвідомчої співпраці, то це співпраця між різними державними органами, такими як міграційні служби, поліція, прикордонні війська та судові органи, що є ключовою для ефективного застосування заходів адміністративного припинення. Така співпраця дозволяє оперативно виявляти та реагувати на порушення, а також забезпечувати належний обмін інформацією для попередження повторних порушень.

Одним з основних викликів у застосуванні заходів адміністративного припинення є забезпечення балансу між безпекою та правами людини. Затримання, депортація та інші форми адміністративного примусу можуть

порушувати права осіб, тому важливо забезпечувати дотримання принципів пропорційності та законності.

Для підвищення ефективності заходів адміністративного припинення необхідно вдосконалювати законодавство, розробляти нові методи та технології для виявлення та попередження порушень, а також розвивати міжнародне співробітництво. Особлива увага повинна приділятися правам людини, щоб запобігти можливим зловживанням та забезпечити справедливість.

Саме тому, заходи адміністративного припинення є важливим інструментом для забезпечення міграційної безпеки. Вони дозволяють оперативно реагувати на порушення та підтримувати порядок, однак потребують чіткого законодавчого регулювання та забезпечення прав осіб, до яких вони застосовуються. Покращення законодавства, розвиток адміністративних процедур та міжвідомчої співпраці є ключовими напрямками для підвищення ефективності цих заходів.

Проте потрібно зауважити, що на відміну від адміністративно-запобіжних заходів, що мають на меті попередження порушень у сфері міграційної безпеки, адміністративні заходи припинення спрямовані на примусове зупинення протиправних дій громадян, посадових осіб та організацій, які порушують встановлений порядок.

І останніми заходами адміністративного примусу є заходи у вигляді адміністративних стягнень. Вони застосовуються до осіб, що порушили норми адміністративного права. У сфері міграційної безпеки адміністративні стягнення можуть застосовуватися до порушників міграційного законодавства, таких як незаконні мігранти та особи, які порушили умови перебування на території держави.

Адміністративні стягнення у сфері міграційної безпеки регулюються національним законодавством, яке повинно бути гармонізоване з міжнародними нормами та стандартами. Міжнародні угоди про захист прав людини накладають певні обмеження на застосування адміністративного

примусу, включаючи заборону дискримінації та забезпечення права на справедливий розгляд справи.

Адміністративні стягнення відіграють важливу роль у забезпеченні міграційної безпеки, оскільки вони запобігають порушенням, забезпечують виконання законодавства та підтримують правопорядок. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, за порушення режиму перебування, проживання чи працевлаштування в Україні на іноземців можуть бути накладені штрафи [78]. Адміністративне стягнення у вигляді штрафу є одним з найпоширеніших видів адміністративних стягнень за порушення міграційного законодавства, включаючи незаконний в'їзд, перевищення строку перебування та незаконну трудову діяльність.

Таким чином, адміністративні стягнення є невід'ємною частиною системи адміністративного примусу, що забезпечує міграційну безпеку. Ефективність цих заходів залежить від їх правової регламентації, дотримання принципів законності, пропорційності та недискримінації. Важливо також гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами для підвищення ефективності заходів у сфері міграційної безпеки.

Загалом, адміністративні заходи для боротьби з нелегальною міграцією загалом включають: 1) виявлення та депортацію нелегальних мігрантів, проведення операцій з виявлення та видворення; 2) контроль за працевлаштуванням, зокрема перевірку легальності працевлаштування іноземців і накладення санкцій на роботодавців, що порушують законодавство; 3) підтримку міжнародного співробітництва, зокрема участь у міжнародних угодах та обмін інформацією з іншими країнами для ефективної боротьби з нелегальною міграцією.

З цього приводу, провідний український науковець К. Гусаров, аналізуючи світовий досвід протидії нелегальній міграції, зазначає, що немає універсального засобу попередження нелегальної міграції. На його думку, для боротьби з нею використовуються різноманітні доступні засоби, які залежать від заходів впливу на порушників міграційного законодавства [45].

Для забезпечення соціально-економічної адаптації мігрантів застосовуються такі адміністративні заходи, як: організація курсів з вивчення мови, культури та законодавства країни перебування; надання соціальних послуг, консультацій та допомоги в інтеграції; забезпечення правової допомоги та захисту прав мігрантів відповідно до міжнародних стандартів.

Дотримання прав мігрантів є ключовим елементом у забезпеченні міграційної безпеки. Адміністративні заходи включають: надання мігрантам доступу до юридичних консультацій та правової підтримки; здійснення контролю за дотриманням прав мігрантів та негайне реагування на порушення; імплементація міжнародних норм та стандартів у національне законодавство.

У контексті України, яка перебуває в умовах військової агресії, міграційна безпека стає особливо важливою. Адміністративний примус виступає одним із ключових інструментів у забезпеченні правопорядку і безпеки в сфері міграції. У сфері міграційної безпеки адміністративний примус є необхідним для регулювання потоків мігрантів, запобігання нелегальній міграції та забезпечення дотримання правового режиму перебування іноземців на території держави.

Тому, останнім часом Україна приділяє значну увагу питанням забезпечення міграційної безпеки, що спричинило не лише внесення змін до чинного законодавства, а й ухвалення нових нормативно-правових актів. Ці документи спрямовані на регулювання правового становища іноземних громадян та осіб без громадянства, які перебувають на території України, а також на порядок застосування заходів адміністративного примусу до них за порушення режиму перебування на території України.

Розгляд справ щодо застосування адміністративного примусу для забезпечення міграційної безпеки України покладається на центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах міграції, включаючи протидію нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб.

Відповідно до Положення про Державну міграційну службу України,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360, Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції, зокрема протидії нелегальній міграції, громадянства, біженців та інших категорій мігрантів, визначених законодавством [137].

Державна міграційна служба України притягує порушників міграційного законодавства до адміністративної відповідальності, приймає рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства до країн їхнього походження, звертається до судів з позовами про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства і здійснює заходи, пов'язані з примусовим видворенням з України [95, с. 159].

В Україні, у разі вчинення адміністративних правопорушень, до винних осіб можуть застосовуватися заходи адміністративного примусу у вигляді адміністративних стягнень, передбачених ст. 24 КУпАП, такі як: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який був знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який був знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення правопорушення; 5) позбавлення спеціального права (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5- 1) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-1) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті. Законами України також може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, що грубо порушують правопорядок [78].

Щодо застосування адміністративного примусу до іноземців та осіб без громадянства для забезпечення міграційної безпеки України, то їх правовий статус визначено у ст. 26 Конституції України [89] та ст. 3 Закону України

«Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [145], де передбачено, що іноземці та особи без громадянства користуються такими ж правами і свободами, а також несуть такі ж обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Цей закон визначає підстави перебування та проживання іноземців і осіб без громадянства на території України, підтверджуючи законне перебування іноземців на території України.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України, повинні дотримуватися встановлених правових норм і правил поведінки, з урахуванням особливостей, встановлених для іноземців та осіб без громадянства.

Проте вони можуть перебувати на території України з порушенням міграційного законодавства, як «нелегальні мігранти», що перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або законно в'їхали в Україну, але після закінчення дозволеного терміну перебування втратили підстави для законного перебування та ухиляються від виїзду з України [145].

Відповідно до ст. 16 КУпАП, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. До них застосовуються ті ж види адміністративних стягнень, що визначені у ст. 24 КУпАП [78].

Щодо заходів адміністративного примусу, що застосовуються виключно до іноземних громадян для забезпечення міграційної безпеки, то до числа цих заходів належить наступні: 1) відмова у в'їзді на територію України відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про прикордонний контроль», коли Державна прикордонна служба України має право відмовити у в'їзді іноземним громадянам, які не відповідають вимогам законодавства, порушують правила в'їзду або становлять загрозу національній безпеці [146]; 2) адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, що грубо порушують правопорядок

відповідно до ст. 24 КУпАП [78]. Так згідно з міжнародною термінологією, видворення це дії, що вчиняються органом з наміром та з метою забезпечення примусового видалення осіб/особи (іноземних громадян або осіб без громадянства) з території цієї країни [102, с. 9]. У законодавстві України видворення розглядається як процедура фізичного висилання з країни за рішенням суду, винесеного за позовом відповідних органів виконавчої влади (ДМС, ДПС або СБУ); 3) тимчасове затримання іноземних громадян для забезпечення виконання рішення про видворення або для запобігання уникнення відповідальності за вчинене правопорушення; 4) адміністративний нагляд за іноземними громадянами, які були видворенні або мають обмеження на в'їзд до України; 5) штрафи за порушення міграційного законодавства, такі як незаконний в'їзд, перевищення дозволеного строку перебування, нелегальна трудова діяльність тощо.

Застосування заходів адміністративного примусу щодо іноземних громадян та осіб без громадянства впливає на їхню свідомість і поведінку, сприяючи підвищенню правосвідомості та формуванню позитивної соціальної відповідальності.

Адміністративний примус за порушення міграційного законодавства в Україні включає різні заходи, зокрема накладання штрафів, депортацію, тимчасове затримання та інші санкції. Тему доречним вважається наведення точної статистики застосування заходів адміністративного примусу з офіційних джерел. За даними взятими з офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України: 1) у 2014 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 39,0828 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 18559855 грн.; видворено у примусовому порядку 116 осіб; затримано 3518 нелегальних мігрантів; 2) у 2015 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 38,7499 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 21127434 грн.; видворено у примусовому порядку 66 осіб; затримано 5,111г нелегальних мігрантів; 3) у

2016 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 12,3256 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 16785559 грн.; видворено у примусовому порядку 136 осіб; затримано 7261 нелегальних мігрантів; 4) у 2017 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 33,958 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 17636858 грн.; видворено у примусовому порядку 214 осіб; затримано 11707 нелегальних мігрантів; 5) у 2018 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 32,930 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 38528491 грн.; видворено у примусовому порядку 386 осіб; затримано 14286 нелегальних мігрантів; 6) у 2019 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 35,939 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 64976922 грн.; видворено у примусовому порядку 477 осіб; затримано 13299 нелегальних мігрантів; 7) у 2020 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 13,939 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 28406134 грн.; видворено у примусовому порядку 166 осіб; затримано 11271 нелегальних мігрантів; 8) у 2021 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 21,119 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 43930800 грн.; видворено у примусовому порядку 251 осіб; затримано 9271 нелегальних мігрантів; 9) у 2022 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 12,625 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 29699483 грн.; видворено у примусовому порядку 243 осіб; затримано 10371 нелегальних мігрантів; 10) у 2023 році, згідно із КУпАП до адміністративної відповідальності притягнуто 10432 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 26885358 грн.; видворено у примусовому порядку 214 осіб; затримане 11371 нелегальних мігрантів; 11) у першому кварталі 2024 році, згідно із КУпАП до

адміністративної відповідальності притягнуто 2287 осіб; за порушення міграційного законодавства накладено штрафів на суму 6919523 грн.; видворено у примусовому порядку 58 осіб; затримано 1771 нелегальних мігрантів [54].

Отже, в цілому, спостерігається коливання кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, з піком у 2014 році та спадом у 2020-2023 роках. Сума штрафів за порушення міграційного законодавства зростала до 2019 року, після чого спостерігається тенденція до зниження. Найбільше видворень відбулося у 2019 році, після чого спостерігається стабільне зменшення кількості видворених осіб. Затримання нелегальних мігрантів значно зросло з 2014 до 2018 року, після чого показники коливалися, з тенденцією до зменшення в останні роки.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства, які порушують законодавство про правовий статус, може супроводжуватися заборонаю на подальший в'їзд до України строком на три роки з дня винесення такого рішення [145].

З цього приводу, погоджуючись з позицією Мартянової Р. А., слід зазначити, що слово «може» супроводжуватися заборонаю на подальший в'їзд до України розглядається як право, а не обов'язок застосовувати зазначену норму закону. Це дає можливість правозахисникам оскаржувати рішення в частині заборони на подальший в'їзд до України строком на три роки в судовому порядку [95, с. 158].

З метою вдосконалення роботи органів Державної міграційної служби України для забезпечення міграційної безпеки та застосування заходів адміністративного примусу, необхідно передбачити взаємний обмін інформацією між Державною міграційною службою України, Національною поліцією, Міністерством внутрішніх справ України і Державною виконавчою службою України щодо іноземних громадян, перебування яких суперечить національним інтересам України, а також між Державною міграційною

службою України та Службою безпеки України стосовно іноземців, яким заборонено в'їзд до України та які навмисно не виконали рішення про заборону подальшого в'їзду. Впровадження належного механізму взаємодії органів Державної міграційної служби України з органами влади та визначення чітких правил застосування адміністративного примусу у законодавстві України забезпечить ефективний контроль за перебуванням іноземців на території України та сприятиме дотриманню міграційного законодавства України.

Також, розділяючи позицію Мартянової Р. А., вважається доцільним закріпити у ст. 24 КУпАП окремі види адміністративних правопорушень, такі як «примусове повернення за межі України» та «заборона подальшого в'їзду до України». Термін заборони на подальший в'їзд до України має бути пропорційним вчиненому адміністративному правопорушенню, а перелік суб'єктів, що можуть ініціювати подання щодо заборони подальшого в'їзду, слід розширити [95, с. 163]. Такі зміни відповідатимуть міжнародним стандартам та цілям Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [155].

Зокрема, важливо підкреслити особливості адміністративної відповідальності біженців. Згідно з законодавством України, біженці звільняються від адміністративної відповідальності за правопорушення, якщо ці порушення були здійснені з метою набуття статусу біженця. Зокрема, на них не поширюється адміністративна відповідальність за незаконний перетин державного кордону України, якщо це було зроблено з наміром отримати статус біженця [126].

Таке звільнення від відповідальності впливає з положень Конвенції про статус біженців, яка передбачає, що особи не повинні бути покарані за незаконний в'їзд на територію держави притулку. Це може бути обґрунтовано тим, що такий в'їзд часто є єдиним можливим способом уникнути переслідувань у державі походження. Однак, у цьому випадку повинні бути вжиті конкретні дії відповідно до національного законодавства [16].

Щодо питання адміністративної відповідальності іноземців, які користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, то згідно з міжнародними договорами, це питання вирішується дипломатичним шляхом. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року передбачає, що члени дипломатичного корпусу, адміністративно-технічні працівники та обслуговуючий персонал посольств мають дипломатичний імунітет [147].

Якщо ж порушення міграційного законодавства здійснили неповнолітні (віком від 16 до 18 років), їх відповідальність визначається статтями 13 та 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). До таких осіб застосовуються заходи впливу виховного характеру, які не є адміністративними стягненнями, і їх не можна розглядати як реалізацію адміністративної відповідальності, хоча деякі науковці мають іншу точку зору [78].

У свою чергу, цікавий досвід можна знайти в Республіці Польща, де заходи адміністративного примусу для забезпечення міграційної безпеки регулюються Актом про іноземців від 12 грудня 2013 року. Згідно з цим актом, передбачено низку правопорушень, за які іноземцям забороняється в'їзд на територію ЄС на певний період. Наприклад, заборона на в'їзд від шести місяців до трьох років може бути застосована за порушення строку перебування в країні або за засудження до позбавлення волі з подальшою екстрадицією для виконання покарання. Також заборона на в'їзд від одного року до трьох років може бути накладена за нелегальне працевлаштування або здійснення підприємницької діяльності, що суперечить польському законодавству. Основною формою повернення з території Польщі є «вимушене зобов'язання», яке виконується самостійно та за власний рахунок [229].

Підсумовуючи можна зробити висновок, що адміністративний примус є важливим інструментом державного управління, який дозволяє ефективно забезпечувати міграційну безпеку. Його застосування спрямоване на підтримку громадського порядку, захист прав та свобод громадян, а також

запобігання нелегальній міграції та іншим правопорушенням у сфері міграції. Ефективність адміністративного примусу залежить від дотримання принципів законності, пропорційності та гуманності. Важливо, щоб заходи адміністративного примусу не порушували основоположні права людини, а також були спрямовані на досягнення конкретних, законних та обґрунтованих цілей. Успішне застосування адміністративного примусу можливе лише за умови комплексного підходу, що включає співпрацю різних державних органів, міжнародне співробітництво та участь громадянського суспільства. Застосування таких заходів повинно супроводжуватися належним правовим регулюванням, яке забезпечить прозорість та підзвітність дій державних органів.

Що стосується України, то в умовах поточної ситуації, зокрема у контексті військової агресії та значної внутрішньої переміщеності населення, питання забезпечення міграційної безпеки набуває особливого значення.

Адміністративний примус стає ключовим інструментом у боротьбі з нелегальною міграцією, контрабандою, торгівлею людьми та іншими загрозами, що постають перед державою. Україна повинна продовжувати вдосконалювати законодавство у сфері міграції та адміністративного примусу, враховуючи міжнародні стандарти та найкращі практики. Особливо важливо забезпечити захист прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та шукачів притулку, а також створити умови для їх інтеграції у суспільство. Україні необхідно посилити міжнародне співробітництво у сфері міграційної безпеки, зокрема з країнами Європейського Союзу та іншими міжнародними організаціями. Це сприятиме обміну досвідом, отриманню технічної та фінансової допомоги, а також спільному вирішенню проблем, пов'язаних з міграцією.

Отже, застосування адміністративного примусу є необхідним елементом забезпечення міграційної безпеки в Україні, який потребує постійного вдосконалення та адаптації законодавства до нових викликів і загроз, особливо пов'язаного з інститутом адміністративної відповідальності.

З огляду на вказане зазначимо, що адміністративне правопорушення в міграційній сфері – це, перш за все, діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, це акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави та суспільства. Закону непідвладні переконання й думки людей, якщо вони не знайшли зовнішнього виявлення. Таке діяння має визнаватися адміністративним проступком за наявності певних ознак, до яких традиційно відносять суспільну шкідливість, протиправність, винність та адміністративну караність [98, с. 224].

Фактичну підставу адміністративної відповідальності в кожному конкретному випадку становить адміністративне правопорушення у сфері регулювання міграційних процесів в Україні. Відповідно до ч. 1 ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [99, с. 12].

У даному підрозділі буде розглянуто декілька основних та типових складів адміністративних правопорушень у сфері міграційних правовідносин, а саме: незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України.

Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України. Адміністративне правопорушення у формі незаконного перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України визначено ст. 204-1 КУпАП та викладено в наступній редакції: «перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або

в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади» [78].

Об'єктом вищевказаного адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону [106, с. 540].

А. М. Притула, аналізуючи склад злочину «незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України» виділяє дещо інше змістове наповнення поняття «об'єкт»: він виділяє категорії родового та безпосереднього об'єкту. Родовим об'єктом він називає суспільні відносини, що забезпечують обороноздатність України, її незалежність, територіальну цілісність та недоторканність, а безпосереднім об'єктом – встановлений законодавством порядок перетинання державного кордону України [108, с. 279].

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у перетинанні або спробі перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю прямого умислу, що відрізняє її від порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або ж виїзду з неї, коли відповідне правопорушення може бути вчинене і з необережності або з непрямим умислом. Таким чином за інших форм вини особа буде звільнена від адміністративної відповідальності.

Суб'єктом цього адміністративного правопорушення може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства, який досяг 16-річного віку, який вчинив незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону, крім громадян України, які стали жертвами

злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також іноземців чи осіб без громадянства з наміром отримати притулок чи бути визнаними в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо вони звернулися із заявою про надання притулку чи заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту тобто загальний суб'єкт [106, с. 540]

В свою чергу, Львівський апеляційний суд своєю постановою від 12.03.2024 року по справі № 944/7550/23 залишив силі рішення суду першої інстанції, яким визнано винуватим громадянина у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 204-1 КУпАП, та накладено на нього стягнення у виді штрафу, у зв'язку з наявністю у його діях усіх елементів складу адміністративного правопорушення [120].

Питання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї врегульовано шляхом внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, запроваджено статтю 204-2, яка передбачає накладення адміністративного стягнення за такі правопорушення. Відповідно до зазначеної норми, за порушення встановленого порядку передбачено штраф у розмірі від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Дане положення спрямоване на забезпечення державного контролю за переміщенням осіб у зонах, що перебувають під тимчасовою окупацією, а також на недопущення порушення суверенітету та територіальної цілісності України [37].

Безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, є встановлений законодавством порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Цей порядок регламентується Законом України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України", Постановою Кабінету

Міністрів України від 12 березня 2022 року № 264 (м. Київ) та іншими нормативно-правовими актами.

Окрім того, об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону України, а також забезпечення особливого правового режиму на тимчасово окупованих територіях. Порушення цього порядку спричиняє загрози національній безпеці та ускладнює відновлення конституційного ладу України на тимчасово окупованих територіях [106, с. 72].

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого статтею 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, полягає у факті перетину або спроби перетину адміністративного кордону (лінії розмежування) з тимчасово окупованою територією України з порушенням встановленого порядку. Це може проявлятися у незаконному перетині межі поза межами контрольних пунктів в'їзду-виїзду, використанні підроблених або недостовірних документів, в'їзді чи виїзді без належного дозволу компетентних органів влади або за відсутності необхідних документів. Такі дії створюють загрозу національній безпеці та підривають правопорядок, оскільки порушують встановлений правовий режим на тимчасово окупованій території України. [112, с. 140].

Суб'єктивна сторона визначається, як правило, умислом, що проявляється в усвідомленні особою: протиправного характеру своїх дій. Наслідків, які можуть настати в результаті таких дій.

Суб'єктом цього адміністративного правопорушення може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства, який досяг 16-річного віку влади [78].

Постановою Першого апеляційного адміністративного суду по справі № 418/2482/21 від 21.03.2024 року залишено без змін рішення суду першої інстанції, яким визнано винуватим громадянина у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 204-2 КУпАП, та накладено на нього

стягнення у виді штрафу, у зв'язку з наявністю у його діях усіх елементів складу адміністративного правопорушення [121].

Порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні та транзитного проїзду через її територію визначено у частині першій статті 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до цієї норми, правопорушенням вважається проживання без належних документів або з недійсними документами, використання прострочених документів, працевлаштування без відповідного дозволу (якщо законодавство вимагає його наявності), порушення встановленого порядку пересування чи зміни місця проживання, а також ухилення від виїзду після завершення дозволеного строку перебування. До цієї ж категорії належать неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або роботи після в'їзду в Україну у встановлений строк, а також порушення правил транзитного проїзду. Дотримання цих норм є важливим елементом державного контролю за міграційними процесами та забезпеченням правопорядку на території України [124].

Дія зазначеної статті не поширюється на випадки, коли іноземці або особи без громадянства, маючи намір отримати притулок чи бути визнаними біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні, під час в'їзду на територію країни незаконно перетнули державний кордон і перебувають на її території протягом необхідного часу для подання заяви про надання притулку або для подання заяви на визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, згідно з положеннями Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини в сфері міграції, які регулюють порядок перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у діях, таких як порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в

Україні, включаючи проживання без відповідних документів на право перебування, за недійсними чи простроченими документами, або працевлаштування без необхідного дозволу, коли це вимагає законодавство України. Також порушенням є недодержання порядку пересування або зміни місця проживання, ухилення від виїзду після закінчення терміну перебування, неприбуття до визначеного місця навчання чи працевлаштування, а також порушення правил транзитного проїзду через територію України. Інші порушення включають недотримання порядку реєстрації або перевищення терміну перебування, виявлені на пунктах пропуску через державний кордон України. Обидва склади правопорушення є формальними, тобто не вимагають наявності конкретних наслідків для встановлення факту правопорушення [106, с.74].

Суб'єктами адміністративного проступку є особи особливого статусу — іноземці та особи без громадянства.

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини як у формі умислу, так й у формі необережності [106, с.74].

Постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду по справі № 420/34080/23 від 23.07.2024 року громадянину Китайської Народної Республіки залишено без змін рішення суду першої інстанції, яким громадянину відмовлено у задоволенні позовної заяви до Головного управління Державної міграційної служби України в Одеській області про визнання протиправними та скасування рішення Головного управління Державної міграційної служби України в Одеській області про заборону в'їзду в Україну у зв'язку з вчиненням адміністративного правопорушення, визначеного ч. 1 ст. 203 КУпАП [122].

Таким чином, Україна приділила особливу увагу регулюванню адміністративних правопорушень у сфері міграційних правовідносин, чітко визначивши їх склади у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП). У цих нормах права детально описані види правопорушень, такі як

незаконний перетин кордону, порушення порядку в'їзду/виїзду з тимчасово окупованої території та порушення правил перебування іноземців в Україні та інші.

Такий підхід забезпечує можливість чітко встановити повний юридичний склад кожного правопорушення, зокрема його об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, а також суб'єкта. Завдяки цьому правоохоронні органи отримують дієвий механізм для притягнення до відповідальності осіб, які порушують міграційне законодавство, що сприяє підтриманню правопорядку та безпеки в державі.

Висновки до розділу 1

1. Адміністративно-правовий захист встановлюється щодо міграційних прав громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що охоплює не лише спеціальні, обумовлені відповідним публічно-правовим статусом, але й природні права і свободи для фізичних осіб незалежно від ознаки їхнього громадянства. Сутність і зміст засад міграційно-правового статусу людини і громадянина (непорушність, всезагальність, універсальність, свобода, рівність, гідність, справедливість, гуманізм) так само як і гарантій загального правового статусу, зумовлюється саме характерними рисами захисту прав людини, потребами забезпечення їх належної реалізації.

2. Міграційні права особистості як об'єкт адміністративно-правового захисту характеризується такими основними ознаками і властивостями: це багатогранне соціальне явище, що охоплює юридичний, організаційний, морально-політичний і філософський зміст; це сучасні способи і форми захисту міграційних прав людини в межах можливої поведінки в конкретно-історичних умовах суспільного розвитку; це основний елемент міграційно-правового статусу особистості, невід'ємність прав від обов'язків; зумовленість і закріплення правом незалежно від його конкретної форми і не лише в законодавстві, а також юридична гарантованість і офіційний характер; мета

полягає у задоволенні соціальних потреб особистості відповідно до встановленого в суспільстві і державі міграційного правопорядку; забезпечення державою реальності у відповідних конкретних юридичних оформленнях і соціально обґрунтованих й виправданих способах забезпечення; невідокремленість суб'єктивних юридичних і природних прав людини від міграційного процесу їх правореалізації (використання); захист державою міграційних прав особистості.

3. Адміністративно-правове регулювання виявляється відносно усіх форм, засобів і способів адміністративного захисту міграційних прав людини, визначаючи організацію діяльності органів публічної влади, які здійснюють захист прав громадянина та людини, порядок і випадки застосування адміністративного примусу та адміністративної відповідальності, систему адміністративного судочинства й інші процесуальні аспекти, що мають пряме відношення до організації адміністративного захисту міграційних прав і свобод людини і громадянина.

4. Пріоритетними напрямками адміністративного захисту міграційних прав людини мають виступати нормативне унормування засад реордінації у взаємовідносинах органів виконавчої влади та особливостей формування сучасних правових засад, націлених на встановлення правового режиму реального сприяння держави в реалізації й дотриманні міграційних прав і свобод людини і громадянина, а також втілення реордінаційних відносин у систему даної правозахисної діяльності з метою гарантування дійсної реальності міграційних прав і свобод людей в умовах правової держави актуалізується забезпечення даних відносин реордінації спеціальними засобами адміністративного оскарження та судового захисту порушених прав і свобод громадян, іноземців, осіб без громадянства та інших.

5. В контексті категорії публічного управління захист міграційних прав особи умовно складається із трьох сегментів – по-перше, це організація системи захисту прав людей як інструментарій публічного управління (організація діяльності компетентних органів та організаційне забезпечення її

правових механізмів, контроль за правомірністю такого захисту), по-друге, реординаційні відносини захисту міграційних прав людини у сфері публічного управління (між уповноваженими органами публічної влади та населенням), по-третє, захист міграційних прав громадян поза сферою публічного управління (самозахист як окремий різновид особистого захисту суб'єктивних прав громадян та людини).

6. Значення засобів захисту міграційних прав громадян виявляється в їхньому місці в загальному механізмі правозахисту, зокрема у створенні умов і забезпеченні реалізації й дієвості існуючих форм і методів відповідних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Засоби захисту виступають неодмінним елементом попередження й припинення порушень міграційного законодавства, а також відновлення прав громадянина і людини.

7. Засоби захисту міграційних прав людини - це комплекс правових явищ (інструментів адміністративного примусу, заходів попередження, діянь тощо), здійснюваних відповідно до законодавства з метою забезпечення організації та реалізації захисту прав людини, у тому числі шляхом застосування та використання відповідних форм і методів захисту, спрямованих на запобігання та припинення порушень, а також відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

8. Система адміністративно-правових засобів міграційного спрямування складається з різних за своєю сутністю і призначенням правових інструментів, заходів впливу, здійснюваних різними суб'єктами й на різних стадіях правозахисної діяльності, які спільно вирішують завдання попередження та припинення порушень, а також відновлення дотичних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Системність адміністративних правових засобів, у свою чергу вимагає забезпечення не лише їхньої органічної єдності, але й послідовного поєднання та впорядкування із адміністративно-правовими формами і способами захисту.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

2.1. Напрями правозахисної діяльності судових та правоохоронних органів у сфері міграції

Міграційні процеси значно впливають на безпеку та соціально-економічний розвиток України, особливо в умовах воєнного стану. Ефективність адміністративно-правової діяльності судових і правоохоронних органів у цій сфері залишається недостатньою через фрагментарність законодавства, неузгодженість з міжнародними стандартами, конфлікти інтересів між суб'єктами та обмежену міжвідомчу координацію. Актуальність питання зумовлена необхідністю гармонізації законодавства з європейськими нормами, впровадження інноваційних методів регулювання та посилення професійної підготовки кадрів. Основна проблема полягає у розробці ефективних механізмів, які б підвищили якість міграційного регулювання, забезпечили права людини та посилили спроможність України реагувати на сучасні виклики міграційної політики.

Дослідження напрямів вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України в сфері міграції є непростим, що пояснює його наукову малодослідженість. Окремі аспекти цього питання, у той чи інший спосіб досліджували такі вітчизняні учені, як: Ю. А. Голодник, В. В. Кравченко, О. Т. Риндзак, О. П. Світличний та інші. Тому, наукове підґрунтя для вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності у сфері міграції є достатньо широким, проте окремі аспекти залишаються дискусійними або недостатньо дослідженими. Це вимагає подальшого комплексного аналізу та розробки

нових підходів, які враховують сучасні виклики і потреби міграційної політики України, особливо її правозахисних аспектів.

Міграція є однією з ключових соціально-економічних та правових проблем сучасної України, особливо в умовах війни та масових переміщень населення. Адже сучасних умовах глобалізації обсяг міжнародної міграції постійно зростає, що ставить перед країнами, зокрема Україною, низку правових, організаційних і адміністративних викликів. Україна, перебуваючи на перетині головних міграційних шляхів між Сходом і Заходом, стикається з комплексом проблем, пов'язаних із управлінням міграційними потоками. Сучасна ситуація у сфері міграції ускладнюється внутрішніми та зовнішніми факторами, включаючи воєнний стан, тимчасову окупацію деяких областей і Криму, економічні виклики та посилення міграційного тиску з боку країн, що перебувають у кризових ситуаціях. Судові та правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку, захисті прав мігрантів і протидії нелегальній міграції.

Ефективне вирішення проблем міграції залежить від діяльності системи судових та правоохоронних органів, які виконують адміністративно-правові функції у цій сфері. Водночас, попри наявність значної законодавчої бази та інституційних механізмів, система управління міграційними процесами в Україні залишається фрагментованою та потребує суттєвих удосконалень.

Адміністративно-правова діяльність у сфері міграції є складовою системи державного управління, спрямованою на реалізацію державної політики з питань регулювання міграційних процесів, забезпечення прав і свобод мігрантів, підтримання національної безпеки. Основні характеристики адміністративно-правової діяльності у цій сфері включають: 1. Суб'єктний склад - це державні органи, які виконують повноваження з регулювання міграційних процесів; 2. Предмет адміністративно-правової діяльності - це суспільні відносини, що виникають у процесі управління міграцією, включаючи реєстрацію мігрантів, легалізацію їхнього перебування, надання

статусу біженця тощо; 3. Методи впливу - це адміністративний примус, нагляд, дозвільна діяльність, управлінські процедури [91, с. 425].

Основними принципами, на яких базується діяльність державних органів у сфері міграції є: 1. Принцип верховенства права – є фундаментальним принципом правової держави, згідно з яким закон і права людини мають найвищу силу. У сфері міграції цей принцип передбачає: а) забезпечення дотримання прав і свобод мігрантів, незалежно від їхнього статусу; б) забезпечення правосуддя у справах, пов'язаних із міграцією; в) недопущення свавільних дій з боку державних органів; 2. Принцип законності - означає, що всі дії органів, які здійснюють адміністративно-правову діяльність у сфері міграції, мають відповідати законам України та міжнародним нормам. Законність у цій сфері забезпечується: а) прозорими та передбачуваними процедурами; б) дотриманням стандартів під час видворення іноземців або надання притулку; в) відповідальністю державних органів за порушення прав мігрантів; 3. Принцип недискримінації - відповідно до цього принципу, усі мігранти мають право на рівне ставлення, незалежно від раси, статі, національності, релігії чи інших ознак. Він закріплений у низці міжнародних актів, таких як Європейська конвенція з прав людини та Конвенція ООН про статус біженців; 4. Принцип пропорційності - передбачає, що адміністративні заходи щодо мігрантів повинні бути необхідними, обґрунтованими і відповідати поставленій меті. Наприклад: а) обмеження свободи пересування мігрантів повинно застосовуватись лише у випадках, передбачених законом; б) депортація можлива лише за умови дотримання прав людини та недопущення загрози життю чи здоров'ю особи; 5. Принцип захисту прав людини - цей принцип забезпечує, що права мігрантів мають поважатися та захищатися незалежно від їхнього правового статусу. У практиці України він реалізується через надання біженцям додаткового захисту, доступ до правосуддя, соціального забезпечення тощо; 6. Принцип міжнародної співпраці - сучасні міграційні виклики вимагають тісної співпраці між країнами та міжнародними організаціями. Україна активно

взаємодіє з такими структурами, як Міжнародна організація з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців; 7. Принцип пріоритету прав людини - це забезпечення поваги до гідності, прав і свобод усіх категорій мігрантів, включаючи біженців і осіб без громадянства; 8. Прозорість і підзвітність - це відкритість процесів регулювання міграції для громадськості та незалежного контролю.

Особливостями адміністративно-правової діяльності у сфері міграції є:

1. Публічний характер - така діяльність здійснюється від імені держави з метою забезпечення суспільного порядку та національної безпеки; 2. Регламентованість - дії органів державної влади строго визначені законодавством і здійснюються у межах їхніх повноважень; 3. Міждисциплінарність - адміністративно-правова діяльність у сфері міграції поєднує елементи адміністративного, кримінального, цивільного та міжнародного права; 5. Захисний аспект - діяльність спрямована на забезпечення прав і свобод осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (наприклад, біженців, осіб без громадянства) [159, с. 159].

Законодавче регулювання міграційних процесів в Україні здійснюється через численні нормативно-правові акти, основними серед яких є: 1. Конституція України - яка встановлює основоположні права людини, включаючи право на свободу пересування та вибір місця проживання [89]; 2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» - який визначає права, обов'язки та умови перебування іноземців на території України» [145]; 3. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» - що регулює питання надання притулку та захисту мігрантів, які перебувають у складних умовах [125]; 4. Закон України «Про імміграцію» - що регулює питання надання дозволів на імміграцію та встановлює квоти для постійного проживання іноземців [142]; 5. Кодекс адміністративного судочинства України - який встановлює процедури судового розгляду справ, пов'язаних із оскарженням адміністративних рішень, у тому числі у сфері міграції [77].

Проте, не дивлячись на існування цих нормативних актів, адміністративно-правові інструменти в Україні часто характеризуються недостатньою координацією між судовими та правоохоронними органами, а також низьким рівнем цифровізації процесів.

Ключовими суб'єктами адміністративно-правового регулювання міграції в Україні є: 1. Державна міграційна служба України - яка відповідає за реалізацію державної політики у сфері міграції, зокрема, легалізацію перебування іноземців, надання статусу біженця та здійснення депортації; 2. Національна поліція України - що виконує функції забезпечення правопорядку та контролю за дотриманням законодавства у сфері міграції; 3. Державна прикордонна служба України - яка здійснює контроль на державному кордоні, включаючи виявлення нелегальних мігрантів; 4. Суди України - які розглядають адміністративні справи, пов'язані з оскарженням рішень міграційних органів. Проте, міжвідомча координація між цими органами залишається недостатньою, що призводить до дублювання функцій, зловживань та неефективності правозастосування.

У свою чергу вважається необхідним розкриття ролі судових і правоохоронних органів у сфері міграції. Що стосується судових органів, то вони виконують ключову функцію щодо забезпечення справедливого розгляду спорів, пов'язаних із міграцією.

Українська судова система, зокрема адміністративні суди є основною інстанцією для розгляду справ, що виникають у сфері публічно-правових відносин та виступають ключовим інструментом у розгляді справ, пов'язаних із міграцією, таких як оскарження рішень органів влади, надання притулку, депортація, а також захист соціальних прав мігрантів. Судова система України забезпечує правове врегулювання міграційних спорів відповідно до положень Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших нормативно-правових актів.

Основні напрями їхньої діяльності включають: 1. Розгляд справ про депортацію - адміністративні суди ухвалюють рішення щодо законності

видворення іноземців або осіб без громадянства, а також оцінюють законність рішень органів виконавчої влади про видворення іноземців, враховуючи міжнародні стандарти захисту прав людини. У багатьох випадках суди скасовують рішення про депортацію через недотримання процедурних норм або недостатнє обґрунтування, що підтверджує загрозу для суспільної безпеки; 2. Оскарження рішень Державної міграційної служби України - наприклад, особи, яким відмовлено у наданні статусу біженця, тимчасового захисту або дозволу на проживання, можуть звертатися до суду для відновлення своїх прав. У таких справах компетенція судів охоплює: перевірку відповідності рішення Державної міграційної служби України законодавству; оцінку обґрунтованості відмови з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав біженців; аналіз доказів, наданих заявником, зокрема документів, що підтверджують переслідування або загрозу у країні походження. Наприклад, у рішенні Верховного Суду України (2022 р.) було скасовано відмову у наданні статусу біженця через те, що орган влади не врахував додаткові докази, подані заявником [68]; 3. Захист прав мігрантів - суди забезпечують дотримання основоположних прав людини, передбачених Конституцією України та міжнародними угодами.

Судова практика у справах мігрантів демонструє зростання кількості скарг на рішення Державної міграційної служби України щодо відмов у наданні статусу біженця. Наприклад, за даними Верховного Суду, за останні роки збільшилась кількість справ, у яких рішення про депортацію скасовувалися через порушення процедури видворення або недотримання прав людини [9]. Адже Верховний Суд України виконує функцію забезпечення однаковості правозастосування у справах, пов'язаних із міграцією. Його рішення у складних чи резонансних справах стають орієнтиром для адміністративних судів нижчих інстанцій.

Тоді, як правоохоронні органи відіграють ключову роль у запобіганні та протидії нелегальній міграції. Вони забезпечують безпеку держави у сфері міграції через: 1. Контроль за дотриманням міграційного законодавства - це

здійснення перевірок законності перебування іноземців на території України; 2. Виявлення та протидію нелегальній міграції – це виявлення каналів нелегальної міграції, протидія торгівлі людьми; 3. Сприяння депортації - це забезпечення виконання судових рішень щодо видворення іноземців; 4. Боротьба з торгівлею людьми – це припинення діяльності осіб і організацій, які використовують нелегальну міграцію для трудової чи сексуальної експлуатації.

До системи міграційного контролю України входять такі ключові державні органи: 1. Державна міграційна служба України – яка контролює перебування іноземців на території України, видає дозволи на проживання, приймає рішення щодо депортації або видворення; 2. Державна прикордонна служба України – яка забезпечує контроль за перетином державного кордону, виявлення спроб незаконного перетину та осіб без документів. Зокрема Державна прикордонна служба, фіксує значну кількість спроб незаконного перетину державного кордону. Наприклад, за даними звітів служби за 2022 рік, було зафіксовано понад 9 тисяч випадків порушення міграційного законодавства [38]; 3. Служба безпеки України - яка протидіє міжнародним злочинним угрупованням, які організовують незаконну міграцію, зокрема у контексті загроз національній безпеці; 4. Національна поліція України - яка розслідує кримінальні правопорушення, пов'язані з організацією нелегальної міграції, торгівлею людьми та фальсифікацією документів; 5. Міністерство соціальної політики - яке займається питаннями соціального захисту мігрантів, включаючи внутрішньо переміщених осіб та забезпечує реабілітацію осіб, які постраждали від торгівлі людьми; 6. Міністерство закордонних справ – яке координує питання видачі віз та інших документів, необхідних для в'їзду іноземців та співпрацює з міжнародними організаціями з питань міграційної політики.

Для забезпечення міграційного контролю також можуть залучаються: 1. Міністерство юстиції – яке здійснює нормативно-правове забезпечення міграційної політики та забезпечує виконання судових рішень у справах,

пов'язаних із міграцією; 2. Органи місцевого самоврядування – які сприяють інтеграції мігрантів у місцеві громади, надають адміністративні послуги.

Основними методами протидії нелегальній міграції зі сторони правоохоронних органів є: 1. Оперативно-розшукова діяльність, яка спрямована на виявлення каналів незаконної міграції, моніторинг діяльності організованих злочинних груп та збір доказів, необхідних для кримінального переслідування осіб, причетних до організації нелегальної міграції; 2. Адміністративний контроль, що закладається в здійсненні перевірки іноземців та осіб без громадянства щодо дотримання правил перебування на території України. За порушення міграційного законодавства передбачено, накладення адміністративних штрафів, скорочення терміну перебування та прийняття рішень про примусове видворення або депортацію; 3. Використання інформаційних технологій, що значно підвищило ефективність боротьби з нелегальною міграцією. Зокрема, створено електронну систему обліку мігрантів, яка дозволяє відстежувати їхній правовий статус, впроваджено біометричний контроль на пунктах перетину кордону та здійснюється обмін даними з прикордонними службами сусідніх країн [167].

Що стосується взаємодії судових та державних органів у контексті міграційного контролю, то їх спільні дії спрямовані на забезпечення справедливості та законності у сфері міграції. Суди ухвалюють рішення у міграційних справах, які є обов'язковими для виконання державними органами. Також ефективна співпраця між судами та державними органами передбачає обмін інформацією через спеціалізовані інформаційні системи. Для вирішення складних міграційних питань створюються міжвідомчі робочі групи, які включають представників судової влади та державних органів. Вони займаються координацією заходів, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією, вдосконаленням законодавства та забезпеченням дотримання прав мігрантів.

Тому, з упевненістю можна сказати, що ефективне регулювання міграційних процесів вимагає злагодженої роботи судових і правоохоронних

органів, які відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання міграційного законодавства, захисті прав мігрантів і боротьбі з нелегальною міграцією.

Виходячи з усього вище сказаного, та ґрунтуючись на власних поглядах щодо цієї проблематики, з упевненістю можна сказати, що система адміністративно-правової діяльності судових та правоохоронних органів України у сфері міграції – це сукупність нормативно закріплених повноважень, принципів, методів і процедур, що реалізуються судовими та правоохоронними органами з метою забезпечення законності, дотримання прав і свобод людини, ефективного управління міграційними процесами, а також протидії нелегальній міграції в умовах правового регулювання. Ця система включає організацію взаємодії між суб'єктами адміністративно-правового регулювання, виконання контрольних і наглядових функцій, розгляд спорів, пов'язаних із міграційними відносинами, а також запобігання та вирішення конфліктів, що виникають у цій сфері.

Однак потрібно відзначити, що війна на території України, розпочата повномасштабним вторгненням РФ у 2022 році, суттєво змінила демографічну та міграційну ситуацію в країні. Масштабні внутрішні переміщення, потоки біженців за кордон, зростання нелегальної міграції та інших міграційних викликів вимагають негайного вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності судових та правоохоронних органів.

Судові та правоохоронні органи відіграють вирішальну роль у забезпеченні законності, правопорядку, захисті прав переміщених осіб та протидії загрозам, пов'язаним із нелегальною міграцією. Водночас нові виклики потребують адаптації та реформування системи, з урахуванням умов воєнного стану. Війна спричинила значне навантаження на правоохоронні органи, які паралельно займаються безпековими питаннями, розслідуванням воєнних злочинів та забезпеченням громадського порядку.

За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Міністерства соціальної політики, понад 6 мільйонів осіб стали внутрішньо переміщеними особами внаслідок бойових дій [61]. Цей феномен створює

виклики для забезпечення правового статусу внутрішньо переміщених осіб, реєстрації переміщених осіб у реальному часі та забезпечення доступу до соціальних і юридичних послуг.

Крім того, мільйони українців виїхали до країн ЄС і потребують правового захисту, а тому Україна зіштовхнулася з такими проблемами, як необхідністю гармонізації міграційної політики з вимогами ЄС та вирішенням питань щодо повернення громадян після завершення війни.

Саме, тому, на наш погляд основними проблемами у сфері адміністративно-правової діяльності судових та правоохоронних органів у сфері міграції є: 1. Відсутність єдиного нормативного документа - який би комплексно регулював усі аспекти міграційних процесів. Натомість діють численні розпорошені акти. Ця фрагментарність створює труднощі у правозастосуванні, оскільки різні аспекти міграції регулюються окремими документами, які часто не узгоджені між собою; 2. Недостатнє врахування міжнародних стандартів – наприклад, Україна є учасницею ключових міжнародних договорів у сфері міграції, зокрема Конвенції ООН про статус біженців (1951 рік). Проте імплементація цих норм у національне законодавство залишається недостатньою. Наприклад, не всі положення щодо захисту прав біженців чи запобігання дискримінації повністю інтегровані у внутрішні акти; 3. Відсутність чітких механізмів реалізації законодавства - на практиці багато положень чинного законодавства залишаються декларативними. Зокрема, існують проблеми із забезпеченням: своєчасної реєстрації внутрішньо переміщених осіб; доступу мігрантів до соціальних послуг; виконання рішень про депортацію осіб, які перебувають в Україні незаконно; 4. Недостатня цифровізація процесів - багато адміністративних процедур здійснюються у паперовому форматі, що уповільнює обробку справ; 5. Перевантаженість судової системи - справи, пов'язані з міграцією, нерідко розглядаються із значними затримками; 6. Недостатній рівень захисту прав людини - тримання мігрантів у центрах тимчасового розміщення часто не відповідає міжнародним стандартам; 7. Низький рівень спеціалізації кадрів -

відсутність спеціалізованих знань у суддів та правоохоронців ускладнює вирішення міграційних справ.

Виходячи із аналізом рішень українських судів у справах, що стосуються депортації або надання статусу біженця, варто відзначити значну тривалість розгляду справ. Наприклад, типовими є затримки у прийнятті рішень щодо депортації через обмежені ресурси Державної міграційної служби України та проблеми з документуванням статусу іноземців. Крім того, відсутність чітких процедур у деяких аспектах (наприклад, процедури ідентифікації осіб без документів) ускладнює процеси правозастосування.

Окрім зазначених проблем, простежується, так би мовити, випадки існування конфлікту інтересів між судовими та правоохоронними органами. А саме, судові та правоохоронні органи часто мають різні підходи до регулювання міграційних процесів. Судова система орієнтована на захист прав людини, зокрема права на справедливий суд і забезпечення процедурних гарантій. Водночас правоохоронні органи зосереджуються на питаннях національної безпеки, що іноді призводить до порушень прав мігрантів. Наприклад, суди можуть скасувати рішення про депортацію через недотримання процедурних норм під час затримання мігранта. У відповідь правоохоронні органи часто повторно затримують ту саму особу, що створює напруженість у відносинах між інституціями.

Також простежується недостатній рівень обміну інформацією між судами, Державною міграційною службою України та Національною поліцією, що ускладнює вирішення міграційних спорів. Зокрема, відсутність інтегрованої бази даних унеможлиблює оперативне отримання відомостей про правовий статус мігранта.

І на останок, можна відзначити, що політична ситуація та суспільний тиск часто впливають на рішення судів та дії правоохоронних органів. Наприклад, зростання суспільної уваги до проблем нелегальної міграції може призвести до більш жорстких дій правоохоронців, навіть якщо це суперечить судовим рішенням.

Виходячи із цього, негативними наслідками недосконалого регулювання міграції можуть бути: 1. Порушення прав мігрантів - недосконале регулювання міграційних процесів призводить до численних порушень прав мігрантів, зокрема: затримання без належного юридичного обґрунтування; неналежні умови утримання в центрах для тимчасового перебування; обмежений доступ до правової допомоги. Ці порушення суперечать як національному законодавству, так і міжнародним стандартам; 2. Зростання нелегальної міграції – відсутність ефективного міграційного контролю сприяє збільшенню кількості нелегальних мігрантів. За даними Державної прикордонної служби України, у 2022 році було виявлено понад 10 тисяч осіб, які незаконно перетнули державний кордон [38]. 3. Посилення загроз національній безпеці – адже нелегальна міграція може використовуватися злочинними угрупованнями для контрабанди, торгівлі людьми та інших злочинів. Відсутність належного контролю над міграційними потоками посилює ці ризики; 4. Погіршення міжнародного іміджу України - недотримання міжнародних стандартів у сфері міграції викликає критику з боку міжнародних організацій, таких як Amnesty International та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

Характеризуючи напрями вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України в сфері міграції, вважаємо за доцільне об'єднати їх у кілька груп:

1. Зміни до законодавства - законодавча база є фундаментом, на якому будується вся система міграційної політики. Її вдосконалення дозволить не лише забезпечити відповідність міжнародним стандартам, а й ефективно реагувати на сучасні виклики, такі як війна, нелегальна міграція, та забезпечення прав людини. Такими змінами є: а) удосконалення нормативно-правової бази, а саме: актуалізація законодавства; гармонізація з міжнародними стандартами; запровадження нових інструментів для регулювання міграційних потоків: захист прав мігрантів; б) запровадження

механізмів захисту прав мігрантів таких, як: юридична підтримка та соціальна інтеграція;

2. Реформа управління публічної адміністрації та діяльності судових і правоохоронних органів - ефективність системи міграційного управління залежить від здатності державних органів працювати скоординовано та професійно. Вдосконалення управлінських процесів і підготовки кадрів є необхідними для оптимізації роботи всіх структур. Така реформа направлена на: а) покращення організаційної структури органів міграційного управління (оптимізація роботи ДМС та координація роботи між органами); б) підвищення професійної підготовки кадрів (проведення різноманітних тренінгів, здійснення міжнародного обміну досвідом); в) посилення боротьби з нелегальною міграцією та торгівлею людьми (створення спеціалізованих підрозділів, жорсткі санкції);

3. Інтеграція електронного урядування та забезпечення інформаційної безпеки - модернізація міграційної системи вимагає впровадження сучасних цифрових інструментів, які забезпечать прозорість і безпеку адміністративних процесів. Таким інструментами є: а) інтеграція електронного урядування у сферу міграції (цифрові сервіси, прозорість процесів); б) забезпечення інформаційної безпеки у сфері міграції (захист персональних даних, кіберзахист державних систем).

4. Розширення міжнародної співпраці та впровадження кризового міграційного менеджменту - ефективна міграційна політика потребує міжнародного підходу, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна. Такими підходами є: а) розширення міжнародної співпраці (партнерство з ЄС, співпраця з міжнародними організаціями); б) впровадження кризового міграційного менеджменту (координація зусиль, використання цифрових інструментів).

5. Соціальна та медична підтримка мігрантів - реабілітація мігрантів є ключовим фактором їхньої інтеграції в суспільство та відновлення нормального життя. Реабілітація мігрантів, які постраждали від війни

включає: а) психологічну підтримку; б) освітню та професійну адаптацію; в) соціальну підтримку.

Загалом, виходячи із усього вище сказаного, можемо констатувати, що для вдосконалення адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України у сфері міграції необхідно реалізувати низку конкретних заходів. Перш за все, слід оновити нормативно-правову базу, забезпечивши її актуальність і відповідність міжнародним стандартам. Зокрема, потрібно внести зміни до Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", спростивши процедури отримання дозволів на тимчасове проживання в умовах воєнного стану, а також повністю інтегрувати положення Конвенції ООН про статус біженців (1951) у внутрішнє законодавство. Важливим є впровадження "гуманітарних віз" для осіб, які прагнуть допомогти Україні під час війни, та створення механізмів захисту прав мігрантів, таких як спеціалізовані центри безоплатної правової допомоги, що забезпечать доступ до юридичних послуг.

Крім того, необхідно реформувати організаційну структуру Державної міграційної служби (ДМС), зокрема створити спеціалізовані регіональні офіси для роботи з біженцями, трудовими мігрантами та особами без громадянства, а також запровадити єдину інформаційну систему для обміну даними між ДМС, правоохоронними органами та судами. Для підвищення професійності кадрів важливо організувати регулярні тренінги з міжнародного права, міжкультурної комунікації та цифрових інструментів, а також налагодити співпрацю з Європейським агентством FRONTEX і правозахисними організаціями. Посилення боротьби з нелегальною міграцією та торгівлею людьми потребує створення мобільних оперативних груп у структурі МВС, співпраці з Європолем і ООН для викриття злочинних мереж, а також запровадження жорсткіших санкцій за підробку документів і експлуатацію нелегальних мігрантів.

Інтеграція електронного урядування у сферу міграції дозволить підвищити прозорість та ефективність адміністративних процесів.

Пропонується створити платформу "єМіграція" для онлайн-подачі документів на отримання дозволів на проживання чи громадянство, впровадити автоматизовану систему перевірки паспортних даних на кордоні з використанням біометрії та забезпечити прозорість міграційних послуг через персоналізовані електронні кабінети. Для захисту персональних даних необхідно створити централізовану базу з багаторівневим шифруванням та впровадити сучасні системи ідентифікації користувачів. Особливу увагу слід приділити інформаційній безпеці через протидію дезінформації, посилення кіберзахисту баз даних і проведення інформаційних кампаній серед громадян.

Міжнародна співпраця є ключовим компонентом ефективної міграційної політики. Слід розширити партнерство з ЄС у рамках безвізового режиму, реалізувати спільні проєкти з моніторингу міграційних потоків та укласти угоди про реадмісію з сусідніми країнами. У кризових умовах важливо запровадити національні та регіональні штаби для оперативного реагування на масові переміщення населення, забезпечити їхню координацію з міжнародними організаціями, такими як ООН і МОМ, а також впровадити цифрові інструменти, такі як єдиний реєстр внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і електронні картки мігрантів. Необхідно організувати місця компактного проживання, мобільні містечка та гуманітарні коридори для забезпечення базових потреб переміщених осіб.

Реабілітація мігрантів, які постраждали від війни, є важливим завданням, що включає психологічну, соціальну та медичну підтримку. Пропонується створити кризові центри, гарячі лінії допомоги, програми перекваліфікації та інтеграції дітей-мігрантів у систему освіти. Медична реабілітація має включати мобільні пункти первинної допомоги та фізіотерапію для постраждалих. Для соціальної інтеграції варто забезпечити доступ до тимчасового житла, фінансову допомогу, а також організувати культурні заходи й волонтерські ініціативи. Комплексне впровадження цих заходів забезпечить захист прав мігрантів, ефективне управління

міграційними потоками, мінімізацію соціальної напруги та сприятиме довірі до міграційної політики України.

2.2. Сучасний адміністративно-правовий інструментарій захисту міграційних прав людини в судовій та правоохоронній діяльності

Різні аспекти визначення та захисту міграційних прав в Україні висвітлювали у своїх наукових працях такі дослідники як І.І. Швець, Т.В. Дракохруст, О.Г. Набокова, О.А. Мілієнко, Д.К. Задаля, О.А. Малиновська, А.С. Соколовський, А.І. Денисов, П.Г. Безуглий, Д.В. Бараненко та інші.

Кажучи про захист міграційних прав людини, слід насамперед зазначити, що під такими розуміються право на в'їзд на територію держави та виїзд за її межі, право на свободу пересування територією держави, право на еміграцію та імміграцію, право на отримання притулку та інші. Вони гарантуються законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами України та реалізуються через встановлені процедури й механізми. Т.В. Дракохруст зазначає, що право на міграцію є фундаментальним правом людини, а його захист полягає в попередженні дискримінації, наданні належного статусу для можливості проживання та праці, забезпеченні права на справедливий суд, а також вжитті заходів для уникнення випадків неправомірних затримань чи депортації [62].

До кола суб'єктів, що залучені до міграційних процесів і потребують захисту своїх прав, входить значна кількість категорій осіб, серед яких біженці, політичні, економічні та екологічні мігранти, іноземці з дозволом на проживання, шукачі притулку, постійні переселенці та інші [24]. Загалом, різні науковці по-різному визначають перелік осіб, що входять до цього кола, однак ми включатимемо до нього насамперед біженців, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб та осіб, що потребують додаткового захисту.

До суб'єктів адміністративно-правового захисту міграційних прав людини, з іншої сторони, належать представницькі органи державної влади, такі як Президент і Верховна Рада, органи виконавчої влади, у тому числі Державна міграційна служба, органи юстиції, правоохоронні й правозахисні органи, прокуратура та громадські об'єднання [195]. Кожен із цих суб'єктів має відповідні повноваження та компетенції у сфері захисту міграційних прав та використовує відповідні інструменти для їх виконання. Так, наприклад, Верховній Раді, Президенту та Кабінету Міністрів України належить законодавча ініціатива у питаннях міграційного права, завдяки чому вони визначають загальний курс держави у цій сфері. Кажучи про це, О.Д. Іванова зазначає, що доречно було б розширити коло суб'єктів законодавчої ініціативи, насамперед Державною міграційною службою, Національною поліцією, прокуратурою та іншими, що може сприяти формуванню більш якісного законодавства, без прогалин і суперечок між різними нормами [72]. Ми вважаємо таку пропозицію доволі суперечливою, однак маємо зауважити, що в наукових колах уже неодноразово висвітлювалося питання розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи за межі, визначені статтею 93 Конституції України. Так, наприклад, Р.О. Кислюк, спираючись на думки науковців та міжнародний досвід, обстоював думку про визначення органів судової влади у якості таких суб'єктів, зокрема для ініціювання законопроектів, пов'язаних із судоустроєм та судочинством [75].

Кажучи про законодавче забезпечення, слід згадати й про нововведення в цій сфері. Так, наприклад, уже під час повномасштабного вторгнення в 2023 році в Україні було запроваджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року [135], що стало необхідним через активізацію такої злочинної діяльності останніми роками, зокрема й під час пандемії COVID-19. Програмою передбачається вдосконалення нормативно-правової бази, посилення координації, співпраці та інституційної спроможності органів і суб'єктів, що вживають заходів для протидії торгівлі людьми, посилення міжнародного співробітництва, здійснення первинної

профілактики торгівлі людьми, посилення захисту постраждалих осіб та надання їм відповідної допомоги тощо. Запровадження такої програми слід вважати важливим законодавчим нововведенням для покращення регулювання міграційних процесів в Україні та захисту суб'єктів міграційних прав.

Також в Україні було запроваджено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року [155], якою визначається велика кількість цілей, серед яких зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування населення, зменшення наслідків еміграції з держави, створення сприятливих та необхідних умов для повернення й реінтеграції громадян, що стали трудовими мігрантами чи отримали за кордоном тимчасовий захист, сприяння легальній міграції, забезпечення успішної інтеграції іноземців та апатридів, посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства в державі тощо.

Повертаючись до адміністративно-правового забезпечення та захисту міграційних прав людини, слід зазначити, що сучасний його інструментарій включає наступне:

1. Діяльність органів, що мають компетенції для захисту міграційних прав, насамперед діяльність Державної міграційної служби України. Відповідно до Положення про Державну міграційну службу, вона є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших категорій мігрантів [137]. Будучи головним реалізатором державної політики в цій сфері, служба має доволі широкі повноваження, зокрема забезпечує надання таких адміністративних послуг як оформлення та видача паспортів громадянина України, оформлення набуття особами громадянства та прийняття до нього, поновлення громадянства тощо, оформлення посвідок на постійне проживання іноземцям та апатридам та дозволів на імміграцію, а також оформлення документів для виїзду громадян України на постійне проживання

за кордон [119]. Окрім цього, орган є розпорядником Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, що створена для автоматизації різних процесів і аспектів діяльності Державної міграційної служби, у тому числі реєстрації біженців та інших категорій мігрантів та оформлення справ про адміністративні правопорушення, що є підзвітними органу [138]. Завдяки таким засобам автоматизації, знижується ризик помилок і втрати важливої інформації, у тому числі про осіб, що повинні мати можливість захисту власних міграційних прав.

2. Належні адміністративні процедури, що спрямовані на захист міграційних прав відповідних суб'єктів. Порядки здійснення таких процедур визначаються різними законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами. Так, наприклад, слід насамперед згадати про процедуру реєстрації місця проживання чи перебування особи, яка забезпечує доступ до соціальних послуг та регулюється Законом України “Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні”. Важко переоцінити і важливість процедури визнання людини біженцем чи особою, що потребує додаткового захисту у відповідності до Закону України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”. Набуття такого статусу надає особам ряд прав, зокрема на тимчасове працевлаштування, навчання та медичну допомогу, безоплатну правову допомогу, користування наданим у пункті тимчасового розміщення житлом тощо. Інші адміністративні послуги у сфері міграції також включають оформлення картки мігранта, оформлення посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, оформлення проїзного документа біженця, оформлення проїзного документа особи, якій надано додатковий захист тощо [55]. Закріплення на законодавчому рівні детального порядку здійснення таких процедур та відкрите визначення їх вартості забезпечує прозорість, ясність і зрозумілість таких процедур для осіб, що потребують їх виконання для захисту власних прав і свобод.

3. Важливим інструментом, що тісно поєднаний із попереднім, є процедури оскарження рішень органів державної влади з різних питань, що стосуються міграційних прав людини, у тому числі оскарження рішень, прийнятих у процесі надання тих чи інших адміністративних послуг. Так, наприклад, Законом “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” гарантується право на оскарження рішень із питань свободи пересування та вільного вибору місця проживання; Законом “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” гарантується право на оскарження рішення про відмову у справі щодо статусу біженця чи особи, що потребує додаткового захисту. Оскарження у таких випадках здійснюється до відповідних органів державної влади або суду, що має повноваження для розгляду цієї категорії справ. Цей механізм відіграє ключову роль у відновленні порушених прав та контролі за діяльністю органів влади, а також сприяє вдосконаленню відповідних послуг і порядку їх виконання в майбутньому.

4. Надання суб’єктам міграційних прав можливості отримати безоплатну правову допомогу. Відповідно до Закону “Про безоплатну правову допомогу” [125], іноземці та апатриди, особи що звернулися із заявою про визнання особою без громадянства, внутрішньо переміщені особи та інші мають право на отримання відповідної допомоги у виді захисту, представництва в суді, у відносинах із державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими особами, а також складення документів процесуального характеру. Особливо важливим надання правничої допомоги є у випадку, коли особа не володіє українською мовою та не ознайоmlена з національним законодавством, та при цьому не має можливості оплатити послуги відповідного спеціаліста. Встановлені законодавством положення сприяють в забезпеченні доступу до правосуддя цієї та інших категорій людей, запобігають дискримінації у відстоюванні власних свобод та сприяють реалізації та захисту міграційних прав.

5. Здійснення правоохоронної діяльності щодо протидії нелегальній міграції та попередженні адміністративних правопорушень у цій сфері. Основними суб'єктами такої правоохоронної діяльності виступають Державна міграційна служба, Державна прикордонна служба, прокуратура та Національна поліція. Остання, зокрема, має повноваження щодо виявлення спільно з підрозділами Державної міграційної служби нелегальних мігрантів, що всупереч національному законодавству перебувають на території України, та участі в притягненні таких осіб до адміністративної відповідальності [119].

6. Встановлення адміністративної відповідальності за порушення законодавчих положень у міграційній сфері. Насамперед, Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлюється відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб Державної міграційної служби. Д.В. Бараненко та О.Г. Набокова досліджували особливості адміністративної відповідальності за порушення міграційного режиму, виділяючи серед них наступні: за такі порушення можуть встановлюватися особливі види санкцій, такі як видворення за межі України у випадку іноземців і апатридів; та накладення адміністративних стягнень покладається на відповідні органи та їх посадові особи, наприклад на Державну міграційну службу, Державну прикордонну службу, Службу безпеки України та інші [20].

Окремо слід розглянути й стан судової діяльності щодо захисту міграційних прав. Досліджуючи це питання та проаналізувавши відповідні показники, О.А. Мілієнко здійснила висновок, що останніми роками зменшується кількість звернень внутрішньо переміщених осіб до адміністративних судів, що свідчить про вдосконалення державного управління у сфері міграції, вжиття належних заходів із реалізації державної політики в цій сфері та вдосконалення механізмів дотримання та захисту міграційних прав людини [104]. У той же час, зниження кількості звернень до судів може свідчити про появу певних перешкод та утруднення доступу до правосуддя відповідних осіб. Так чи інакше, можливість звернення до суду залишається важливим інструментом захисту особами своїх прав, зокрема й

міграційних, адже саме судовий розгляд забезпечує об'єктивність і неупередженість вирішення спору. Розгляд справ, присвячених міграційним питанням, також має свої особливості, зокрема в тому, що особи, які звертаються за захистом, потребують додаткових засобів допомоги. Як уже було згадано, відповідним суб'єктам надається право безоплатної правової допомоги з боку юристів, але їм також можуть знадобитися послуги перекладача, якщо особа не спілкується та не розуміє української мови. Крім того, під час розгляду справ таких суб'єктів застосовуються норми національного права, а положення міжнародно-правових актів використовуються у випадках, коли це передбачено українськими положеннями [41].

Таким чином, в Україні на сьогодні існує широкий інструментарій адміністративного захисту міграційних прав, який включає діяльність органів, що мають повноваження у відповідній сфері, насамперед діяльність Державної міграційної служби як основного виконавця державної політики у сфері міграції, що надає ряд важливих адміністративних послуг та є розпорядником Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами; належні адміністративні процедури, такі як процедура реєстрації місця проживання чи перебування особи, процедура визнання біженцем чи особою, що потребує додаткового захисту, процедура оформлення картки мігранта тощо; механізми оскарження рішень органів державної влади з питань, які стосуються міграційних прав, зокрема оскарження рішень із питань свободи пересування та вільного вибору місця проживання; можливість отримання суб'єктами міграційних прав безоплатної правової допомоги для забезпечення захисту та представництва під час розгляду в суді, у відносинах із органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими особами; здійснення правоохоронної діяльності щодо протидії нелегальній міграції та вжиття заходів для попередження міграційних правопорушень; встановлення адміністративної відповідальності за порушення норм міграційного законодавства, зокрема в нормах Кодексу України про адміністративні

правопорушення; розгляд справ, що стосуються захисту міграційних прав осіб, у суді.

При цьому, дослідження практики застосування адміністративної відповідальності за порушення міграційних правил розкриває тривожну тенденцію до збільшення кількості іноземців і апатридів, що порушують правила перебування або роботи на території України. При цьому зазначена тенденція спостерігається на тлі посилення відповідальності цієї групи мігрантів, що виражається в послідовному розширенні видів адміністративних деліктів, їх суб'єктного складу, а також збільшенні розмірів санкцій, які утворюють зміст адміністративних покарань за відповідні правопорушення. Тепер за порушення правил залучення і використання в Україні іноземних працівників до відповідальності можуть бути притягнені як працедавець, так і замовник робіт (послуг), а за порушення правил перебування іноземних громадян або осіб без громадянства в Україні підлягає відповідальності не лише посадова особа організації, що приймає в Україні іноземного громадянина або особу без громадянства, або громадянин України, але і іноземний громадянин, який постійно проживає в Україні.

Характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері міграції припускає виявлення її сутнісних особливостей, передусім, стосовно підстави її застосування, що опосередковується категорією складу правопорушення. Відзначимо, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) відсутнє повноцінне поняття складу адміністративного правопорушення, що дає підставу окремим учасникам розглядати останній як теоретичну конструкцію, модель, закріплену в чинному законодавстві. Водночас із поняттям правопорушення позитивне право пов'язує конкретні правові наслідки; наприклад, КУпАП передбачений обов'язок уповноважених осіб не порушувати або припинити провадження у справі про адміністративне правопорушення за відсутності складу адміністративного правопорушення.

До питання про зміст поняття складу адміністративного правопорушення

в науці існує декілька підходів. Одні учені вважають, що це поняття означає сукупність ознак, що дають змогу ідентифікувати діяння як адміністративно каране [2]. Згідно з іншим підходом склад адміністративного правопорушення є сукупністю закріплених нормативно-правовими актами ознак (елементів), наявність яких може спричинити адміністративну відповідальність. Крім того, в науці адміністративного права під складом адміністративного правопорушення розуміється єдність встановлених КУпАП об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують конкретне громадське небезпечне діяння як адміністративне правопорушення.

На нашу думку, кожен з наведених підходів містить у собі “раціональне зерно”, бо відбиває різні сторони багатоаспектного поняття основ адміністративної відповідальності. Відштовхуючись від чотирьохелементної структури адміністративного правопорушення (об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона), до елементів складу адміністративного правопорушення у сфері міграційного законодавства необхідно віднести: об'єкти протиправного посягання, що являє собою суспільні відносини, які охороняються адміністративним правом, у сфері міграції; об'єктивна сторона, що виражається в протиправній поведінці (діях або бездіяльності); суб'єкт адміністративного правопорушення у сфері міграційного законодавства, яким залежно від конкретного складу може бути фізична особа (іноземний громадянин або особа без громадянства, біженець, іммігрант, іноземний працівник), юридична особа, посадова особа; суб'єктивна сторона, що виражається в провіні, формами якої може бути як намір, так і необережність.

У літературі виділено загальний, родовий і безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення. Родовим об'єктом визнається група однорідних, близьких за змістом або сферою виникнення та існування суспільних відносин. Така відносно самостійна група суспільних відносин є частиною загального об'єкта адміністративного правопорушення. Виділення родових об'єктів потрібне для систематизації складів адміністративних правопорушень, які ґрунтуються за ознакою родового об'єкта. Зміст

останнього зазвичай розкривається в назві відповідної глави КУпАП. Зокрема, глава 15 КУпАП “Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління” містить склади, родовим об’єктом яких є суспільні відносини у сфері захисту державного кордону України і режиму перебування іноземних громадян і осіб без громадянства на території України [90].

Так, відповідно до ст. 203 КУпАП порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в’їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України, крім порушень, передбачених частиною другою цієї статті, - тягнуть за собою накладення штрафу від тридцяти до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [78].

Недодержання іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації або порушення встановленого терміну перебування в Україні, виявлені в пунктах пропуску через державний кордон України, - тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від тридцяти до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Чинність цієї статті не поширюється на випадки, коли іноземці чи особи без громадянства з наміром набути статусу біженця незаконно перетнули державний кордон України і перебувають на території України протягом часу, необхідного для звернення до відповідного органу міграційної служби із заявою про надання їм статусу біженця відповідно до Закону України "Про біженців".

Згідно із статтею 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України, або в пунктах пропуску через державний кордон без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Ті самі дії, вчинені групою осіб або особою, яка протягом року була піддана адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою статті 204-1 КУпАП, тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [78].

Чинність цієї статті не поширюється на випадки, коли громадяни України, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, повертаються в Україну без встановлених документів. Також не поширюється на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства з метою отримання притулку або набуття статусу біженця, якщо вони в установленому законом терміні звернулися до відповідних органів державної влади для отримання притулку або статусу біженця.

У літературі висловлено думку про доцільність виділення і видового об'єкта, утвореного сукупністю відносин, урегульованих нормами міграційного законодавства держави [87].

Важливою характеристикою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері міграції є характер застосованих стягнень; головна особливість тут виявляється у використанні стосовно правопорушників-іноземців такого стягнення, як адміністративне видворення, що полягає в примусовому і контрольованому їх переміщенні через державний кордон України за межі України, а у випадках, передбачених законодавством, контрольованому самотійному виїзді видворених з України. Так, відповідно

до ст. 24 КУпАП, яка встановлює види адміністративних стягнень, Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

Адміністративне видворення є одним з найтяжчих адміністративних покарань. У юридичній літературі зустрічається його характеристика як заходу “...майже виняткового”. Дійсно, в системі адміністративних покарань лише два заходи безпосередньо пов’язані з обмеженням особистої свободи людини - адміністративний арешт і адміністративне видворення. Не випадково адміністративне видворення розглядають як покарання, що межує із заходами кримінальної репресії. Його застосування фактично ізолює іноземного громадянина від українського суспільства, позбавляючи його можливості в’їзду на територію держави; термін такої заборони становить п’ять років. Правопорушник позбавляється можливості пересуватися територією України і вибрати на цій території місце проживання, працювати, знаходитися поряд з близькими людьми. Отже, каральна дія видворення не вичерпується поневіряннями в період знаходження іноземця в Україні, вона триває і після його прибуття до країни свого громадянства.

Відповідно до ст. 30 Закону України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України можуть лише на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків

затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави.

Чинне законодавство України передбачає інститут депортації іноземних громадян за межі України, що застосовується за порушення ряду законів України. У чинному законодавстві України не проведено також розмежування термінів “депортація” і “адміністративне видворення”, що не могло не позначитися на проблематиці їх співвідношення в правовій доктрині. На нашу думку, йдеться про “юридичні синоніми”, оскільки депортація як окремий вид адміністративного покарання в КУпАП не представлена.

Подібність досліджуваних категорій полягає в тому, що в результаті застосування кожного з цих заходів іноземний громадянин або апатрид висилаються з країни; відмінність полягає в тому, що адміністративне видворення є видом адміністративного покарання, тоді як депортація формально таким не є, бо відсутня в переліку адміністративних стягнень, визначеному в КУпАП.

Специфіка притягнення іноземних громадян і осіб без громадянства до адміністративної відповідальності виражається в тому, що зазначені особи мають ряд несприятливих наслідків. Так, відповідно до КУпАП ця категорія осіб може бути притягнена до адміністративної відповідальності, наприклад за порушення порядку працевлаштування, прийняття на навчання, надання житла, реєстрації іноземців та осіб без громадянства та оформлення для них документів, у вигляді попередження або накладення штрафу. Відповідно ж до Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" цю категорію осіб можна притягнути до адміністративної відповідальності за порушення законодавства в частині забезпечення режиму перебування (проживання) іноземних громадян в Україні у вигляді застосування до цієї категорії осіб адміністративного видворення за межі України, що є підставою для відмови у видачі або анулювання дозволу на тимчасове проживання або посвідки на проживання.

Крім того, варто зазначити, що адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства існує також відповідно до інших нормативно-правових актів, крім КУпАП. Тому санкції за порушення міграційного законодавства розпорошені по різних нормативно-правових актах однакової юридичної сили, що вимагає в майбутньому прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, який систематизовано містив би санкції за правопорушення іноземців, осіб без громадянства у сфері міграції.

Так, зокрема, розділ 4 Закону України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 22 вересня 2011 р. №3773-VI регулює питання відповідальності іноземців та осіб без громадянства.

Згідно зі статтею 24 цього Закону, якщо в іноземця або особи без громадянства відсутні підстави для тимчасового проживання, визначені частинами 4-12 статті 4 цього Закону, або для тимчасового перебування на території України, строк їхнього перебування скорочується. Таке рішення про скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства приймається центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики в сфері міграції, або органами Служби безпеки України [145].

Порядок прийняття рішення та процедура скорочення строку тимчасового перебування іноземців і осіб без громадянства на території України встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Згідно зі статтею 26 цього Закону, іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті до країни походження або третьої країни, якщо їхні дії порушують законодавство щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, або якщо вони суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку. Примусове повернення може бути також необхідним для охорони здоров'я або захисту прав і законних інтересів громадян України [145].

Таке рішення приймається центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері міграції, органом Служби

безпеки України або органом охорони державного кордону, зокрема у випадках, коли іноземець чи особа без громадянства були затримані у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України. Протягом 24 годин прокурор має бути повідомлений про підстави прийняття такого рішення.

У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні покинути Україну. Цей строк не може перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення.

Рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства, зазначених у частині 1 цієї статті, може супроводжуватися заборonoю на подальший в'їзд в Україну на строк до трьох років. Строк цієї заборони обчислюється з дня винесення відповідного рішення. Порядок виконання рішення про заборону на подальший в'їзд в Україну визначається Кабінетом Міністрів України.

З метою контролю за виконанням рішення про примусове повернення іноземцем та особою без громадянства, службові особи органу охорони державного кордону або центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері міграції, можуть супроводжувати такого іноземця чи особу без громадянства по території України.

У разі прийняття рішення про примусове повернення в паспортному документі іноземця або особи без громадянства скасовується віза, а також вилучаються документи, які підтверджують законні підстави їхнього перебування в Україні.

Згідно зі статтею 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року № 3773-VI, центральний орган виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної міграційної політики, органи охорони державного кордону (щодо іноземців та осіб без громадянства, затриманих ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України можуть примусово

видворити іноземця або особу без громадянства лише на підставі постанови адміністративного суду, винесеної за їх позовом.

Таке видворення відбувається, якщо особа не виконала в установлені строки без поважних причин рішення про примусове повернення, або є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець чи особа без громадянства ухилятимуться від виконання цього рішення. Це не стосується випадків, коли іноземець або особа без громадянства були затримані за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску та їх подальшої передачі прикордонним органам суміжної держави.

Рішення суду про примусове видворення іноземця або особи без громадянства виконується центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері міграції. У випадку іноземців та осіб без громадянства, затриманих органами охорони державного кордону в межах контрольованих прикордонних районів під час або після незаконного перетинання державного кордону України, виконання такого рішення здійснюється органом охорони державного кордону.

Контроль за правильним і своєчасним виконанням рішення про примусове видворення здійснюється органом, за чийм позовом суд ухвалив таке рішення. Для забезпечення виконання цього рішення службові особи органу охорони державного кордону або центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, супроводжують іноземця чи особу без громадянства по території України до виконання рішення [145].

Існують також інші нормативно-правові акти, відповідно до яких встановлюється адміністративна відповідальність за правопорушення в міграційній сфері, що застосовується у вигляді правових обмежень: позбавлення прав, дозволів, вилучення документів, видворення за межі країни. Так, відповідно до ст. 12 Закону України “Про імміграцію” від 7 червня 2001 р. № 2491-III дозвіл на імміграцію може бути скасовано, якщо [142]:

- 1) з’ясується, що його надано на підставі свідомо неправдивих відомостей, підроблених документів чи документів, що втратили чинність;

2) імігранта засуджено в Україні до позбавлення волі на строк більше одного року і вирок суду набрав законної сили;

3) дії імігранта становлять загрозу національній безпеці України, громадському порядку в Україні;

4) це є необхідним для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України;

5) імігрант порушив законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

6) в інших випадках, передбачених законами України.

Згідно зі статтею 13 цього ж Закону України, центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері іміграції, зобов'язаний не пізніше ніж у тижневий строк надіслати копію рішення про скасування дозволу на іміграцію особі, стосовно якої таке рішення було прийнято. Крім того, орган повинен вилучити у цієї особи посвідку на постійне проживання [142].

Особа, щодо якої прийнято рішення про скасування дозволу на іміграцію, зобов'язана виїхати з України протягом місяця з дня отримання копії цього рішення.

Якщо особа не виїхала з України протягом місяця після отримання копії рішення про скасування дозволу на іміграцію, вона підлягає видворенню в порядку, передбаченому законодавством України.

Однак, у разі скасування дозволу на іміграцію стосовно особи, яка була визнана біженцем в Україні до надання дозволу, така особа не може бути вислана або примусово повернена до країни, де її життю або свободі загрожує небезпека через її расу, національність, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи або політичні переконання.

Якщо особа оскаржила рішення про скасування дозволу на іміграцію до суду, рішення про її видворення не приймається до набрання рішенням суду законної сили. Це означає, що до того часу, поки суд не ухвалить остаточне рішення, особа не може бути видворена з України [142].

У разі скасування дозволу на імміграцію та вилучення посвідки на постійне проживання через засудження особи до позбавлення волі за вироком суду, така особа повинна виїхати з України протягом місяця з дня відбуття покарання.

2.3. Організація захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду

Міграційні права людини є однією з ключових сфер забезпечення основних прав і свобод особи в сучасному світі. Особливе значення набуває адміністративно-правовий механізм захисту цих прав, оскільки органи контролю та адміністративного нагляду мають виконувати функції гарантування правомірного переміщення осіб, захисту біженців, запобігання нелегальній міграції та інших загроз. Ця проблема є актуальною не лише для України, а й для міжнародної спільноти, враховуючи динаміку міграційних процесів та виклики, з якими стикаються країни в умовах глобалізації.

Міграційні права людини, як одна із фундаментальних складових системи прав людини, мають особливе значення в адміністративному праві. У цій сфері держава виконує роль гаранта дотримання прав і свобод особи, забезпечуючи належний порядок регулювання міграційних процесів. Теоретичні основи міграційних прав охоплюють широкий спектр правових норм, принципів і підходів, що формують систему адміністративно-правового регулювання цієї сфери.

В адміністративному праві міграційні права розглядаються як ті, що забезпечують правомірне переміщення осіб, їхній доступ до публічних послуг, інтеграцію в нове суспільство та захист від дискримінації. У сучасних умовах глобалізації та зростання міграційних потоків важливим є теоретичне осмислення цих прав, особливо з огляду на роль держави в їхньому забезпеченні через адміністративно-правові механізми.

Україна, яка сама виступає як країна походження, транзиту та призначення мігрантів, зіштовхується з низкою викликів, пов'язаних із забезпеченням адміністративно-правового захисту прав мігрантів. Органи контролю та адміністративного нагляду відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони зобов'язані забезпечувати дотримання національного законодавства та міжнародних стандартів у сфері міграції.

Ключовими міжнародними актами, що регулюють міграційні права, є: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Європейська конвенція з прав людини (1950 р.); Конвенція про статус біженців (1951 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.); Конвенція ООН про права трудових мігрантів та членів їхніх сімей (1990 р.). Відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 року, кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, та повертатися до неї (стаття 13) [66]. Ці документи встановлюють загальні принципи: свободу пересування, право на захист від переслідувань, право на інтеграцію у суспільство приймаючої країни.

Правова база України у сфері міграційних відносин побудована на основі міжнародних стандартів, інтегрованих у національне законодавство. В Україні основними нормативно-правовими актами, що регулюють міграційні права, є: 1. Конституція України – закріплює право на свободу пересування, вибір місця проживання та право на захист від дискримінації; 2) Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» - регулює права та обов'язки іноземців і осіб без громадянства, а також порядок їхнього перебування в Україні; 3. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» - визначає процедури надання притулку та захисту осіб, які шукають захист в Україні; 4) Кодекс адміністративного судочинства України - визначає порядок оскарження рішень щодо міграційних питань та інші законодавчі акти. Загалом можна сказати, що нормативно-правове забезпечення міграційних відносин

передбачає створення чітких правил для захисту прав мігрантів та контролю за їх виконанням органами влади.

Так наприклад, Конституція України, як основний закон держави, закріплює принцип рівності прав для всіх людей, незалежно від громадянства. У статті 26 зазначено, що іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права й свободи, якщо інше не передбачено законодавством [89]. Також Конституція гарантує право на звернення до суду, яке є фундаментом для забезпечення захисту прав мігрантів у разі їх порушення. Окремо важливо згадати статтю 33 Конституції, яка гарантує свободу пересування, що має ключове значення для мігрантів, зокрема внутрішньо переміщених осіб.

Міграційні права можна класифікувати на: 1) права, пов'язані із законним в'їздом і перебуванням на території країни; 2) права на отримання притулку; 3) трудові права мігрантів; 4) захист від депортації та інші права, що впливають із статусу особи.

В адміністративному праві міграційні права людини виконують дві основні функції: 1. Гарантійну – яка спрямована на забезпечення та захист прав іноземців, біженців, осіб без громадянства; 2. Регулятивну – яка охоплює порядок перетину кордонів, отримання дозволів на проживання, працевлаштування та громадянство.

Важливим елементом теоретичних засад є визначення поняття міграційних прав людини в адміністративному праві, яке охоплює нормативне забезпечення свободи пересування та відповідних адміністративних процедур. Наукова доктрина пропонує різноманітні підходи до визначення міграційних прав людини, які враховують як універсальні принципи, так і специфічні аспекти регулювання міграційних процесів.

На нашу думку міграційні права людини можна визначити, як сукупність юридично гарантованих можливостей, спрямованих на забезпечення свободи пересування, вибору місця проживання, отримання притулку, а також доступу до публічних послуг у приймаючій державі. Вони

включають: 1. Право на свободу пересування - гарантоване ст. 13 Загальної декларації прав людини; 2. Право на притулок - закріплене в ст. 14 Загальної декларації прав людини та Конвенції ООН про статус біженців; 3. Право на доступ до базових послуг - освіти, медицини, працевлаштування в умовах тимчасового або постійного переміщення; 4. Право на рівність і недискримінацію - рівний доступ до правових і соціальних гарантій незалежно від громадянства.

Ключові елементи правової природи міграційних прав людини є: 1) загальність - ці права поширюються на всіх осіб, незалежно від їх громадянства чи статусу; 2) невідчужуваність - міграційні права невід'ємні, а їх обмеження можливе лише на основі закону; 3) динамічність - міграційні права постійно змінюються відповідно до нових викликів міжнародного права та національного законодавства [66].

Основними принципами адміністративно-правового регулювання міграційних прав людини виступають: 1. Принцип законності - адміністративні процедури у сфері міграції повинні базуватися на чітко визначених правових нормах, що гарантують прозорість і об'єктивність; 2. Принцип недискримінації: кожна особа, незалежно від громадянства, має право на рівний доступ до адміністративного захисту своїх прав; 3. Принцип пропорційності: адміністративні заходи у сфері міграції повинні відповідати цілям захисту державних інтересів, але не порушувати основоположних прав людини; 4. Принцип дотримання міжнародних стандартів: національні механізми повинні враховувати зобов'язання України за міжнародними договорами.

Що стосується ролі адміністративного права у забезпеченні міграційних прав людини, то наш погляд адміністративне право виступає інструментом для: 1) врегулювання процедур міграції – це оформлення віз, дозволів на проживання, надання громадянства; 2) гарантування захисту біженців та осіб без громадянства - це реалізація процедур надання статусу біженця відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або

тимчасового захисту» [126]; 3) забезпечення свободи пересування - це регулювання в'їзду та виїзду осіб, а також їх тимчасового перебування на території України; 4) забезпечення адміністративного захисту - у разі порушення прав мігрантів адміністративне право надає механізми звернення до відповідних органів або суду. Наприклад, Кодекс адміністративного судочинства України визначає порядок оскарження рішень органів влади [12]; 5) контролю за дотриманням прав – де адміністративне право встановлює механізми контролю за діяльністю органів влади у сфері міграції. Це включає перевірки законності дій Державної міграційної служби України, Національної поліції, Державної прикордонної служби; 6) міжнародної координації – де адміністративне право забезпечує імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство, що сприяє гармонізації міграційної політики з вимогами міжнародних договорів. Таким чином, адміністративне законодавство виступає як інструмент забезпечення міграційних прав відповідно до принципів законності, пропорційності та недискримінації.

У свою чергу, на нашу думку адміністративно-правовий захист міграційних прав людини — це система правових норм, адміністративних процедур та організаційно-правових заходів, які спрямовані на забезпечення, відновлення та захист прав мігрантів через діяльність органів публічної адміністрації.

Основними елементами такого захисту є: 1) система правових норм - це закони, підзаконні акти та міжнародні договори, які регламентують порядок реалізації та захисту міграційних прав; 2) адміністративні процедури, які включають механізми розгляду звернень мігрантів, надання дозволів на проживання, працевлаштування, громадянство тощо; 3) організаційно-правові заходи - це діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямована на реалізацію міграційних прав і запобігання їх порушенням [89].

Сутність цього явища полягає у забезпеченні дотримання міграційних прав, передбачених як національним, так і міжнародним законодавством.

Адміністративно-правовий захист виконує такі основні функції: 1. Гарантувальна функція - спрямована на забезпечення реалізації міграційних прав через створення відповідної правової та інституційної бази. Наприклад, Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» гарантує право на притулок, доступ до соціальних послуг і правову допомогу [126]; 2. Превентивна функція - адміністративно-правовий захист включає механізми запобігання порушенням міграційних прав, наприклад, проведення перевірок законності перебування іноземців на території держави, виявлення нелегальних мігрантів [126]; 3. Відновлювальна функція - реалізується через механізми адміністративного оскарження або судового захисту у випадках порушення прав мігрантів. Наприклад, у разі необґрунтованої відмови у наданні статусу біженця особа має право звернутися до адміністративного суду [89]; 4. Контрольна функція - органи державної влади здійснюють нагляд за дотриманням міграційного законодавства, наприклад, через контроль за діяльністю роботодавців щодо працевлаштування іноземців [85].

Що стосується механізмів адміністративно-правового захисту міграційних прав людини, то основним з них є: 1. Інституційний механізм – який складається із суб'єктів адміністративно-правового захисту та контролю; 2. Нормативно-правовий механізм - основу якого складають Конституція України, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та Кодекс адміністративного судочинства України; 3. Процедурний механізм – який включає порядок розгляду звернень, надання адміністративних послуг (оформлення документів), проведення перевірок і накладення санкцій за порушення міграційного законодавства.

Тоді, як механізмами адміністративного нагляду та контролю є: 1) моніторинг - це регулярне відстеження міграційних потоків, перевірка законності перебування мігрантів; 2) адміністративні процедури – це оформлення документів, видача дозволів на проживання, громадянство; 3)

примусові заходи - це депортація нелегальних мігрантів, обмеження в пересуванні у разі порушення законодавства.

Тобто, міграційні права людини захищаються через такі механізми: 1. Оскарження рішень Державної міграційної служби України (наприклад, особа має право оскаржити рішення Державної міграційної служби України до адміністративного суду згідно з Кодексом адміністративного судочинства України; 2. Звернення до уповноваженого органу (наприклад, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює моніторинг дотримання прав мігрантів і має право втручатися у випадках порушень) [184].

В Україні до основних суб'єктів адміністративно-правового захисту та контролю належать: 1. Державна міграційна служба України – яка є основним органом, який відповідає за реалізацію державної міграційної політики. Вона здійснює реєстрацію мігрантів, надання дозволів на тимчасове та постійне проживання, прийняття заяв про надання статусу біженця або додаткового захисту, а також ведення Єдиного державного демографічного реєстру; 2. Державна прикордонна служба – перевіряє законності перетину державного кордону, здійснює виявлення нелегальних мігрантів, реалізує національної безпеки у сфері міграції та запобігання торгівлі людьми; 3. Служба безпеки України - контролює питання, пов'язані із загрозами національній безпеці, які можуть виникати у зв'язку з міграційними процесами. Головними їх завданнями є: а) моніторинг діяльності осіб, які можуть становити загрозу національній безпеці; б) виявлення та ліквідація каналів нелегальної міграції; в) участь у розслідуваннях, пов'язаних із міжнародною торгівлею людьми; 4. Національна поліція - здійснює перевірку законності перебування іноземців на території України та протидіє нелегальній міграції; 5. Органи місцевого самоврядування – вони виконують допоміжні функції у сфері міграційної політики, а саме беруть участь у реалізації програм соціальної адаптації мігрантів, забезпеченні доступу до соціальних послуг, реєстрації за місцем проживання; 6. Адміністративні суди – які забезпечують захист прав мігрантів у разі порушення їхніх прав з боку органів державної влади або місцевого

самоврядування. Вони розглядають справи, пов'язані із оскарженням рішень органів влади щодо надання або скасування дозволів на проживання, статусу біженця, а також вирішують спори щодо депортації.

Також потрібно відзначити, що ефективність роботи органів міграційного контролю залежить від рівня їхньої взаємодії. У цьому контексті важливо виділити такі аспекти, як: 1. Інформаційний обмін - де органи міграційного контролю здійснюють обмін інформацією через електронні бази даних (наприклад, Єдина інформаційна система Державної міграційної служби України для обліку іноземців, які перебувають в Україні та Базу даних Державної міграційної служби України для реєстрації перетину кордону); 2. Проведення спільних операцій - де ДМСУ, ДПСУ, поліція та СБУ спільно проводять операції з виявлення нелегальних мігрантів і припинення каналів нелегальної міграції. Наприклад, операції «Мігрант» спрямовані на ідентифікацію нелегальних мігрантів і каналів їх переміщення [111]; 3. Міжнародна співпраця – де Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як: а) Міжнародна організація з міграції; б) Управління Верховного комісара ООН у справах біженців; в) Європейська агенція з охорони зовнішніх кордонів [217].

Загалом можна сказати, що основним функціями органів контролю та нагляду у сфері міграційних прав, є: 1) виявлення порушень міграційного законодавства; 2) прийняття рішень про примусове видворення; 3) проведення спільних операцій для протидії нелегальній міграції.

З огляду на все вище сказане та виходячи із нинішніх реалій в яких перебуває Україна, варто відзначити, що повномасштабна війна в Україні, розпочата РФ у лютому 2022 року, спричинила безпрецедентні міграційні процеси як всередині країни, так і за її межами. Мільйони людей були змушені залишити свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами або біженцями за кордоном. У таких умовах захист міграційних прав людини став одним із пріоритетних завдань для держави. Органи контролю та адміністративного нагляду в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні

дотримання прав мігрантів, адаптації системи адміністративного регулювання до умов війни та гарантуванні гуманітарного підходу до міграційних викликів.

Україна, навіть в умовах воєнного стану, продовжує дотримуватися базових конституційних норм щодо захисту прав людини. Стаття 33 Конституції України гарантує свободу пересування, включаючи право на вільний вибір місця проживання, яке залишається актуальним для внутрішньо переміщених осіб. Крім того, стаття 55 передбачає право кожного на судовий захист у разі порушення його прав, що охоплює й міграційні права [89].

В умовах воєнного стану, кожен із вище згаданих суб'єктів контролю та адміністративного нагляду також виконує свою незамінну роль. Так, Державна міграційна служба України є ключовим органом, відповідальним за реалізацію державної міграційної політики, зокрема в умовах воєнного стану. Основними напрямками її діяльності є: 1) реєстрація внутрішньо переміщених осіб – це створення єдиного реєстру внутрішньо переміщених осіб, надання довідок, необхідних для отримання соціальної допомоги та організація перенаправлення осіб до безпечних регіонів; 2) документування осіб - це забезпечення видачі паспортів, посвідок на проживання та інших документів у місцях компактного проживання переселенців; 3) контроль за перебуванням іноземців - це надання тимчасового або додаткового захисту іноземцям, які опинилися в Україні через війну [48].

Що стосується адміністративно-правового захисту прав внутрішньо переміщених осіб, то в умовах війни Державна міграційна служба України створила спрощені процедури для реєстрації внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», реєстрація є підставою для отримання соціальних виплат, житла та інших гарантій [133].

У свою чергу, в умовах війни функції Державної прикордонної служби України значно розширилися, зокрема здійснюється: 1) забезпечення контролю за евакуацією населення через державний кордон (наприклад, організація «зелених коридорів» для евакуації населення); 2) спрощений

пропуск через кордон для внутрішньо переміщених осіб та гуманітарних вантажів; 3) виявлення та запобігання нелегальній міграції, що могла посилитися через військові дії [49].

Тоді, як Національна поліція України здійснює нагляд за дотриманням законності в місцях проживання внутрішньо переміщених осіб та біженців. Їх основними функціями є: 1) забезпечення правопорядку в центрах тимчасового розміщення; 2) реагування на випадки дискримінації чи порушення прав мігрантів; 3) проведення перевірок у місцях проживання іноземців [107].

Загалом, органи адміністративного нагляду забезпечують виплати фінансової допомоги, компенсації за втрату житла та доступ до медичних послуг. Державна міграційна служба України тісно співпрацює з органами місцевого самоврядування для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб. Окрім Державна міграційна служба України, Державної прикордонної служби України та поліції, до захисту міграційних прав залучені місцеві органи влади, Міністерство соціальної політики, міжнародні гуманітарні організації та судова система.

У свою чергу, видається важливим розкриття питання, щодо процесу діджиталізації адміністративно-правового захисту міграційних прав людини, який став невід'ємною частиною реформи державного управління в Україні.

Діджиталізація у сфері адміністративно-правового захисту міграційних прав охоплює впровадження сучасних інформаційних технологій для: 1) оцифрування баз даних та спрощення процедур реєстрації; 2) забезпечення прозорості адміністративних рішень; 3) зменшення корупційних ризиків через автоматизацію процесів; 4) покращення доступу до адміністративних послуг для мігрантів і внутрішньо переміщених осіб. В умовах військових дій такі технології стають критично важливими для забезпечення швидкої реакції держави на потреби постраждалих категорій населення.

Основними інструментами та технологіями процесу такої діджиталізації виступають: 1. Єдині електронні бази даних - (наприклад, в Україні створено Єдина інформаційна система соціального забезпечення для обліку внутрішньо

переміщених осіб та надання соціальної допомоги, яка забезпечує швидкий обмін даними між органами Державної міграційної служби України, місцевою владою та Міністерством соціальної політики) [140]; 2. Електронні платформи для подання заяв - (наприклад, Український додаток «Дія» дозволяє громадянам і внутрішньо переміщеним особам подавати заяви на отримання соціальних виплат, реєструвати статус внутрішньо переміщеної особи та отримувати цифрові документи [59]; 3. Використання біометричних технологій - дозволяють забезпечити ідентифікацію особи та запобігти шахрайству в міграційних процесах.

Діджиталізація адміністративно-правового захисту міграційних прав людини є ключовим інструментом для підвищення ефективності роботи органів контролю та адміністративного нагляду. Використання цифрових технологій сприяє прозорості, оперативності та доступності державних послуг для мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців.

Україна має значний потенціал для впровадження цифрових інновацій, спираючись на досвід розвинених країн. Подальший розвиток цифрових платформ, інтеграція баз даних і впровадження новітніх технологій допоможуть вирішити актуальні проблеми у сфері захисту міграційних прав.

Також, потрібно відзначити, що захист міграційних прав людини є важливим елементом демократичного суспільства, який базується на принципах верховенства права, рівності та недискримінації. Одним із ключових механізмів забезпечення адміністративно-правового захисту міграційних прав є також судова практика. Судова гілка влади виконує не лише контрольну функцію щодо дій органів державної влади, але й створює прецеденти, які допомагають формувати єдині стандарти застосування законодавства у сфері міграції.

Судова практика у справах, пов'язаних із міграційними правами, найчастіше стосується оскарження рішень Державної міграційної служби України. Основними підставами звернення до суду є: 1) відмова у наданні статусу біженця або додаткового захисту; 2) відмова у видачі посвідки на

тимчасове чи постійне проживання; 3) рішення про примусове видворення чи депортацію [78].

Українські суди дедалі частіше посиляються на міжнародні стандарти захисту прав мігрантів. Наприклад, у випадках оскарження депортації суди враховують статтю 3 Європейської конвенції, яка забороняє повернення особи до країни, де їй загрожує тортури, жорстоке поводження чи смерть [64]. Суди зобов'язані перевіряти, чи дотримано процедурних норм, чи враховано всі обставини справи, а також чи відповідають рішення Державної міграційної служби України принципам справедливості та пропорційності.

Також варто відзначити про роль прецедентів та міжнародного досвіду у судовій практиці. То варто відзначити, що Європейський суд з прав людини має важливий вплив на формування судової практики в Україні. У справах, пов'язаних із міграційними правами, суд часто посиляється на статті 3, 5, 8 та 13 Європейської конвенції з прав людини [63].

Прикладами таких справ Європейський суд з прав людини є: 1. «М.С. проти Бельгії» – де визнано порушення права на свободу через необґрунтоване тримання іноземця у пункті тимчасового утримання; 2. «Хірсі Джамаа та інші проти Італії» – де примусове повернення мігрантів було визнано порушенням статті 3 Конвенції через ризик жорстокого поводження у країні їхнього походження [64].

Що стосується міжнародного досвіду та його впливу на систему захисту в Україні. То варто відзначити, що у сучасному світі захист міграційних прав людини стає все більш актуальним у контексті глобалізації, збройних конфліктів, зміни клімату та інших факторів, що спричиняють масові міграційні процеси. Країни стикаються з викликами щодо забезпечення прав біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій мігрантів.

Зважаючи на ці виклики, багато держав застосовують інноваційні підходи, спрямовані на покращення механізмів захисту міграційних прав. Такі підходи включають цифровізацію адміністративних процесів, використання

технологій штучного інтелекту, запровадження програм соціальної інтеграції, а також тісну співпрацю з міжнародними організаціями.

Одним із головних інноваційних рішень є впровадження електронних систем реєстрації мігрантів. Такі системи дозволяють забезпечити оперативний облік осіб, які перетинають кордон, подають заяви на надання притулку або отримують статус біженця.

Наприклад, у Німеччині функціонує система EASY (Erstverteilung der Asylbegehrenden), яка автоматизує процес реєстрації шукачів притулку. Система розподіляє заявників між федеральними землями залежно від доступних ресурсів і місць розміщення [212]. Кожен шукач притулку отримує унікальний номер, який дозволяє відстежувати його статус у процесі розгляду заяви. У Канаді використовується електронна платформа IRCC Portal для подання заяв на отримання статусу біженця, тимчасового захисту чи інших міграційних послуг. Ця система інтегрована з базами даних прикордонних служб, що дозволяє уникнути дублювання інформації [222].

Крім того, біометричні технології активно використовуються для забезпечення безпеки міграційних процесів та боротьби з шахрайством. Наприклад, у країнах ЄС функціонує система EURODAC, яка збирає відбитки пальців шукачів притулку та нелегальних мігрантів. Це дозволяє визначити, у якій країні ЄС особа вперше подала заяву про надання притулку, що допомагає застосовувати Дублінський регламент [214].

Міжнародний досвід демонструє, що у розгляді міграційних справ широко використовується штучний інтелект для автоматизації процесів прийняття рішень щодо надання статусу біженця або візи. Наприклад, у Великобританії застосовується система Visa Decision Automation, яка на основі алгоритмів штучного інтелекту автоматично розглядає заяви на отримання візи. Хоча ця система значно скорочує час розгляду заяв, уряд запровадив додаткові гарантії для уникнення дискримінації [234].

Інноваційні підходи до захисту міграційних прав людини у зарубіжній практиці демонструють ефективність у вирішенні складних завдань,

пов'язаних із міграційними кризами. Використання цифрових технологій, програм соціальної інтеграції, штучного інтелекту та блокчейну сприяє підвищенню прозорості, швидкості та доступності процедур.

Проте Україна, яка стикається із значними міграційними викликами через війну, може запозичити досвід зарубіжних країн для вдосконалення національної системи захисту міграційних прав. Цифровізація, підвищення якості адміністративних послуг і тісна співпраця з міжнародними партнерами стануть ключовими етапами на цьому шляху.

Адміністративно-правовий захист міграційних прав людини є важливою складовою державної політики України, особливо в умовах зростання масштабів міграційних процесів через воєнний конфлікт, економічні труднощі та глобальні виклики. Відповідальність за реалізацію цього захисту покладається на органи контролю та адміністративного нагляду, зокрема Державну міграційну службу України, Державну прикордонну службу України та Національну поліцію.

Однак існує ряд проблем, які ускладнюють ефективність цих органів, серед яких недосконалість законодавства, бюрократичні перепони, недоліки цифровізації процесів і обмеженість ресурсів. Вирішення цих проблем та вдосконалення механізмів адміністративно-правового захисту є актуальним завданням для України.

На наш погляд, основними проблемами адміністративно-правового захисту міграційних прав людини в Україні є: 1. Недосконалість законодавства - це відсутність чітких процедур, застарілі норми та недостатня гармонізація з міжнародними стандартами; 2. Адміністративні та бюрократичні бар'єри – це перевантаженість органів влади, низький рівень діджиталізації та складність процедур для іноземців; 3. Обмеженість ресурсів – це фінансові обмеження, кадровий дефіцит та відсутність сучасного обладнання; 4. Корупційні ризики.

З огляду на це, на нашу думку перспективами вдосконалення адміністративно-правового захисту є: 1. Реформування законодавства – це гармонізація із міжнародними стандартами, спрощення процедур та внесення

змін для врахування сучасних викликів; 2. Діджиталізація процесів – це створення єдиної електронної бази даних, розширення функціоналу платформи «Дія» та автоматизація процесів (наприклад, використовуючи штучний інтелект для перевірки даних заявників і прийняття рішень щодо міграційних статусів; 3. Покращення ресурсного забезпечення – це залучення міжнародної допомоги, збільшення державного фінансування та проведення навчання персоналу; 4. Боротьба з корупцією – це впровадження онлайн-сервісів для прозорості процесів, розширення повноважень незалежних організацій (наприклад, громадський контроль) та посилення відповідальності за корупцію.

У результаті проведеного дослідження теми адміністративно-правового захисту міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду встановлено, що ця сфера правового регулювання є однією з найважливіших у контексті забезпечення прав людини та національної безпеки. Міграційні процеси, особливо в умовах сучасних глобалізаційних викликів та кризових явищ, вимагають належної правової регламентації, що забезпечує баланс між реалізацією прав мігрантів та необхідністю контролю з боку держави.

Органи контролю та адміністративного нагляду відіграють ключову роль у забезпеченні прав мігрантів через реалізацію адміністративних процедур, контроль за дотриманням правових норм та захист від можливих порушень. Водночас, ефективність їхньої діяльності значною мірою залежить від удосконалення нормативно-правової бази, підвищення професійної компетентності працівників та дотримання принципів правової держави, включно із прозорістю, підзвітністю та дотриманням міжнародних стандартів.

Автором запропоновано низку рекомендацій для вдосконалення адміністративно-правового захисту міграційних прав людини. Зокрема, необхідно забезпечити гармонізацію національного законодавства із міжнародними стандартами, удосконалити процедури адміністративного оскарження, а також запровадити інноваційні механізми контролю, що

базуються на технологічних рішеннях. Важливим залишається і розвиток співпраці між державними органами, громадянським суспільством та міжнародними організаціями, які займаються захистом прав мігрантів.

Таким чином, забезпечення міграційних прав людини потребує комплексного підходу, що враховує як правові, так і адміністративні аспекти. Лише за умов системного реформування відповідних органів та процедур можливо забезпечити дієвий адміністративно-правовий захист, який відповідатиме як національним, так і міжнародним стандартам.

2.4. Нормативно-правове регулювання гарантій міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань

Глобалізаційні процеси, воєнні конфлікти, економічна нестабільність та інші чинники призвели до значного зростання міграційних потоків у світі. Україна, яка перебуває в умовах військового конфлікту та масових внутрішніх і зовнішніх міграцій, зіштовхується з новими викликами у сфері міграційного регулювання. В цих умовах громадські формування, що беруть участь у міграційно-правоохоронній діяльності, стають важливими партнерами держави. Вони забезпечують допомогу біженцям, внутрішньо переміщеним особам, сприяють боротьбі з нелегальною міграцією та реалізують проекти інтеграції мігрантів. Адже війна РФ проти України зумовила безпрецедентний рівень внутрішньої міграції, а також потоки біженців до країн Європейського Союзу. Ці процеси висвітлили як важливість діяльності громадських формувань, так і виклики, з якими вони стикаються у сучасних умовах.

Однак ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від якості нормативно-правового регулювання. Недосконалість законодавства, брак чітких механізмів взаємодії між громадськими формуваннями та державними органами, а також відсутність належного фінансування обмежують можливості громадських формувань.

Дослідження ролі громадських формувань у міграційно-правоохоронній діяльності вважається доречним розпочати із визначення поняття громадських формувань у сфері міграційного права. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» визначає громадські формування як політичні партії, структурні утворення політичних партій, громадські об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, їх об'єднання [132].

На наш погляд громадські формування – це добровільні, організовані на принципах самоврядування об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, створені для реалізації спільних інтересів, задоволення суспільних потреб або захисту прав і свобод окремих соціальних груп, які функціонують у правовому полі, визначеному законодавством, та не мають на меті отримання прибутку. У контексті правозастосовної та міграційно-правоохоронної діяльності громадські формування виступають важливими суб'єктами громадянського суспільства, що доповнюють державні органи, забезпечують правову підтримку, гуманітарну допомогу, моніторинг дотримання прав людини та сприяють формуванню правової держави.

Громадські формування мають такі особливості: 1) добровільність - участь у діяльності організацій є вільною; 2) неприбутковість - основною метою є вирішення соціально значущих проблем, а не отримання прибутку; 3) співпраця з державними органами - громадські організації є посередниками між суспільством, державою та міжнародними інституціями.

Громадські формування мають такі права: 1) захищати інтереси своїх членів перед органами влади; 2) ініціювати зміни до законодавства; 3) отримувати фінансування, включаючи міжнародну технічну допомогу; 4) брати участь у реалізації державних програм. Разом із тим громадські формування зобов'язані дотримуватися законодавства України, у тому числі

вимог до фінансової звітності, статутної діяльності та правил використання отриманих коштів.

Ефективна робота громадських формувань залежить від: 1) наявності чіткої правової бази, яка регулює їхні права, обов'язки та можливості; 2) взаємодії з державними органами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами; 3) гарантій дотримання прав мігрантів відповідно до міжнародних стандартів [129].

У свою чергу міграційно-правоохоронну діяльність громадських формувань можна визначити, як сукупність правових, організаційних та соціально спрямованих заходів, які здійснюються громадськими організаціями, об'єднаннями та іншими формами громадянського суспільства з метою забезпечення законності у сфері міграції, захисту прав та свобод мігрантів, внутрішньо переміщених осіб і біженців, протидії нелегальній міграції, а також сприяння дотриманню норм міжнародного та національного законодавства. Ця діяльність є важливим доповненням до функцій державних органів, таких як Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України та Національна поліція.

Основними суб'єктами цієї діяльності є: 1. Державні органи – це Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України, Національна поліція; 2. Громадські організації - це правозахисні та гуманітарні організації, які сприяють дотриманню прав мігрантів; 3. Міжнародні структури - це Міжнародна організація з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

Прикладами таких громадських формувань є низка громадських організацій, які займаються міграційними питаннями: 1. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців - співпрацює з українськими громадськими організаціями для підтримки біженців та внутрішньо переміщених осіб; 2. Міжнародна організація з міграції - реалізує програми реінтеграції мігрантів та протидії торгівлі людьми; 3. Українська Гельсінська спілка з прав людини - надає правову допомогу та проводить моніторинг

порушень прав людини, зокрема у сфері міграції; 4. Громадська організація «КримSOS» - займається підтримкою внутрішньо переміщених осіб з Криму та окупованих територій, надає психологічну і правову допомогу; 5. Благодійний фонд «Право на захист» - надає юридичну та гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам, біженцям і особам без громадянства.

Основними нормативно-правовими актами які регулюють міграційно-правоохоронну діяльність громадських формувань є: 1. Конституція України - гарантує право громадян на свободу об'єднань для захисту своїх інтересів (стаття 36) [89]; 2. Закон України «Про громадські об'єднання» - визначає основи створення, реєстрації та функціонування громадських організацій [129]; 3. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»: передбачає можливість залучення громадських формувань до захисту прав іноземців [145]; 4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» - дозволяє громадським організаціям брати участь у реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб [133]; 5. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» - регулює залучення громадських формувань до заходів з протидії нелегальній міграції, зокрема в контексті загроз національній безпеці [127]; 6. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [132]; 7) Кодекс адміністративного судочинства України - регулює порядок оскарження рішень державних органів у сфері міграції, де громадські формування можуть брати участь у таких процесах як представники інтересів мігрантів [77].

Громадські формування в Україні також орієнтуються на міжнародні норми, зокрема: 1. Конвенція ООН про статус біженців (1951 р.) - закріплює принципи захисту біженців та ролі громадянського суспільства у їхній підтримці [85]; 2. Європейська конвенція про права людини (1950 р.) - гарантує свободу об'єднань [84]; 3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) - передбачає право на створення та діяльність

громадських організацій [103]; 4. Глобальний договір про міграцію (2018 р.) - закликає до активного залучення громадянського суспільства у вирішення міграційних викликів [131]; 5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) - регулює боротьбу з торгівлею людьми та нелегальною міграцією [83].

Діяльність громадських формувань також регулюється постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства внутрішніх справ, які стосуються: 1) порядку реєстрації та соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб; 2) надання статусу біженця або додаткового захисту; 3) видворення осіб, які порушили міграційне законодавство.

Особливостями міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань є: 1. Добровільний характер - громадські формування у сфері міграції, як правило, функціонують на добровільних засадах, а їхня діяльність базується на ініціативах активістів, правозахисників і волонтерів, які прагнуть захищати права мігрантів та підтримувати гуманітарні принципи; 2. Широкий спектр функцій - міграційно-правоохоронна діяльність громадських формувань охоплює: а) надання правової допомоги – це консультування внутрішньо переміщених осіб, біженців та іноземців з питань їхнього статусу, прав і обов'язків; б) моніторинг порушень прав людини - це виявлення фактів дискримінації або жорстокого поводження з мігрантами; в) сприяння реєстрації та документуванню осіб - це допомога у поданні заяв до Державної міграційної служби України або судів; г) протидія нелегальній міграції – це участь у заходах з виявлення нелегальних мігрантів у координації з Національною поліцією та Державною прикордонною службою України; д) інтеграція мігрантів у суспільство - це організація мовних курсів, професійної підготовки, соціальної адаптації; 3. Співпраця з державними органами - громадські формування часто виступають посередниками між державними органами та мігрантами. Вони допомагають виявляти порушення у сфері міграції, організовувати спільні заходи з протидії нелегальній міграції,

забезпечувати доступ мігрантів до інформації про їхні права та обов'язки [10, с. 99].

Міграційно-правоохоронна діяльність громадських формувань в Україні спрямована на забезпечення громадського порядку та державного кордону. Ця діяльність поширюється на громадян України, які об'єднуються в громадські формування з метою участі в охороні громадського порядку та державного кордону. Законодавчо це закріплено в Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який визначає правові та організаційні засади створення та діяльності таких формувань. Зокрема, стаття 10 цього Закону визначає права громадських формувань у цій сфері [157].

Ключовими складовими міграційно-правоохоронної діяльності є: 1. Адміністративно-правова складова - адміністративно-правова діяльність включає: а) реєстрацію мігрантів і видачу відповідних документів (паспортів, дозволів на проживання тощо); б) контроль за дотриманням строків перебування іноземців на території країни; в) вирішення питань щодо надання статусу біженця або додаткового захисту; 2. Кримінально-правова складова – яка спрямована на: а) протидію торгівлі людьми; б) боротьбу з організованою нелегальною міграцією; в) розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням міграційного законодавства (фальшиві документи, нелегальні перевезення через кордон); 3. Соціально-правова складова – яка передбачає: а) забезпечення соціального захисту мігрантів і внутрішньо переміщених осіб; б) організацію інтеграційних програм (мовні курси, професійна підготовка); в) надання гуманітарної допомоги особам, які постраждали від війни чи стихійних лих; 4) Інформаційно-освітня складова – до неї входять: а) поширення інформації про права та обов'язки мігрантів; б) проведення тренінгів для посадових осіб, які працюють із мігрантами; в) створення інформаційних платформ для мігрантів (наприклад, мобільних додатків).

Збройні конфлікти створюють ситуації, у яких мільйони людей змушені залишати свої домівки через безпосередню загрозу життю, руйнування

інфраструктури та порушення основоположних прав. Це може проявлятися у двох формах: 1. Внутрішнє переміщення населення – коли люди залишають свої домівки, але залишаються в межах своєї країни (наприклад, внутрішньо переміщені особи в Україні); 2. Міжнародна міграція – коли люди перетинають кордони для отримання притулку або тимчасового захисту.

Збройний конфлікт в Україні став причиною переміщення понад 8 мільйонів осіб, з яких значна частина виїхала до сусідніх країн Європейського Союзу [34]. Тому, у воєнних умовах громадські формування здійснюють комплекс заходів для підтримки осіб, які постраждали від конфлікту, а саме: 1. Надання гуманітарної допомоги - це забезпечення їжею, одягом, медикаментами, житлом; 2. Правова допомога - це консультування внутрішньо переміщених осіб, біженців та іноземців щодо їхніх прав та обов'язків; 3. Захист прав людини - це документування порушень прав мігрантів, сприяння в поданні скарг до суду; 4. Моніторинг дотримання законодавства: спостереження за діяльністю державних органів у сфері міграції.

Проте, воєнні дії створили нові виклики для громадських формувань, а саме: а) масштабні внутрішні міграційні потоки, які потребують термінового реагування; б) брак фінансових ресурсів для забезпечення потреб мігрантів; в) недостатнє нормативно-правове регулювання у сфері діяльності громадських формувань; г) проблеми доступу до міжнародної допомоги через бюрократичні процедури.

Різниця в нормативно-правовому регулюванні міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань у мирний час та в умовах воєнного стану полягає в адаптації законодавства до специфічних викликів, що виникають під час війни. У мирний період діяльність таких формувань регулюється переважно Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який визначає їхні права, обов'язки та взаємодію з державними органами [157]. В умовах воєнного стану законодавство зазнає змін, спрямованих на посилення безпеки та

обороздатності держави. Зокрема, вводяться додаткові обмеження на пересування осіб, посилюється контроль за міграційними процесами, а громадські формування можуть отримувати розширені повноваження для забезпечення правопорядку та підтримки діяльності Збройних Сил України. Такі зміни відображені в Указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідних постановах Кабінету Міністрів України [128].

Таким чином, у мирний час нормативно-правове регулювання спрямоване на забезпечення громадського порядку та захист державного кордону, тоді як під час війни акцент робиться на посиленні безпеки, контролі за міграційними процесами та підтримці оборонних заходів.

У свою чергу основними проблемами удосконалення нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань в сучасних умовах, вважаються такі, як: 1. *Перевантаженість державних органів* – це наприклад, недостатня кількість працівників у Державній міграційній службі України та Державній прикордонній службі України ускладнює ефективну взаємодію з громадськими формуваннями; 2. *Низький рівень кваліфікації членів громадських організацій*, адже багатьом не вистачає знань у сфері міграційного законодавства; 3. *Корупція* - нерідко фіксуються випадки зловживань при співпраці громадських організацій із державними органами [177, с. 59].

Також, до цього переліку можна додати існуючі фінансові виклики, а саме недостатнє фінансування й відсутність системи державних грантів для громадських організацій у сфері міграції та залежність від міжнародних донорів, адже багато організацій працюють виключно за рахунок грантів ООН або ЄС, що обмежує їхню діяльність у разі скорочення фінансування.

На нашу думку напрями вдосконалення та подолання існуючих проблем нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань в сучасних умовах є:

1. Внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України. Такими змінами є: а) визначення правового статусу громадських формувань

як учасників адміністративного судочинства, а саме: - внести зміни до статті 46 КАСУ, додавши положення, що визначають правовий статус громадських формувань у справах, пов'язаних із міграційно-правоохоронною діяльністю, зокрема як представників або третіх осіб у справах про захист прав і свобод людини у сфері міграції; - передбачити можливість залучення громадських формувань до участі у справах за ініціативою суду як суб'єктів, що здійснюють контроль за дотриманням міграційного законодавства; б) уточнення підсудності справ, пов'язаних із міграційно-правоохоронною діяльністю, а саме: - доповнити статтю 20 КАСУ нормами, які передбачають чітку підсудність справ щодо дій або бездіяльності громадських формувань у сфері міграції; - визначити механізми вирішення спорів між громадськими формуваннями та державними органами в рамках адміністративного судочинства; в) розширення кола суб'єктів, що мають право на звернення до адміністративного суду, а саме: - внести зміни до статті 5 КАСУ, дозволивши громадським формуванням звертатися до адміністративного суду в інтересах осіб, чий права були порушені у сфері міграції; - визначити перелік підстав, за яких громадські формування можуть ініціювати розгляд справи; г) запровадження електронного судочинства для міграційно-правоохоронної діяльності, а саме: - внести до КАСУ положення про можливість подання документів і доказів у справах, пов'язаних із міграцією, в електронній формі, що сприятиме підвищенню ефективності розгляду таких справ; - передбачити створення окремого електронного реєстру для відстеження справ, пов'язаних із діяльністю громадських формувань у сфері міграції; г) уточнення процесу доказування в справах, пов'язаних із міграцією, а саме: - доповнити статтю 74 КАСУ положеннями про особливості доказування в справах, пов'язаних із міграційно-правоохоронною діяльністю, зокрема визначення специфічних видів доказів, таких як електронні дані або документи, видані громадськими формуваннями; - закріпити право суду витребувати інформацію у громадських формувань, що здійснюють діяльність у сфері міграції, як додатковий спосіб доказування; д) визначення механізмів врегулювання

конфлікту інтересів між громадськими формуваннями та державними органами, а саме: додати до КАСУ положення, які регулюють процедуру вирішення конфліктів інтересів у справах, де фігурують громадські формування та державні органи, зокрема щодо дій, пов'язаних із протидією нелегальній міграції; е) закріплення принципу публічного контролю громадськими формуваннями, а саме: - передбачити в статті 2 КАСУ принцип, що дозволяє громадським формуванням здійснювати контроль за дотриманням міграційного законодавства через участь у адміністративних справах, пов'язаних із порушенням прав людини в сфері міграції; є) посилення захисту прав осіб, що постраждали від порушень у сфері міграції, а саме: внести до КАСУ положення, які передбачають компенсацію за дії чи бездіяльність громадських формувань або державних органів у випадку порушення прав людини в сфері міграції;

2. Посилення взаємодії між громадськими формуваннями та державними органами. Адже відсутність чітких механізмів співпраці між державними органами та громадськими формуваннями знижує ефективність управління міграційними потоками. А тому пропонуємо такі заходи: а) розробка та впровадження спільних навчальних програм - організація регулярних тренінгів та семінарів для членів громадських формувань спільно з представниками Національної поліції та Державної міграційної служби сприятиме підвищенню професійного рівня та узгодженню дій під час виконання завдань; б) створення координаційних рад - формування при органах місцевого самоврядування координаційних рад, до складу яких входять представники громадських формувань, поліції та міграційної служби, забезпечить оперативний обмін інформацією та узгодження спільних дій; в) впровадження системи мотивації та заохочень - розробка механізмів матеріального та нематеріального стимулювання активних членів громадських формувань підвищить їхню мотивацію до участі в правоохоронній діяльності; г) залучення громадськості до розробки нормативно-правових актів - забезпечення участі представників громадських

формувань у процесі підготовки та обговорення законодавчих ініціатив, що стосуються міграційної політики, сприятиме врахуванню їхнього досвіду та потре.

Наприклад: 1. Програма «Сусідська варта» - у багатьох країнах успішно діє програма, в рамках якої мешканці спільно з поліцією патрулюють свої райони, що сприяє зниженню рівня злочинності та підвищенню довіри до правоохоронних органів [92]; 2. Спільні мобільні групи – це створення мобільних груп, до складу яких входять представники поліції та громадських формувань, для оперативного реагування на порушення міграційного законодавства, показало свою ефективність у ряді регіонів [44].

3. Розширення фінансової підтримки, адже громадські формування часто стикаються з браком фінансування для реалізації своїх програм. Для цього можна запропонувати такі заходи: а) Державне фінансування та гранти – а саме запровадити цільові державні програми фінансування громадських формувань, що беруть участь у забезпеченні громадського порядку та контролі міграційних процесів; б) Використання місцевих бюджетів – це залучення коштів місцевих бюджетів для підтримки діяльності громадських формувань, особливо в регіонах з високим рівнем міграційних викликів. Це сприятиме підвищенню безпеки на місцевому рівні та зміцненню співпраці між громадськістю та владою; в) Міжнародні гранти та технічна допомога – це залучення міжнародних грантів та програм технічної допомоги, спрямованих на розвиток громадянського суспільства та зміцнення правопорядку. Багато міжнародних організацій надають фінансову підтримку проєктам, пов'язаним з міграційною політикою та безпекою; г) Партнерство з приватним сектором – це розвиток державно-приватного партнерства, де бізнес-структури можуть фінансувати або спонсорувати діяльність громадських формувань в обмін на певні соціальні або податкові пільги. Це може включати спільні проєкти з підвищення безпеки в громадах; д) Фандрейзинг та краудфандинг – це використання сучасних технологій для збору коштів від громадськості через

онлайн-платформи, що дозволяє залучати фінансову підтримку від широкого кола осіб, які зацікавлені в підвищенні безпеки та правопорядку;

4. Інтеграція цифрових технологій, адже відсутність цифрової інфраструктури ускладнює реєстрацію мігрантів, моніторинг дотримання їхніх прав і взаємодію між суб'єктами міграційної політики. Необхідно створити єдину електронну платформу, яка повинна об'єднувати бази даних Державної міграційної служби, місцевих органів влади та громадських організацій для обліку мігрантів, внутрішньо переміщених осіб та біженців. А також необхідним вважається розробка мобільних додатків, які можуть використовуватися для інформування мігрантів про їхні права, доступні послуги та можливості інтеграції. Наприклад, у Швеції використовується мобільний додаток Refugee.Info, який надає мігрантам інформацію про їхні права, доступні ресурси та процедури легалізації;

5. Адаптація законодавства до кризових умов та розробка норм для воєнних умов, а саме необхідно розробити та впровадити положення, які враховують специфіку діяльності громадських формувань під час надзвичайних ситуацій. А тому необхідно здійснити такі дії: а) Розширити повноваження громадських формувань - внести зміни до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», надавши громадським формуванням додаткові повноваження в умовах надзвичайного або воєнного стану. Це дозволить їм ефективніше реагувати на виклики, пов'язані з масовими переміщеннями населення та іншими кризовими ситуаціями; б) Спростити процедуру реєстрації та діяльності - внести зміни до Закону України «Про громадські об'єднання», передбачивши спрощені процедури реєстрації та звітності для громадських формувань, що діють у кризових умовах. Це сприятиме швидшому залученню громадськості до правоохоронної діяльності; в) Забезпечити правовий захист членів громадських формувань - внести зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачивши посилену відповідальність за посягання на життя, здоров'я або майно членів

громадських формувань під час виконання ними своїх обов'язків у кризових умовах;

6. Підвищення рівня професійної підготовки, тобто розробити спеціальні навчальні програми та на рівні підзаконних актів Міністерства внутрішніх справ України затвердити програми підготовки та підвищення кваліфікації членів громадських формувань для дій у кризових ситуаціях, включаючи питання міграційної безпеки та правопорядку. Розробниками таких програм можуть бути: а) Міністерство внутрішніх справ України, яке є основним державним органом, відповідальним за забезпечення правопорядку, та має розробляти нормативно-правову базу для таких програм. Створення та затвердження спеціальних навчальних програм може бути закріплено у відповідному наказі Міністерства внутрішніх справ України, розробленому з урахуванням міжнародних стандартів та національних особливостей кризових ситуацій; б) Національна поліція України, як підрозділ МВС - може брати участь у розробці програм, орієнтуючи їх на практичні аспекти забезпечення правопорядку, боротьби з нелегальною міграцією та координації дій громадських формувань; в) Науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади МВС - наприклад установи, такі як Національна академія внутрішніх справ, мають залучатися для науково-методичної розробки змісту програм, зокрема курсів з міграційного права, кризового менеджменту та взаємодії з населенням; г) Міжнародні партнери та донорські організації - наприклад ОБСЄ, UNHCR (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців), можуть надати експертну підтримку, гранти та готові навчальні матеріали, адаптовані до українських реалій.

Тоді, як здійснювати такого роду підготовку повинні: а) Вищі навчальні заклади системи МВС – провідна роль має бути надана установам, що спеціалізуються на підготовці кадрів для правоохоронних органів (наприклад: Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет внутрішніх справ); б) Регіональні управління Національної поліції - на місцевому рівні

управління поліції можуть організовувати тренінги та курси для членів громадських формувань з урахуванням специфіки регіональних кризових ситуацій (наприклад, прикордонні області чи зони активних бойових дій); в) Міжнародні організації - які мають досвід у сфері міграційного контролю та роботи в кризових умовах (наприклад, МОМ та ОБСЄ).

7. Залучення міжнародних організацій, а саме для вдосконалення нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань в сучасних умовах необхідно залучити міжнародні організації, які мають досвід та експертизу в цій сфері. Основними суб'єктами залучення та способами співпраці є: а) Міністерство внутрішніх справ України – яке може ініціювати спільні проєкти з Міжнародною організацією з міграції для розробки та впровадження стандартів діяльності громадських формувань у сфері міграційного контролю. Де остання вже працює в Україні з 1996 року, підтримуючи гуманну та впорядковану міграцію; б) Державна міграційна служба України - може залучати експертів Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців для оцінки та вдосконалення законодавства щодо захисту прав мігрантів та біженців, а також для навчання членів громадських формувань; в) Українські громадські організації та об'єднання можуть співпрацювати з міжнародними неурядовими організаціями, такими як Amnesty International або Human Rights Watch, для обміну досвідом та впровадження кращих практик у сфері міграційної політики та прав людини; г) Науково-дослідні установи - українські науковці можуть брати участь у спільних дослідженнях з міжнародними партнерами, що дозволить адаптувати світовий досвід до українських реалій та розробити рекомендації для вдосконалення законодавства.

Загалом можна сказати, що удосконалення нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань є необхідним кроком для підвищення ефективності реагування на сучасні виклики, зокрема масові міграційні потоки, воєнні дії та соціальні кризи.

Удосконалення нормативно-правового регулювання міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань є стратегічно важливим завданням у сучасних умовах, коли міграційні процеси зазнають значного впливу з боку глобальних та внутрішніх викликів. Громадські формування виконують важливу функцію у забезпеченні прав мігрантів, внутрішньо переміщених осіб та біженців, беручи участь у наданні правової, соціальної та гуманітарної допомоги. Однак їхня діяльність часто обмежується через недосконалу нормативно-правову базу, недостатню координацію з органами державної влади та брак фінансування.

Аналіз сучасного стану нормативного регулювання свідчить про необхідність прийняття спеціального закону, який би чітко визначив правовий статус, функції та механізми взаємодії громадських формувань із державними органами. Крім того, впровадження спеціальних норм для роботи в умовах кризових ситуацій, таких як війна, створить юридичну основу для швидкого реагування на гуманітарні виклики. Особливу увагу слід приділити розробці механізмів фінансування діяльності громадських організацій через державні грантові програми, пільгові кредити та розширення доступу до міжнародних ресурсів. Важливим кроком є запровадження цифрових інструментів для реєстрації мігрантів та інтеграції їхніх даних у спільну інформаційну платформу, яка буде доступною як для державних органів, так і для громадських формувань.

Таким чином, комплексне вдосконалення нормативно-правового регулювання сприятиме підвищенню ефективності роботи громадських формувань, зміцненню їхньої ролі в забезпеченні міграційно-правоохоронної діяльності та створенню умов для інтеграції України у міжнародну правову систему, що регулює міграційні процеси. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність реагування на міграційні виклики, забезпечити права та свободи мігрантів, а також сприятиме зміцненню громадянського суспільства в Україні.

Висновки до розділу 2

1. Діяльність судових та правоохоронних органів у сфері міграційних відносин характеризується їх державною природою і забезпечується заходами державного примусу, а також орієнтуванням контрольно-наглядової діяльності на забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні щодо захисту прав свобод і законних інтересів людини і громадянина. Захист прав громадян у діяльності судових та правоохоронних органів здійснюється як безпосередньо, так і опосередковано щодо захисту міграційних прав людини, забезпечуючи як індивідуальне, так і загальне попередження, припинення та усунення порушень прав, свобод і законних інтересів людини неправомірними рішеннями та діями органів публічної влади в Україні. Так, якщо, безпосередній захист міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів в процесі поточного виконання ними своїх повноважень, то опосередкований захист відбувається шляхом забезпечення охорони й захисту органами контролю та адміністративного нагляду загальнодержавних і суспільних інтересів, що в умовах демократичної соціальної і правової держави та громадського суспільства невід'ємні від інтересів конкретної людини.

2. Важливу роль у захисті прав людини в діяльності судових і правоохоронних органів займає механізм адміністративного контролю та адміністративного нагляду, що потребує конкретного нормативно-правового визначення не лише в порядку подання адміністративної скарги, але й прав людини та обов'язків цих органів при розгляді адміністративної скарги, що сприятиме об'єктивності, повноті й своєчасності захисту міграційних прав людини. Специфіка судової й правоохоронної діяльності зумовлює встановлення скорочених строків подання адміністративної скарги та її розгляду, призупинення, оскарження рішень, покладання обов'язку доведення,

їх правомірності на компетентний орган, а також забезпечення відкритості розгляду адміністративної скарги із запереченням самого скаржника.

3. Захист міграційних прав людини становить одне із основних завдань органів судової і правоохоронної діяльності, що реалізується ними відповідно до чинного законодавства при здійсненні нагляду за додержанням законів, підтримання державного обвинувачення в суді, представництві інтересів людини або держави в суді, а також координаційній роботі правоохоронних органів, розгляді адміністративних скарг тощо. Захист міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів має широкий характер і забезпечує захист індивідуальних прав особи, попередження порушень прав невизначеного кола осіб, а також опосередкований захист законних інтересів фізичних осіб через захист суспільних і державних інтересів із застосуванням інструментів публічного адміністрування.

4. Основним напрямом вдосконалення адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини виступає забезпечення цілісного і послідовного використання органами публічної влади системи всіх форм і способів реагування на порушення законності, у тому числі прав і свобод людини в міграційній сфері, гарантуючи їх своєчасне і безумовне попередження, припинення та усунення у діяльності як підконтрольного об'єкта, так і інших органів і посадових осіб за допомогою інструментів адміністрування із застосуванням Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, що сприяє підвищенню ефективності обробки інформації та зниженню ризиків порушення прав мігрантів.

5. Вдосконалення адміністративно-правових засад та підвищення ефективності правозахисної діяльності органів публічної влади у сфері міграції вимагають: забезпечення узгодженості адміністративно-правового регулювання, усунення та недопущення випадків врегулювання відомчими правовими системами питань обмежень міграційних прав людини у зв'язку з діяльністю органів спеціальної консистенції, впровадження принципу

зв'язаності функціональної та організаційної основи правозахисної діяльності і встановлення додаткових гарантій захисту прав не тільки громадян України, але й іноземців та осіб без громадянства, зокрема, щодо забезпечення їхнього права у разі відмови у перетинанні державного кордону, на участь у перевірці, розгляді й вирішенні поданих ними скарг, безумовного припинення будь-яких випадків, що принижує людську гідність з боку інституцій публічної влади.

6. Адміністративно-правове регулювання лише узагальнено закріплює правоохоронні повноваження громадських формувань, чітко не визначаючи конкретні напрямки попередження порушень міграційних прав людини, як ключовий напрямок їхньої правозахисної діяльності й виявляючи при цьому деякий формалізм в організації подібних об'єднань, які виконують міграційно-захисні функції, також неоднозначний правовий статус, непослідовність і недостатність державної підтримки розвитку участі громадськості у здійсненні захисту міграційних прав людини.

7. Діяльність громадських формувань із захисту міграційних прав людини має носити ініціативний, добровільний характер, відображаючи виключно лише реальне прагнення громадськості брати участь у правоохороні та протидії порушенням їх прав, свобод і законних інтересів. Правове унормування відносин громадських міграційно-захисних формувань судових і правоохоронних органів в інтересах ефективного захисту ними прав людини має забезпечувати спільне вироблення комплексних програм взаємодії, а також визначення й погодження пріоритетних напрямків і форм співробітництва в умовах воєнного стану, зосереджуючи при цьому підконтрольність судовим та правоохоронним органам.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАХИСТУ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ СУДОВИМИ ТА ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

3.1. Перспективи вдосконалення діяльності системи судових та правоохоронних органів у сфері міграції

Зростаюча актуальність дослідження інституційних основ міграційної безпеки людини зумовлена рядом об'єктивних причин, серед яких: 1. Збільшення міграційних потоків: Протягом останніх десятиліть значно зросли як зовнішні, так і внутрішні міграційні потоки, що викликано економічними, політичними та соціальними чинниками. Це обумовлює важливість ефективного управління міграційними процесами і забезпечення міграційної безпеки людей для всіх країн світу; 2. Безпека кордонів: Підтримання безпеки державних кордонів є пріоритетним завданням для всіх держав. Тому контроль за кордонами і протидія незаконній міграції набувають першочергового значення у забезпеченні міграційної безпеки; 3) Захист прав мігрантів: Мігранти часто стикаються з порушеннями своїх прав, незаконною експлуатацією, насильством і дискримінацією. Забезпечення захисту прав легальних мігрантів є ключовим елементом процесу забезпечення міграційної безпеки; 4) Глобальні виклики: Міграція є глобальним явищем, тому проблеми, пов'язані з міграцією, мають глобальний характер. Відповідно, міграційна безпека та її інституційні основи залишаються актуальною темою, яка вимагає уваги та злагоджених дій з боку держав і міжнародного співтовариства. Адже приділення недостатньої уваги цій проблематиці здатне призвести до різних негативних процесів, як: дестабілізація громадського порядку, порушення прав людини, поширення захворювань, формування кримінальних угруповань, що сприятиме загальному зростанню

криміногенної обстановки та ін.

Крім того, сучасне суспільство не може існувати без соціально-економічно розвиненої та безпечної держави, яка є об'єктом постійного наукового аналізу. Це включає дослідження засад та аспектів формування національної безпеки у міграційній сфері. Вивчення міграційної безпеки як наукової категорії та узагальнення знань про це явище є необхідним для забезпечення стійкості та належного розвитку системи державної та суспільної безпеки. Таким чином, інституційні основи міграційної безпеки слід розглядати як складне явище, що включає численні адміністративно-правові аспекти.

У свою чергу, переважна більшість науковців трактують міграційну безпеку по-різному. Формування єдиної точки зору ускладнюється існуванням різноманітності наукових підходів до визначення понятійного апарату дослідження (міграційна політика у сфері безпеки, державна політика у міграційній сфері, державна міграційна політика у сфері національної безпеки тощо). До того ж, на вивчення міграційної безпеки людини впливає розвиток міграційних, етнонаціональних та інших соціальних процесів.

Аналізуючи правову доктрину, слід відзначити, що більшість науковців, які досліджують проблематику міграційної безпеки, розглядають цю категорію у різних аспектах та у взаємозв'язку з іншими видами безпеки. Формулювання, запропоновані дослідниками, зазвичай мають універсальний або міжгалузевий характер. Проте жодне з них не акцентує увагу на адміністративно-правовому аспекті та специфіці особливої групи суспільних відносин, що виникають у міграційній сфері в зв'язку із захистом прав людини.

Зазвичай, міграційна безпека розглядається як комплекс заходів і дій, спрямованих на регулювання міграційних процесів з метою забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку. Вона безпосередньо пов'язана з охороною державних кордонів і забезпеченням безпеки під час переміщення людей між країнами. Міграційна безпека

включає заходи проти незаконної міграції, боротьбу з транснаціональними злочинами, захист прав легальних мігрантів і забезпечення їхньої безпеки. Інституційні механізми мають вирішальне значення для ефективної реалізації цих заходів.

Міграційна безпека є складовою загальної безпеки особистості, суспільства і держави. Це поняття має дискурсивну природу, що демонструє вплив міграційної безпеки на всі аспекти життя, включаючи політичну, соціальну, економічну та культурну сфери. Забезпечення міграційної безпеки здійснюється через прогнозування міграційних процесів у межах країни або регіону та підтримується реалізацією прав мігрантів і членів приймаючої спільноти, а також ефективною державною міграційною політикою.

Саме тому, виходячи з усього вище сказаного, та ґрунтуючись на власному розумінні поняття «інституційні основи міграційної безпеки держави», все ж вважається за необхідне його тлумачення в дещо іншій формі. Тож інституційні основи міграційної безпеки людини - це система організаційних структур, правових норм, процедур та механізмів, спрямованих на регулювання і контроль міграційних процесів з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку та захисту прав і свобод людей. Ця система включає, зокрема, розробку та реалізацію державної міграційної політики, правове регулювання в'їзду, перебування та виїзду іноземців, інтеграцію мігрантів, боротьбу з нелегальною міграцією та торгівлею людьми, а також міжнародне співробітництво у сфері міграції.

Таке визначення підкреслює комплексний підхід до розуміння міграційної безпеки людини, акцентуючи увагу на значущості координації між різними інституціями та важливості правового регулювання в цій сфері.

У свою чергу, більшість провідних вітчизняних науковців вважають, що інституційні основи міграційної безпеки формуються під впливом чотирьох основних груп факторів. Перша група включає внутрішні потреби держави, які охоплюють демографічну, соціально-економічну та національну сфери, що безпосередньо пов'язані з територіальною цілісністю та політичною безпекою

держави. Друга група факторів відображає установки правлячої еліти щодо подальшого розвитку країни, що знаходить своє вираження у формуванні політико-правового режиму стосовно міграції населення. Третя група охоплює міжнародну ситуацію загалом, а також політичні, соціально-економічні та військові умови в прикордонних регіонах сусідніх держав. Четверта група факторів включає природні та техногенні катаклізми, які спричиняють потоки вимушених мігрантів, але, як правило, слабо впливають на довгострокову стратегію міжнародної політики держави через тимчасовість цих явищ [113, с. 55].

Саме тому, дослідження цієї проблематики на прикладі України вважається правильним розпочинати із Указу Президентом України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», яким було створено Державну міграційну службу України. Цей орган виконавчої влади отримав функції реалізації державної політики з питань громадянства, імміграції, реєстрації фізичних осіб, а також у справах міграції в межах законодавства про біженців. Діяльність служби координується через Міністра внутрішніх справ України [143].

Подальший розвиток Державної міграційної служби України відбувся у квітні 2011 року з Указу Президента України № 405/2011, яким було затверджено положення про Державну міграційну службу України, що визначило основні завдання, функції та повноваження ДМС. Завданнями ДМС також є запобігання та протидія нелегальній міграції, міжнародне співробітництво, участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань реадмісії, забезпечення виконання укладених міжнародних договорів [115].

Проте, одним із перших і головних документів, що визначав державну стратегію в міграційній сфері та сформував інституційну основу міграційної безпеки України, ще до не давно була Концепція державної міграційної політики України, затверджена Указом Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011. Ця концепція окреслювала напрями та стратегічні завдання

державної міграційної політики України, принципи й пріоритети діяльності державних органів у сфері міграції, напрями вдосконалення законодавчого й інституційного забезпечення, а також механізми реалізації [154].

У тому ж році було ухвалено низку законів, спрямованих на підвищення рівня міграційної безпеки та гармонізацію з європейськими стандартами. Серед них - Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року, що визначає основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства [145], а також Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року, який регулює суспільні відносини у сфері визнання осіб біженцями, як такими, які потребують додаткового або тимчасового захисту [126].

Згодом, у березні 2016 року, Указом Президента України № 92/2016 була затверджена Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, яка включила Державну міграційну службу України до складових сектору безпеки і оборони, а міграційну політику держави - до складових національної безпеки [149].

Роком пізніше, у липні 2017 року, Кабінет Міністрів України розпорядженням № 482-р схвалив Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року. Ця Стратегія спрямована на привернення уваги до міграційних проблем та вирішення питань взаємозв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави. Новий документ замінив Концепцію державної міграційної політики України від 2011 року [155].

Ця Стратегія визначає конкретні цілі у сфері запобігання нелегальній міграції, зокрема, включає методологію виявлення нелегальних мігрантів усередині країни, аналіз ризиків, забезпечення поваги до людської гідності осіб, які повертаються, заохочення до добровільного повернення, проведення переговорів та укладення угод про реадмісію з країнами походження та транзиту нелегальних мігрантів в Україні. Необхідність цієї Стратегії зумовлена значними змінами в міграційних процесах як у світі, так і в Україні,

зокрема, російською агресією, масовими переміщеннями наших громадян, набуттям українцями можливості безвізових подорожей до країн ЄС та переорієнтацією міграційного потоку українців у західному напрямку.

Під час аналізу Стратегії державної міграційної політики 2017 року та Концепції державної міграційної політики України 2011 року стало очевидно, що останній документ свого часу містив посилення на необхідність протидії загрозам міграційної безпеки як небезпеки для національної безпеки України. Проте, потрібно відзначити, що ні Стратегія, ні Концепція не визначали поняття державної міграційної політики, а також не регулювали публічне управління у сфері міграційної безпеки людини. Хоча одним із головних очікуваних результатів Концепції було підвищення рівня національної безпеки.

Наступним нормативно-правовим актом, що відноситься до інституційних основ у сфері міграційної безпеки України, вважається Рішення РНБО від 1 березня 2018 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики», затверджене Указом Президента України від 17 березня 2018 року № 72/2018. У цьому документі передбачено посилення контролю за перебуванням іноземців на території України [148].

Згодом у липні 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (розпорядження № 687-р). Однією з її стратегічних цілей є виявлення незаконних мігрантів та повернення їх до країн походження. Завданнями для забезпечення виконання цієї цілі визначено: запровадження інформаційного обміну між суб'єктами інтегрованого управління кордонами для ідентифікації незаконних мігрантів та забезпечення переговорного процесу з державами міграційного ризику щодо укладення угод про реадмісію [156]. Цей норматив слід враховувати при доповненні заходів регулювання міграційних процесів як на етапі міграційного переміщення, так і при формуванні потенціалу міграції, оскільки розвинена інфраструктура переміщень суттєво впливає на міграційні потоки.

У вересні 2020 року Указом Президента України № 392/2020 була затверджена Стратегія національної безпеки України. Згідно з пунктом 10 цього документа, нелегальна міграція була включена до переліку поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України. Пункт 30 вказує на підвищення уразливості до загроз через зростання кількості порушень міграційного законодавства іноземцями та особами без громадянства, особливо з країн міграційного ризику, а також залучення цих осіб до протиправної діяльності [149].

Також потрібно відзначити, що повноваження щодо забезпечення міграційної безпеки України покладено на Службу безпеки України (СБУ), яка підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України. Згідно з пунктом 13 статті 24 Закону України «Про службу безпеки України», СБУ зобов'язана брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за її межі іноземців та осіб без громадянства, а також приймати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцям або особам без громадянства [153].

Проте, обговорюючи інституційні основи міграційної безпеки в Україні, необхідно зазначити, що уявлення про міжнародну безпеку і світовий порядок зазнали суттєвих змін після початку гібридної війни Росії проти України у 2014 році, а також подальшого вторгнення у лютому 2022 року, яке призвело до розгортання повномасштабної війни на території України. Винятковий характер цього військового конфлікту у XXI столітті, рівень спровокованих загроз, небезпек і катастроф, а також солідарність міжнародної спільноти в протистоянні агресору та його прихильникам, створили нові геополітичні реалії та виклики у сфері безпеки. Екзистенційна складова цивілізаційного розвитку стала пріоритетним питанням для багатьох країн, оскільки війна призвела до серйозних загроз політичній, соціально-гуманітарній, фінансовій, енергетичній, продовольчій та іншій безпеці не лише України, але й окремих континентів.

Масштабна гуманітарна криза була зумовлена значним збільшенням

кількості вимушених мігрантів в Україні та великою хвилею біженців за її межі. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 23 червня 2022 року 14,2% всього населення України були внутрішньо переміщеними особами (ВПО), що складає майже 6,3 млн. осіб [71]. Водночас, за цей період, 5,5 млн українських біженців перебували на території європейських країн [232]. Таким чином, воєнні події в Україні й масштабність спричинених міграційних потоків актуалізують необхідність наукового осмислення зв'язку міграції з безпекою людини, суспільства та держави, а також врахування цих аспектів у різних векторах державної політики [88, с. 5].

Загалом, аналіз стану забезпечення міграційної безпеки України свідчить, що розвиток публічного управління в цій сфері можливий за умови здійснення низки заходів з удосконалення її інституційних основ. У цьому контексті важливим є не лише впровадження сучасних систем ідентифікації мігрантів в Україні, а й удосконалення її законодавства у сфері міграції. Значний внесок може зробити вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн у забезпеченні міграційної безпеки людини, зокрема досвіду держав-членів Європейського Союзу, з урахуванням інтеграційних прагнень нашої держави. Адже протягом останнього десятиліття Європейський Союз поступово просувався до встановлення загальних принципів, правових рамок та методів зміцнення міграційної безпеки, виходячи з висновків Тамперського саміту в жовтні 1999 року, які пізніше були розвинуті у Гаазькій програмі. Основні завдання програми у сфері забезпечення міграційної безпеки включали: зміцнення партнерства з країнами, що не є членами Європейського Союзу, для регулювання нелегальної імміграції; розробку політики повернення нелегальних іммігрантів до їхньої країни походження; ефективне використання біометричних та інформаційних систем.

Першими кроками у створенні інституційних основ міграційної безпеки між Україною та Європейським Співтовариством можна вважати підписання у червні 2007 року в Люксембурзі, Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб, ратифікованої 15 січня 2008 року

Законом № 116-VI. Цей документ засвідчив намір Сторін зміцнювати співробітництво для більш ефективної боротьби з нелегальною імміграцією, запровадження ефективних процедур ідентифікації, безпечного та організованого повернення осіб, які порушують умови в'їзду та перебування на території України або держав-членів Європейського Союзу, а також полегшення транзитного проїзду таких осіб, керуючись духом співпраці [182].

У жовтні 2008 року в Брюсселі офіційно розпочато безвізовий діалог між Україною та Європейським Союзом, що стало важливим кроком у поглибленні відносин у міграційно-візовій сфері [94, с. 116].

Наступним етапом стало схвалення Плану дій для України щодо лібералізації візового режиму з Європейським Союзом під час Чотирнадцятого саміту Україна - ЄС, який відбувся 22 листопада 2010 року в Брюсселі. Це стало важливою подією для держави, оскільки Україна стала першою країною поза Балканським регіоном, якій ЄС надав такий документ. Виконання Плану дій стало дієвим інструментом для проведення реформ не лише у міграційно-візовій сфері, але й у багатьох інших [94, с. 117].

Ще одним важливим документом у розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом стала Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку, яка була підписана 21 березня та 27 червня 2014 року і набула чинності 1 вересня 2017 року [181]. За статтею 16 цієї Угоди, Сторони підтвердили важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями та розвитку всебічного діалогу щодо всіх питань у сфері міграції.

У свою чергу повертаючись до ситуації, яка сталася в Україні 24 лютого 2022 року, потрібно позитивно відзначити оперативну реакцію Європейського Союзу, який продемонстрував солідарність та підтримку постраждалих від військового вторгнення РФ на територію України. А саме, 2 березня 2022 року Європейська Комісія запропонувала впровадження Директиви про тимчасовий захист, яка була одностайно ухвалена Європейською Радою 4

березня 2022 року, надаючи тимчасовий захист особам, що тікають від війни в Україні [205].

Директива була автоматично продовжена на один рік. Європейська комісія вважає, що підстави для тимчасового захисту залишаються актуальними, тому необхідно продовжити захист як адекватну відповідь на нестабільну ситуацію, яка не дозволяє безпечного повернення людей, які перебувають під тимчасовим захистом в Європейському Союзі. Це забезпечить визначеність і підтримку для понад 4 мільйонів людей, які користуються захистом у Європейському Союзі [171].

Також слід зазначити, що багато країн Європейського Союзу слідом за Європейською комісією ухвалили низку нормативних актів для підтримки України та її громадян, які змушені були виїхати за кордон. Наприклад, Данія, незважаючи на своє особливе членство в ЄС, 17 березня ухвалила спеціальний закон, подібний до Директиви ЄС, який набув чинності 18 березня. Цей закон спрощує отримання притулку для українських біженців і забезпечує можливість швидкого початку роботи, навчання та отримання соціальної допомоги [205]. Польща прийняла закон щодо підтримки біженців з України, включаючи фінансову допомогу польським громадянам, які прийняли у себе біженців, у розмірі 9 євро на день [226].

У свою чергу повертаючись до питання практики управління міграційними процесами в країнах-членах Європейського Союзу, то потрібно зауважити, що деякі із них мають різні підходи до забезпечення міграційної безпеки. Наприклад, у Польщі діє помірно формалізована державна міграційна політика, спрямована на забезпечення міграційної безпеки. Відповідно до законів Польщі «Про іноземців» та «Про сприяння працевлаштуванню й інститути ринку праці», створено реєстр працедавців та їхніх іноземних працівників, які здійснюють діяльність на підставі отриманої декларації [24]. У Чехії з 2016 року діє програма, що дозволяє українцям працевлаштовуватися за прискореною процедурою. Вони можуть подавати заяви до Генерального консульства Чехії у Львові. У Чехії також прийнято закон «Про іноземців», що

регулює прийом мігрантів відповідно до квот [173]. У Великобританії законодавча база включає два міграційні закони та Імміграційні Правила, на основі яких вирішуються питання виїзду, апеляцій, прийняття рішень або депортації. Важливу роль відіграє Управління Верховного комісара ООН, яке може брати участь у розгляді справ на будь-якій стадії процедури та надавати консультації [200, с. 44]. У Німеччині правове регулювання міграції охоплює норми Конституції та закони «Про процедуру надання притулку», «Про проживання» та «Про іноземців». Виконання цих законів здійснюється Федеральним бюро з міграції та біженців, прикордонною поліцією та Відомством у справах іноземців [74, с. 22].

Загалом у країнах та Європейського Союзу вживаються такі заходи для забезпечення міграційної безпеки: моніторинг ринку праці, зниження дефіциту робочої сили, стимулювання населення до створення робочих місць, захист економіки від небажаної імміграції, запровадження вимог та квот для регулювання імміграційних потоків, підвищення рівня життя населення, створення умов для розвитку людського капіталу, збільшення кількості високооплачуваних робочих місць, уточнення правил в'їзду іммігрантів, дотримання принципів системності, результативності та поступальності, а також підвищення рівня соціальної відповідальності за мігрантів шляхом підтримки міждержавних зв'язків [88].

Саме тому опираючись на досвід країн Європейського Союзу, можна зробити припущення, що в короткостроковій перспективі адміністративно-правові аспекти та механізми забезпечення міграційної безпеки людини в Україні слід реалізовувати за наступними напрямками: 1. Адміністративно-правове регулювання: розробка та прийняття законодавчих актів, що посилюють контроль за міграційними процесами та забезпечують безпеку населення України. Це включає законодавство про статус мігрантів, процедури в'їзду та виїзду, права та обов'язки мігрантів тощо; 2. Удосконалення системи контролю кордонів: запобігання незаконній міграції та нелегальному перетину кордонів; 3. Міжнародна співпраця: обмін

інформацією, досвідом і кращими практиками з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері міграції та забезпечення міграційної безпеки; 4. Адміністративний контроль соціальної інтеграції мігрантів: запобігання утворенню на території України закритих етнічних анклавів; 5. Підвищення поінформованості мігрантів: забезпечення доступною і зрозумілою інформацією про права, обов'язки та процедури, пов'язані з міграцією; 6. Боротьба з незаконною міграцією: припинення незаконних схем, торгівлі людьми, незаконної праці та інших форм незаконної діяльності, пов'язаних із міграцією; 7. Підтримка повернення та репатріації: організація можливості добровільного повернення мігрантів до країн походження та підтримка їхньої репатріації.

Практична реалізація цих напрямів державного управління у сфері забезпечення міграційної безпеки, комбінування адміністративних методів і способів захисту держави й суспільства в міграційній сфері, а також адекватне нормативно-правове забезпечення сприятимуть формуванню національно-орієнтованої міграційної політики та досягненню стабільної міграційної ситуації в Україні.

На нашу думку, європейські країни мають зосередити зусилля на розробці інституційних основ міграційної безпеки, які посилять захист громадян відорганізованої злочинності, тероризму та інших загроз, пов'язаних з неконтрольованим напливом біженців. Ці інституційні основи повинні включати посилену співпрацю між органами правопорядку, прикордонниками та представниками цивільного захисту країн-членів Європейського Союзу, спільну європейську міграційну політику, систему надання притулку, сприяння легальній міграції та посилення боротьби з нелегальною міграцією шляхом посилення охорони кордонів Європейського Союзу [113, с. 57].

Підсумовуючи, можна з упевненістю сказати про те, що у контексті сучасних глобалізаційних процесів, питання міграційної безпеки набуває особливої актуальності для кожної держави. У даному підрозділі здійснено ґрунтовний аналіз інституційних основ міграційної безпеки держави та

людини з адміністративно-правового погляду. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки: 1. Міграційна безпека держави повинна розглядатися як комплекс людиноцентриських заходів та політик, спрямованих на регулювання міграційних процесів з метою забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку. Інституційні механізми мають вирішальне значення для ефективної реалізації цих заходів; 2. Ефективне функціонування міграційної політики вимагає чітко організованих адміністративно-правових інститутів, які здійснюють контроль за дотриманням міграційного законодавства. Дослідження показало, що ключову роль у цьому процесі відіграють органи державної влади, зокрема Міністерство внутрішніх справ, Державна міграційна служба та інші відповідні відомства; 3. Для досягнення міграційної безпеки людини необхідно удосконалювати нормативно-правову базу, яка регулює міграційні процеси. Важливим є створення гнучкої та адаптивної системи, що дозволяє швидко реагувати на нові виклики та загрози, які виникають у сфері міграції; 4. Міграційна безпека є питанням не лише національного, але й міжнародного значення. Тому, для її забезпечення необхідна тісна співпраця між державами, зокрема в рамках міжнародних організацій, таких як ООН, ЄС, ОБСЄ. Це сприяє ефективному обміну інформацією та координації зусиль у боротьбі з нелегальною міграцією, торгівлею людьми та іншими транснаціональними загрозами; 5. Сучасні технології можуть суттєво підвищити ефективність контролю за безпеково-міграційними процесами. Використання біометричних систем, баз даних та інших інноваційних рішень сприяє більш надійному обліку мігрантів і забезпеченню їх правового статусу.

На нашу думку, адміністративно-правова складова інституційних основ міграційної безпеки у держави охоплює систему норм і принципів, що регулюють діяльність органів державної влади, відповідальних за управління міграційними процесами та забезпечення міграційної безпеки людини, суспільства і держави. Ця складова включає такі елементи: 1. Нормативно-правова база: а) закони та підзаконні акти, які визначають правовий статус

мігрантів, їхні права та обов'язки, а також регулюють процедури в'їзду, перебування та виїзду іноземців і осіб без громадянства; б) нормативні акти, що регламентують діяльність державних органів у сфері міграційної політики та безпеки, включаючи функції та повноваження відповідних відомств. 2. Інституційні механізми: а) державні органи та установи, відповідальні за реалізацію міграційної політики, такі як міграційні служби, прикордонні служби, правоохоронні органи, суди та інші структури; б) координація діяльності різних органів влади, що займаються питаннями міграції та безпеки, для забезпечення комплексного підходу до управління міграційними процесами. 3. Адміністративні процедури: а) процедури надання притулку, отримання віз, дозволів на проживання, громадянства тощо; б) механізми контролю за дотриманням міграційного законодавства, включаючи заходи адміністративного впливу за його порушення (штрафи, депортація, заборона на в'їзд і т.д.). 4. Забезпечення правопорядку: а) здійснення нагляду та контролю за дотриманням міграційного законодавства як з боку держави, так і з боку мігрантів; б) розробка та впровадження заходів щодо запобігання незаконній міграції, торгівлі людьми та інших правопорушень у міграційній сфері. 5. Міжнародна співпраця: а) участь у міжнародних угодах та співробітництво з іншими державами і міжнародними організаціями у сфері міграції та безпеки; б) впровадження міжнародних стандартів і рекомендацій щодо управління міграційними процесами та захисту прав мігрантів.

Таким чином, адміністративно-правова складова є ключовим елементом забезпечення ефективного функціонування інституційної системи міграційної безпеки людини і держави, оскільки вона встановлює правові рамки та механізми для регулювання міграційних процесів, захисту прав мігрантів і підтримання національної безпеки.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що інституційні основи міграційної безпеки держави мають критичне значення для забезпечення стабільності та безпеки людини та суспільства. Подальше удосконалення адміністративно-правових механізмів у цій сфері є необхідною

умовою для адаптації до динамічних змін у глобальному середовищі та захисту національних інтересів.

3.2. Досвід захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами у зарубіжних країнах

Міграція є невід'ємним елементом глобалізованого світу, який значно впливає на демографічні, соціальні та економічні процеси як у країнах-донорках, так і у країнах-реципієнтках. Різноманітність підходів до адміністративно-правового регулювання у сфері міграції у різних державах обумовлена їхнім історичним, соціальним та економічним розвитком. Також, міграція є однією з основних характеристик глобалізованого світу, що супроводжується численними викликами у сфері забезпечення прав людини. Захист міграційних прав є основою для формування стабільної правової системи, яка гарантує дотримання основоположних принципів прав людини незалежно від громадянства чи правового статусу. Особливу роль у цьому процесі відіграють судові та правоохоронні органи, які, у взаємодії з міжнародними механізмами, забезпечують реалізацію принципів верховенства права. Досвід різних країн світу демонструє різноманітні підходи до захисту прав мігрантів, що може бути корисним для вдосконалення української правової системи [30, с. 99].

Перші спроби міжнародного регулювання міграції були спрямовані на захист біженців після Першої світової війни. У 1921 році було створено Управління Верховного комісара у справах біженців Ліги Націй, яке розробило перші документи для захисту переміщених осіб. Після Другої світової війни ключовим документом стала Конвенція про статус біженців (1951), яка встановила стандарти захисту біженців і визначила їхні основні права.

Міграційні права людини охоплюють широкий спектр прав, які можна класифікувати за такими напрямками: 1. Громадянські та політичні права: а) право на свободу пересування (ст. 13 Загальної декларації прав людини); б) право не бути примусово депортованим до країни, де існує ризик катувань або переслідування (ст. 33 Конвенції про статус біженців); 2. Економічні та соціальні права: а) право на справедливі умови праці та соціальне забезпечення (ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права) б) доступ до освіти, медичних послуг і житла; 3. Специфічні права вразливих груп: а) захист жінок-мігранток від гендерно обумовленого насильства; б) захист дітей-мігрантів, включаючи доступ до освіти та захист від експлуатації [40, с. 48].

Основними принципами регулювання міграційних прав людини є: 1. Принцип універсальності прав людини - міграційні права є складовою частиною загальних прав людини, які поширюються на всіх осіб незалежно від їхнього громадянства чи міграційного статусу; 2. Принцип недискримінації - є одним із фундаментальних положень міжнародного права. Він передбачає, що права людини мають забезпечуватися для всіх осіб незалежно від їхньої раси, статі, мови, релігії, національності чи іншого статусу; 3. Принцип суверенітету держав - хоча права мігрантів закріплені у міжнародному праві, регулювання міграції є сферою державного суверенітету. Це означає, що держави мають право контролювати в'їзд, перебування та виїзд іноземців. Однак, згідно з нормами міжнародного права, це регулювання не повинно порушувати основоположні права людини; 4. Принцип недоторканності людської гідності - повага до людської гідності є наріжним каменем захисту прав мігрантів. Це означає заборону жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та захист мігрантів від дискримінаційних та упереджених дій; 5. Принцип свободи пересування - свобода пересування є одним із основоположних прав мігрантів. Вона включає право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну та право на вибір місця проживання; 6. Принцип non-refoulement (заборони примусового повернення) - передбачає,

що держави не можуть висилати мігрантів до країн, де їм загрожує небезпека [40, с. 19].

Міжнародне право відіграє ключову роль у регулюванні міграційних прав людини, забезпечуючи баланс між суверенітетом держав та універсальними принципами захисту прав людини. У сучасному світі, де міграційні процеси стають дедалі масштабнішими, міжнародна спільнота створює механізми для захисту прав мігрантів, незалежно від їхнього правового статусу. Ці механізми включають правові норми, інститути та практичні інструменти, спрямовані на запобігання дискримінації, гарантування правових свобод і соціального забезпечення.

У свою чергу міжнародне право встановлює базові стандарти захисту прав мігрантів, які закріплені в низці універсальних та регіональних документів. Зокрема, захист прав мігрантів у міжнародному праві базується на низці ключових документів. Міжнародні документи, або як їх часто називають договори, є важливим джерелом права, яке встановлює універсальні норми для регулювання міграції. Вони забезпечують захист основних прав і свобод мігрантів, сприяють правовій визначеності та зменшенню ризиків, пов'язаних із міграцією. До їх основних функцій у цій сфері належать: 1. Гарантування прав людини - це забезпечення рівного доступу мігрантів до праці, освіти, медичних послуг та соціального захисту; 2. Запобігання порушенням - це створення механізмів протидії торгівлі людьми, трудовій експлуатації та дискримінації; 3. Розподіл обов'язків між державами - це встановлення відповідальності країн за прийом біженців, транзит мігрантів і повернення осіб, які не мають права на перебування [40, с. 21].

Так глобальними міжнародними документами є: 1. Загальна декларація прав людини (1948 р.) — яка закріплює основоположні права людини, незалежно від їхнього громадянства чи правового статусу та проголошує право кожної людини на свободу пересування та вибір місця проживання в межах кожної держави, а також право залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися до своєї країни [43]; 2. Міжнародний пакт про

громадянські та політичні права (1966 р.) — який гарантує рівність перед законом, право на судовий захист, свободу пересування та вибору місця проживання [50]; 3. Конвенція про статус біженців (1951) і Протокол до неї (1967) — що визначає правовий статус біженців і зобов'язання держав-учасників щодо їхнього захисту. Конвенція гарантує біженцям право на притулок, захист від примусового повернення до країни, де їх життю чи свободі загрожує небезпека та рівний доступ до праці, освіти та соціального захисту [58]; 4. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1990) - яка деталізує права трудових мігрантів, включаючи право на рівне ставлення, захист від дискримінації та експлуатації. Вона також передбачає заборону дискримінації трудових мігрантів за ознакою національності чи правового статусу та гарантії безпечних умов праці та доступу до судового захисту [60]; 5. Глобальний договір про безпечну, упорядковану та регульовану міграцію (2018) — це перший міжурядовий документ, який встановлює стандарти управління міграцією на основі міжнародного співробітництва, через зниження ризиків, пов'язаних із нелегальною міграцією та створення міжнародних механізмів координації міграційних політик [73].

Тоді, як регіональними міжнародними документами є: 1. Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод (1950 р.) – що ратифікована багатьма європейськими країнами, включаючи Україну, також містить положення, що стосуються захисту прав мігрантів. Вона гарантує захист основоположних прав мігрантів, включаючи право на свободу пересування та недискримінацію; 2. Африканська хартія прав людини і народів (1981) - яка містить положення про право на притулок, захист прав біженців і мігрантів на африканському континенті [84]; 3. Американська конвенція з прав людини (1969) – це документ, що визначає обов'язки держав Латинської Америки щодо захисту прав біженців і мігрантів, зокрема право на притулок і доступ до правосуддя [85]; 4. Американська декларація прав і обов'язків людини (1948) – крім прав і свобод, вона зазначає також про

обов'язки щодо суспільства, дітей і батьків, обов'язок отримувати освіту, обов'язок дотримуватися законів, слугувати суспільству та нації, сплачувати податки, обов'язок працювати [100].

Що стосується питання основних міжнародних організації та їх механізмів захисту прав мігрантів, то на нашу думку такими організаціями є:

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН) - яка є провідним глобальним механізмом у сфері захисту прав мігрантів. Її структура включає кілька спеціалізованих органів, які працюють у цій сфері: а) Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців забезпечує захист прав біженців, осіб без громадянства та переміщених осіб. Його діяльність спрямована на надання гуманітарної допомоги, правову підтримку, сприяння добровільній репатріації, інтеграції біженців або їхньому переселенню до третіх країн [103]; б) Міжнародна організація з міграції (МОМ) яка створена у 1951 році, а у 2016 році офіційно увійшла до системи ООН. Її основна мета: сприяння регульованій міграції, боротьба з нелегальною міграцією, підтримка трудових мігрантів і захист вразливих груп. Також вона реалізує програми з реінтеграції мігрантів, боротьби з торгівлею людьми та розробки національних міграційних стратегій; в) Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) – яке займається боротьбою з торгівлею людьми та контрабандою мігрантів та сприяє ратифікації державами Палермського протоколу (2000), що є основним міжнародним інструментом боротьби з торгівлею людьми [100];
2. Міжнародна організація праці (МОП) – яка займається питаннями захисту прав трудових мігрантів. Її діяльність ґрунтується на: а) Конвенції МОП №97 «Про трудящих-мігрантів» (1949) – що регулює умови праці, рівень оплати, соціальне забезпечення та податковий статус мігрантів; б) Конвенції МОП №143 «Про зловживання у сфері міграції» (1975) – яка спрямована на запобігання дискримінації та захист мігрантів від експлуатації. Міжнародна організація праці також сприяє розвитку міжнародних стандартів щодо трудових прав мігрантів і їхньої адаптації в національних законодавствах [103].

Крім того, до таких організацій в регіональних масштабах можна віднести Європейський Союз, який має багаторівневу систему регулювання міграційних процесів, що поєднує національні політики держав-членів із наднаціональним управлінням. Європейський Союз є одним із провідних міжнародних суб'єктів, який здійснює регулювання міграційних процесів у Європі. Інтеграція міграційної політики в ЄС є необхідністю, викликаною значними міграційними потоками, які впливають на соціальну, економічну та безпекову ситуацію в регіоні. З огляду на це, Європейський Союз розробив комплексну нормативно-правову базу та інституційні механізми, спрямовані на управління міграцією, захист прав мігрантів і зміцнення безпеки зовнішніх кордонів.

Такими основними нормативно-правовими документами є: 1. Дублінський регламент (Regulation No 604/2013) - який встановлює критерії визначення держави, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку. Його мета – це уникнення дублювання заяв та неузгодженості в системі захисту біженців; 2. Директива про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних (1995/95/46/ЄС) – яка закріплює стандарти для надання статусу біженця чи додаткового захисту; 3. Директива Ради 2004/83/ЄС (Кваліфікаційна директива) - яка встановлює мінімальні стандарти щодо захисту шукачів притулку та біженців; 4. Директива 2013/33/ЄС – що визначає процедури надання притулку та гарантії для заявників; 5. Хартія Європейського Союзу про основні права – це документ, що закріплює головні політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу. Вона закріплює право на притулок (ст. 18) та захист від вислання (ст. 19); 6. Шенгенська угода (1985) – яка встановлює принцип свободи пересування всередині ЄС і визначає правила управління зовнішніми кордонами; 7. Агентство ЄС з фундаментальних прав (FRA) надає рекомендації щодо дотримання прав мігрантів у державах-членах [171].

Основні напрямки регулювання міграційних процесів у Європейському Союзі є: 1. Легальна міграція - ЄС активно сприяє розвитку легальних шляхів

міграції, зокрема через: а) Блакитну карту ЄС – це програма для залучення висококваліфікованих працівників із третіх країн; б) Директиву про сімейне возз'єднання (2003/86/ЄС) - яка забезпечує право мігрантів на возз'єднання з членами сім'ї; 2. Захист біженців і шукачів притулку - система притулку в ЄС базується на таких принципах: а) надання міжнародного захисту відповідно до Дублінського регламенту; б) забезпечення гуманітарної допомоги та інтеграційних програм для біженців; 3. Боротьба з нелегальною міграцією - ЄС впроваджує комплексні заходи для боротьби з нелегальною міграцією, а саме: а) посилення прикордонного контролю за допомогою Frontex; б) співпраця з третіми країнами, зокрема країнами Північної Африки, для попередження нелегальної міграції.

У практиці судового захисту значну роль відіграє Європейський суд з прав людини, який є провідною судовою інституцією у сфері захисту прав людини в Європі. Його юрисдикція поширюється на всі держави-члени Ради Європи, які ратифікували Європейську конвенцію з прав людини. У контексті міграційних викликів Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання прав мігрантів, включаючи біженців, шукачів притулку, трудових мігрантів та осіб без громадянства. Рішення Європейського суду з прав людини створюють юридичні прецеденти, які визначають стандарти у сфері захисту прав мігрантів, зокрема в аспектах недопущення катувань, права на притулок, заборони колективної депортації та гарантування доступу до правосуддя.

Провідне місце у діяльності Європейського суду з прав людини займає принцип *non-refoulement*, що забороняє примусове повернення мігрантів до країн, де їм загрожує небезпека, є центральним у рішеннях ЄСПЛ. Суд неодноразово наголошував, що депортація чи висилка осіб до держав, де існує ризик катувань або нелюдського поводження, суперечить ст. 3 ЄКПЛ [185, с. 64-65].

Найбільш відомими прецедентами Європейського суду з прав людини є:

1. Справи щодо депортації та *non-refoulement*: а) у справі *Soering* проти

Великої Британії (1989) суд вперше застосував ст. 3 ЄКПЛ у контексті депортації, визнавши, що екстрадиція заявника до США, де йому загрожувала смертна кара, порушує його права. Це рішення стало основою для формування принципу *non-refoulement* у практиці ЄСПЛ [186]; б) у справі *Hirsi Jamaa та інші проти Італії* (2012), яка стосувалася 24 сомалійських і еритрейських мігрантів, які намагалися перетнути Середземне море, але були примусово повернуті італійською владою до Лівії. Суд постановив, що Італія порушила ст. 3 ЄКПЛ і ст. 4 Протоколу №4, оскільки мігранти були повернуті без індивідуального розгляду їхніх обставин. Це рішення стало важливим прецедентом у сфері захисту прав біженців і протидії колективним депортаціям [187]; 2. Справи щодо сімейного життя та возз'єднання сімей: а) у справі *Jeunesse проти Нідерландів* (2014) суд постановив, що депортація матері трьох дітей, які були громадянами Нідерландів, порушує ст. 8 ЄКПЛ. Суд наголосив, що національні органи повинні враховувати інтереси сім'ї при прийнятті рішень про депортацію [197]; б) у справі "*Boultif проти Швейцарії*" (2001) ЄСПЛ впровадив критерії оцінки пропорційності депортації у контексті ст. 8 ЄКПЛ, зокрема врахування сімейних зв'язків заявника; 3. Справи щодо затримання мігрантів: а) у справі *M.S.S. проти Бельгії та Греції* (2011) - заявник, афганський шукач притулку, був утримуваний у нелюдських умовах у Греції. Суд встановив, що Греція порушила ст. 3 ЄКПЛ через неналежні умови утримання, а Бельгія — через повернення заявника до Греції за Дублінським регламентом [198]; б) у справі "*Rahimi проти Греції*" (2011) суд визнав, що утримання неповнолітнього без супроводу в центрі для мігрантів порушує його права, гарантовані ст. 3 ЄКПЛ, оскільки умови були нелюдськими [199].

Країни Західної Європи, такі як Німеччина, Франція, Італія та Іспанія, є основними пунктами призначення для мігрантів через їхній високий рівень економічного розвитку. У Німеччині, Федеральне відомство з питань міграції та біженців відповідає за розгляд заяв про надання притулку та інтеграцію мігрантів. Судова система Німеччини забезпечує ефективний розгляд скарг

мігрантів на рішення адміністративних органів. Наприклад, суди Німеччини активно застосовують Дублінський регламент під час розгляду справ про надання притулку [201].

Політика Франції спрямована на захист прав біженців, зокрема через законодавчі акти, що забезпечують доступ до освіти та медицини для всіх мігрантів. Значна увага приділяється боротьбі з нелегальною міграцією. У справах про притулок французькі суди керуються стандартами ЄСПЛ і Хартії ЄС. Наприклад, Справа проти префектури Іль-де-Франс (2021) стосувалася обов'язку забезпечення житлом шукачів притулку. Італія та Іспанія є ключовими пунктами в'їзду мігрантів через Середземне море. В цих країнах регулювання спрямоване на боротьбу з торгівлею людьми та створення центрів прийому мігрантів.

Тоді, як країни Східної Європи, такі як Польща, Угорщина та Чехія, мають більш жорстку політику щодо міграції. Польща відіграє важливу роль у прийомі біженців з України. Її законодавство передбачає надання тимчасового захисту з доступом до ринку праці, освіти та медицини. В Угорщині уряд запровадив жорсткі заходи щодо управління кордонами, включаючи будівництво бар'єрів і посилення прикордонного контролю.

У свою чергу США використовують комплексний підхід до захисту мігрантів. Основними органами є: 1. Служба громадянства та імміграції США (USCIS) — відповідає за розгляд заяв на отримання статусу біженця; 2. Федеральні суди США — здійснюють нагляд за дотриманням міграційних прав, як у справі "Reno v. Flores", що підтвердила право мігрантів на судовий розгляд; 3. Міністерство внутрішньої безпеки (DHS) - забезпечує контроль за міграційними потоками, зокрема через роботу Служби громадянства та імміграції США (USCIS); 4. Митно-прикордонна служба (CBP) - здійснює контроль над зовнішніми кордонами США, використовуючи сучасні технології для моніторингу та виявлення нелегальних перетинів; 5. Імміграційно-митна служба (ICE) - займається розслідуванням нелегальної міграції, затриманням і депортацією порушників. Програми утримання

мігрантів у центрах тимчасового розміщення часто стають предметом судових спорів через порушення прав людини.

Крім того, США впровадили систему квотування для легальної міграції, забезпечуючи баланс між економічними потребами та безпекою. Система регулювання міграційних прав у США базується на: 1. Законі про імміграцію та громадянство (INA) - встановлює критерії легальної міграції, зокрема отримання грін-карти, а також процедури депортації; 2. Програмі захисту тимчасового статусу (TPS), що надає тимчасовий захист мігрантам із країн, які постраждали від конфліктів чи стихійних лих; 3. Закон про біженців (Refugee Act, 1980) - передбачає процедури для надання притулку та статусу біженця відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції про статус біженців (1951); 4. Акт про безпеку кордонів (Homeland Security Act, 2002) - спрямований на посилення контролю за кордонами та боротьбу з нелегальною міграцією; 5. Активній ролі органів, таких як U.S. Citizenship and Immigration Services (USCIS), які забезпечують правовий супровід міграційних процедур [202].

Судова практика США підкреслює важливість дотримання конституційних прав мігрантів, як у справі "Arizona v. United States" (2012), де Верховний Суд США обмежив права штатів на ухвалення законів, що порушують федеральну міграційну політику [203]. У справі Trump v. Hawaii (2018) Суд підтримав президентську прокламацію, яка обмежувала в'їзд громадян із низки країн, але вказав на необхідність врахування прав осіб із гуманітарними потребами [204].

У Канаді діє незалежна Рада з питань імміграції та біженців, яка розглядає заяви про надання притулку та апеляції на рішення імміграційних органів. Канадська поліція та прикордонна служба забезпечують дотримання імміграційного законодавства та захист прав мігрантів. Канада є прикладом інтегрованого підходу до міграційного управління. Вона створила багаторівневу систему імміграції, яка включає програми для економічних

мігрантів, біженців і возз'єднання сімей. Її Закон "Про імміграцію та захист біженців" закріплює процеси судового перегляду рішень щодо мігрантів [210]

Крім того у Канаді широко використовується електронна система Express Entry, у якій проводиться ранжування запитів на надання карт ПМП Канади громадянам країн усього світу. Ця система управляє програмами для імміграції в Канаду, проводить оцінювання заявників на відповідність вимогам і дає можливість локальним роботодавцям вибрати відповідних кандидатів [207].

Що стосується досвіду адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами в країнах Азії, то вони як всі інші країни світу ратифікували основні міжнародні документи щодо міграційних прав. Проте, у рамках Азіатсько-Тихоокеанського регіону адміністративно-правове регулювання захисту міграційних прав людини здійснюється на основі: 1. Бангкокської декларації (1999) - яка встановлює зобов'язання держав щодо боротьби з торгівлею людьми; 2. Рамкова угода щодо захисту прав трудових мігрантів, розроблена Асоціацією держав Південно-Східної Азії (ASEAN), яка зобов'язує держави-учасниці забезпечувати рівні права трудових мігрантів [209].

Судові системи азійських країн відіграють важливу роль у захисті мігрантів. Наприклад в Індії Верховний суд активно застосовує положення Конституції для захисту біженців і трудових мігрантів, навіть якщо країна не ратифікувала Конвенцію 1951 року. У справі NHRC v. State of Arunachal Pradesh (1996) Суд постановив, що біженці мають право на життя та безпеку відповідно до ст. 21 Конституції [216].

У свою чергу, правоохоронні органи Азії працюють над запобіганням торгівлі людьми та захистом мігрантів. У Таїланді та Малайзії створено Балійський процес проти контрабанди людей, торгівлі людьми та пов'язаної з ними транснаціональної злочинності є регіональним форумом, який підтримує співпрацю, діалог і розробку політики щодо нелегальної міграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та за його межами [219].

Також, актуальним видається питання міжнародного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами за умов війни в Україні. То в першу чергу потрібно наголосити, що збройні конфлікти завжди супроводжуються значними потоками біженців, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які шукають захисту. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом ще на середину 2023 року Україна є джерелом найбільшої кількості вимушених переселенців у Європі після Другої світової війни [218].

З цього приводу Європейський Союз упродовж багатьох років розробляє механізми захисту мігрантів під час криз. У відповідь на війну в Україні було впроваджено Директиву про тимчасовий захист (2001/55/EC), яка забезпечує надання тимчасового захисту українцям терміном на один рік із можливістю продовження та право на проживання, доступ до працевлаштування, освіти та соціальних послуг. Адміністративні органи країн ЄС адаптували свої міграційні процедури, запровадивши спрощені механізми отримання статусу тимчасового захисту, що зменшило навантаження на судову систему [220].

У США застосовується програма Temporary Protected Status (TPS) для громадян країн, які постраждали від збройних конфліктів або стихійних лих. У випадку України TPS передбачає захист від депортації на період дії воєнного статусу та надання дозволу на працевлаштування. Ця програма дозволила уникнути судового перевантаження шляхом централізованого адміністрування статусів [221].

Канада у відповідь на війну в Україні запровадила спеціальну програму для українців CUAET (Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel), яка дозволяє українцям отримати тимчасовий захист на 3 роки та мати доступ до соціальних послуг та працевлаштування. Адміністративні органи Канади забезпечили електронне подання заяв, що мінімізує корупційні ризики та пришвидшує розгляд.

В умовах війни важливим елементом є взаємодія правоохоронних органів України з міжнародними структурами, такими як УВКБ ООН, яке надає гуманітарну та правову підтримку та Frontex, що здійснює моніторинг зовнішніх кордонів ЄС. Правоохоронні органи зобов'язані запобігати порушенням прав мігрантів, зокрема торгівлі людьми та незаконним затриманням або депортаціям. Згідно з офіційними звітами, МВС України у 2023 році виявило понад 400 випадків незаконного працевлаштування українських біженців за кордоном.

У свою чергу, потрібно наголосити на існуванні деяких викликів в реалізації міжнародних документів, а саме це: 1. Масова міграція через конфлікти – наприклад збройні конфлікти, такі як війна в Україні, створюють гуманітарні кризи, що ускладнюють реалізацію стандартів захисту мігрантів. Тільки у 2023 році понад 8 мільйонів українців отримали тимчасовий захист у Європі; 2. Економічна нерівність - багато країн із низьким рівнем доходу не мають ресурсів для впровадження стандартів захисту мігрантів, що створює розрив між розвиненими і країнами, що розвиваються; 3. Політичні бар'єри - зростання націоналізму та антиміграційних настроїв у багатьох країнах ускладнює ратифікацію нових угод і реалізацію існуючих.

Виходячи із цього, на нашу думку найбільш доречними рекомендаціями щодо їх вдосконалення є: 1. Розширення міжнародної співпраці – це створення глобальних платформ для координації дій у сфері міграції; 2. Гуманізація політики – це забезпечення дотримання принципу недискримінації та поваги до гідності мігрантів; 3. Фінансова підтримка - це збільшення ресурсів для країн, що приймають велику кількість мігрантів; 4. Цифровізація процедур - це створення електронних систем для спрощення процесів міграції та отримання захисту.

Підсумовуючи, з упевненістю можемо сказати, що проаналізований міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами надає Україні значні можливості для вдосконалення національної системи. Важливу

роль відіграє досвід Європейського Союзу, де створено комплексну нормативно-правову базу для захисту прав мігрантів. Зокрема, Директива про тимчасовий захист (2001/55/EC) демонструє високу ефективність у реагуванні на кризові ситуації шляхом забезпечення мігрантів житлом, працевлаштуванням і доступом до соціальних послуг. Подібна адаптація в Україні може значно спростити надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Також варто взяти до уваги досвід реалізації Дублінського регламенту, який забезпечує впорядкований процес розгляду заяв про притулок, запобігаючи адміністративним перевантаженням. Крім того, надзвичайно цінним є досвід Канади щодо цифровізації процесів управління міграцією. Їхня програма CUAET для українців демонструє, як електронні платформи можуть пришвидшити подання та розгляд заяв, забезпечити прозорість процесу та мінімізувати корупційні ризики. Аналогічні системи в Україні сприятимуть ефективному адмініструванню великих міграційних потоків, особливо в умовах війни.

Особливе значення має і досвід США, де ефективно працюють комплексні системи контролю за дотриманням міграційного законодавства. Такі інституції, як Служба громадянства та імміграції США (USCIS) та Митно-прикордонна служба (CBP), демонструють важливість інтеграції адміністративного контролю із забезпеченням прав людини. Крім того, американська програма Temporary Protected Status (TPS) є прикладом, як тимчасовий захист може бути забезпечений централізованими адміністративними процедурами без надмірного навантаження на судову систему. Для України, яка стикається з масштабною кількістю внутрішньо переміщених осіб, цей досвід може бути важливим інструментом для створення довгострокових програм інтеграції та захисту. Нарешті, практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справах *Soering v. UK* (1989) чи *Hirsi Jamaa v. Italy* (2012), чітко демонструє важливість закріплення принципу *non-refoulement* у судовій практиці. Ці прецеденти можуть бути

корисними для вдосконалення правозастосовної діяльності українських судів у справах, пов'язаних із захистом прав мігрантів.

Водночас Україна, теж має унікальний досвід, який може бути корисним для інших країн. Захист прав внутрішньо переміщених осіб в Україні здійснюється в надскладних умовах війни. Запровадження цифрової платформи «Дія», яка дозволяє оперативно отримувати фінансову допомогу та інші послуги, демонструє ефективність використання інноваційних рішень у сфері міграційного управління. Така модель може бути взірцем для країн, що стикаються з кризами. Крім того, співпраця українських органів із міжнародними структурами, зокрема УВКБ ООН та МОМ, дозволила не лише забезпечити гуманітарну допомогу, але й запобігти численним порушенням, таким як торгівля людьми та трудова експлуатація. Український досвід показує важливість чіткої координації між національними органами та міжнародними партнерами в кризових ситуаціях. Тобто, Україна може одночасно інтегрувати передовий міжнародний досвід у власну правову систему та поділитися своїми напрацюваннями з іншими державами. Це стане кроком до зміцнення глобальної правової системи захисту міграційних прав людини та формування ефективних інструментів реагування на виклики сучасності.

Крім того, у сучасних умовах зростання кількості мігрантів і внутрішньо переміщених осіб необхідним є ефективне адміністративно-правове регулювання, яке передбачає комплексний підхід до вирішення спорів. Ця система охоплює як адміністративні суди, що забезпечують юридичне судочинство, так і позасудові механізми, спрямовані на зменшення навантаження на суди та оперативне врегулювання конфліктів. Адміністративні суди є важливим інструментом захисту міграційних прав, забезпечуючи оскарження рішень про відмову в притулку, депортацію чи умови утримання мігрантів. Вони діють на основі принципів рівності, змагальності та неупередженості, зокрема перевіряють дотримання принципу *non-refoulement*, що забороняє повернення осіб у небезпечні для них країни.

Водночас позасудові механізми, такі як медіація, адміністративний перегляд рішень вищими органами та підтримка міжнародних організацій, дозволяють вирішувати спори швидше і з меншою бюрократизацією.

Для України важливо поєднувати судові та позасудові методи, впроваджуючи міжнародний досвід, адаптуючи національне законодавство до сучасних стандартів і зміцнюючи інституційну спроможність. Такий підхід сприятиме створенню збалансованої системи, яка ефективно захищатиме права мігрантів та ВПО, одночасно забезпечуючи їх інтеграцію в суспільство.

У цьому контексті важливе місце займає адміністративна складова державного управління у форматі регуляторної діяльності, яка забезпечує балансу між дотриманням прав людини та захистом державного суверенітету. Вона полягає в організації та управлінні процесами, що забезпечують реалізацію прав мігрантів і внутрішньо переміщених осіб через встановлення правових рамок, створення відповідних інституцій та впровадження адміністративних процедур.

Також необхідно наголосити на тому, що упродовж 2021–2024 років в Україні спостерігалася динаміка розгляду судових справ, пов'язаних із міграційними спорами. Згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2021 році до місцевих та апеляційних судів надійшло майже 4 250,6 тис. справ і матеріалів, що на 15,6% більше порівняно з 2020 роком. У 2022 році, внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації, кількість справ зменшилася, проте вже у 2023 році спостерігалось зростання: до місцевих судів надійшло 3,8 млн справ, що на 55% більше, ніж у 2022 році, та перевищує показники 2021 року.

Аналіз судової практики свідчить про певні тенденції у розгляді міграційних спорів. Зокрема, суди часто скасовують рішення Державної міграційної служби України (ДМС) щодо іноземців та осіб без громадянства через недотримання процедурних норм або недостатню аргументацію [230]. Це підкреслює необхідність підвищення якості адміністративних рішень у сфері міграції та забезпечення належного захисту прав мігрантів.

У 2024 році Верховний Суд продовжував публікувати огляди актуальної судової практики, зокрема Касаційного адміністративного суду, що містять правові позиції у справах, пов'язаних із міграційними питаннями. Ці огляди сприяють формуванню єдності судової практики при вирішенні публічно-правових спорів.

Загалом, судова практика в Україні демонструє прагнення до забезпечення прав мігрантів та внутрішньо переміщених осіб. Проте існує потреба в удосконаленні адміністративно-правового регулювання та підвищенні ефективності судового захисту міграційних прав людини. Це вимагає як покращення нормативно-правової бази, так і підвищення кваліфікації працівників державних органів, відповідальних за прийняття рішень у сфері міграції.

Дослідження міжнародного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами дозволило зробити ряд важливих висновків, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Насамперед, ефективність забезпечення прав мігрантів залежить від системного підходу, який включає створення спеціалізованих адміністративних механізмів, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та активну участь судової і правоохоронної системи.

Зокрема, аналіз європейського досвіду продемонстрував, що інтеграція норм міжнародного права у внутрішньодержавне регулювання сприяє підвищенню рівня захисту міграційних прав людини. Судові органи, такі як Європейський суд з прав людини, відіграють ключову роль у формуванні єдиних підходів до тлумачення та застосування принципів захисту прав людини в умовах міграції. Водночас, ефективність діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить від їхньої професійної підготовки, спрямованої на дотримання прав людини, а також від їхньої здатності співпрацювати з міжнародними організаціями.

Порівняльний аналіз показав, що держави з високим рівнем дотримання міграційних прав характеризуються наявністю чітких процедур адміністративного розгляду, інклюзивних політик у сфері інтеграції мігрантів та прозорих механізмів оскарження дій органів влади. У цьому контексті вивчення передового досвіду іноземних країн, може бути корисним для вдосконалення адміністративно-правового регулювання в Україні.

Отже, удосконалення адміністративно-правового механізму захисту міграційних прав людини повинно включати: 1. Інституційну реформу судових та правоохоронних органів з акцентом на дотримання прав людини; 2. Адаптацію міжнародних стандартів до національної правової системи; 3. Створення ефективних механізмів контролю за дотриманням прав мігрантів, зокрема шляхом активного використання прецедентів міжнародних судів.

3.3. Розвиток адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України

Характер адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки залежить від політики, яку проводить держава на відповідному етапі свого розвитку, враховуючи соціально-економічну обстановку в країні. Наприклад, у 1950-ті роки венесуельський президент Маркос Перес Хіменес, який керував країною з 1952 по 1958 рік, проводив політику «відбілювання», залучаючи мігрантів з Європи. Іспанці, португальці, італійці, а також біженці зі Східної Європи, повинні були поліпшити соціальне середовище у Венесуелі, демонструючи приклади працьовитості місцевим жителям. За шість років до Венесуели в'їхало 200 тисяч іммігрантів, і населення країни помітно «побіліло» [223]. Цей приклад показує, що держава, створюючи сприятливий режим для іммігрантів і забезпечуючи лояльне до них ставлення, досягає очікуваних позитивних результатів.

Існують також і протилежні приклади. Зважаючи на сучасні соціально-економічні та політичні процеси, переосмислюються погляди на міграційну політику, засновану на ідеї мультикультуралізму, яка переважала в країнах Заходу на початку XXI століття і частково зберігається донині. Прикладом є Німеччина, де всі політичні партії, представлені в Бундестазі після виборів 27 вересня 2009 року, розглядали міграційні потоки не як загрозу, а як шлях до демографічного та культурного збагачення країни і підвищення її економічного рівня. Однак великий приплив мігрантів у 2010-х роках із Сирії, Іраку та країн Північної Африки викликав найбільшу міграційну кризу в Європі, що призвело до перегляду міграційної політики як Німеччини, так і Європейського Союзу в цілому [110, с. 8]

У контексті міграційних процесів можна виділити як позитивні, так і негативні аспекти. З позитивного боку, міграція дозволяє людям реалізовувати свої навички в різних сферах життєдіяльності, а також проявляти здібності у галузях освіти та культури. Крім того, контрольована міграційна політика сприяє рівномірному розподілу населення по території країни, що допомагає вирішувати деякі демографічні проблеми та знижувати соціальну напруженість. Сьогодні міграція є невід'ємною складовою економічного розвитку. Науковці та політики постійно звертають увагу на цей факт, оскільки розуміння міграційних процесів дозволяє визначити необхідні правові інструменти для регулювання окремих аспектів цього явища. Для сучасної держави важливо гармонізувати різні міграційні потоки, приділяючи особливу увагу внутрішній міграції населення. Тоді, як негативними аспектами міграції є те, що неконтрольоване переміщення людей може створювати соціальну напруженість та сприяти формуванню етнічних злочинних груп.

На даний час у системі правового регулювання державного управління більшості країн світу існує чимало проблем. Одним із ключових питань є процес переміщення людей та регулювання міграційної безпеки. У цьому контексті кожна цивілізована держава встановлює правовий режим

пересування населення, регулюючи як зовнішні, так і внутрішні міграційні процеси. Варто зазначити, що процес пересування людей є об'єктивним і постійним, оскільки люди завжди прагнули освоювати нові території для покращення якості життя, забезпечення особистої безпеки, а також для економічного і духовного розвитку.

У свою чергу, проблеми, пов'язані з міграцією, досліджуються в багатьох наукових дисциплінах, кожна з яких виділяє найважливіші для себе аспекти. В юридичній науці питання міграції аналізуються з різних точок зору, що обумовлено предметом правового регулювання кожної галузі права. Основні положення щодо національної міграційної політики закріплені в Конституції України, що робить конституційно-правовий аспект важливим для формування концепції адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки [89].

Правове регулювання міграційних відносин є публічним за своєю природою, включаючи міжнародно-правові норми, конституційні гарантії свободи пересування і вибору місця проживання, а також адміністративно-правові приписи. Адміністративно-правовий вплив дозволяє державі стимулювати міграційні процеси, наприклад, визначаючи привабливість окремих територій для мігрантів.

Вважається, що правове регулювання міграційних відносин значною мірою політизоване, а на міграційну політику впливають не тільки правові, але й інші чинники. Однак, незалежно від політичних і правових умов, основною метою регулювання міграційної безпеки є підтримка правопорядку і балансування різних міграційних процесів.

У свою чергу, сьогодні сучасний світ неможливо уявити без міграційних процесів, адже практично всі країни в тій чи іншій мірі залучені до цих відносин. Саме 90-ті роки XX століття стали для України періодом, коли масова міграція набула широкого розмаху, що суттєво вплинуло на її економічний та соціальний розвиток. З організаційно-правової точки зору, Україна була неготова до такого масштабу міграційних потоків, що

ускладнило їх ефективне регулювання. Впровадження політики відкритих дверей за умов недостатньо підготовленої законодавчої бази, виконавчої системи, кадрового потенціалу та оснащення кордонів призвело до часткової втрати контролю над міграційними процесами.

В Україні процес формування та реалізація державної політики з забезпечення міграційної безпеки нині є одним із ключових питань. Сучасні реалії незалежної України вимагають врахування національних інтересів у всіх сферах життя під час розробки політики міграційної безпеки. Країна зіштовхнулася з інтенсифікацією нелегальної міграції, зумовленою військовим вторгненням РФ. Це створило необхідність для Державної міграційної служби України переосмислити питання міграційної безпеки та шукати нові підходи до формування міграційної політики та контролю за переміщенням населення [179, с. 2].

Вважається, що основне навантаження в цьому питанні лягає на Державну міграційну службу України, яка відповідає за контроль за дотриманням законодавства у сфері міграційної безпеки, протидію нелегальній міграції, реєстрацію фізичних осіб, біженців та інших категорій мігрантів, а також за адміністративну відповідальність порушників. Однак, ефективність її діяльності значною мірою залежить від вдосконалення взаємодії з іншими державними органами, такими як Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державний департамент з питань виконання покарань, Державна прикордонна служба України та інші [179, с. 3].

Крім Державної міграційної служби, дотримання правового режиму в Україні забезпечують також органи Державної податкової служби, діяльність яких координується через Міністра внутрішніх справ. Окремі аспекти регулювання та протидії нелегальній міграції належать до компетенції Міністерства соціальної політики, Міністерства закордонних справ, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та Державної служби зайнятості.

У свою чергу, слід зазначити, що вперше в українській науковій літературі питання протидії нелегальній міграції з точки зору адміністративного права розглянула О. Кузьменко, яка визначила, що адміністративно-правовий механізм включає систему правових актів, організаційно-структурні формування (суб'єкти, що здійснюють протидію) та організаційно-правові способи діяльності цих суб'єктів [179, с. 4].

З огляду на це, безсумнівною є значення норм адміністративного права у регулюванні міграційних процесів. Це обумовлює часте застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення міграційного законодавства. В наукових дослідженнях підкреслюється, що одним з характерних ознак адміністративних правопорушень у сфері міграції є суспільна небезпека. Норми адміністративного права встановлюють систему правових засобів як регулятивного, так і охоронного характеру, що забезпечує високий рівень міграційної безпеки в нашій країні.

Також слід зазначити, що адміністративно-правове регулювання включає приписи заборонного характеру та засоби примусового впливу. Ці елементи спрямовані на захист особистості, суспільства і держави від негативних наслідків несанкціонованої міграції та забезпечують правопорядок у міграційній системі. Функціонально правові обмеження і заборони сприяють дотриманню правопорядку в міграційних процесах [175, с. 235].

Для України, з огляду на міжнародні зобов'язання та необхідність відповідати європейським стандартам, питання вдосконалення державного управління міграційними процесами, ефективного контролю за дотриманням міграційного законодавства та аналізу ризиків для міграційної безпеки є надзвичайно важливими. Ці питання невіддільні від адміністративно-правового регулювання, яке через свій універсальний характер є важливим для забезпечення належного захисту мігрантів та організації діяльності органів, що підтримують міграційний правопорядок [175, с. 236].

Загалом вважається, що адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки сприяє рівномірному перерозподілу трудових ресурсів по

країні та поверненню громадян, що проживають за кордоном. Воно є частиною загальної системи правового регулювання, яка реалізується в сфері державного управління. Адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки покликане забезпечити правопорядок як на національному, так і на міжнародному рівні. Воно має обов'язковий характер і спрямоване на впорядкування міграційних процесів та забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави. Кожна держава прагне створити стабільну систему правового регулювання міграції, використовуючи для цього охоронні, дозвільні та стимулюючі правові засоби.

А тому, для належного здійснення адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки в Україні необхідно впроваджувати елементи моніторингу та аналізу міграційних процесів. Ці елементи включають різні компоненти і методи, призначені для збирання даних, їх обробки та інтерпретації. До таких елементів належать: збір даних, ведення статистики та створення баз даних, аналіз отриманої інформації, моніторинг законодавства, прогнозування та моделювання, управління інформаційними ресурсами, моніторинг прав та захисту мігрантів, співпраця з міграційними органами та міжнародними організаціями, а також підготовка звітів та рекомендацій. Ці елементи працюють у комплексі, забезпечуючи всебічний моніторинг та аналіз міграційних процесів, що дозволяє урядам, міжнародним організаціям і дослідницьким установам краще розуміти й управляти міграцією з урахуванням національних інтересів і міжнародних стандартів.

Адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки в Україні включає низку ключових аспектів, які дозволяють державі ефективно управляти міграцією і забезпечувати загальну міграційну безпеку. До основних аспектів цього регулювання належать: 1. Контроль на кордонах - адміністративні органи здійснюють ретельний контроль на кордонах України, запобігаючи незаконному в'їзду і виїзду, а також контрабанді та незаконним перетинам кордону; 2. Реєстрація та облік мігрантів - мігранти, що прибувають до України, повинні пройти реєстрацію та облік за місцем проживання.

Адміністративні органи стежать за дотриманням цієї вимоги, що дозволяє їм мати актуальну інформацію про чисельність і місцезнаходження мігрантів; 3. Видача дозволів - адміністративні органи контролюють процес видачі віз, дозволів на проживання та робочих дозволів, що дозволяє регулювати легальну міграцію та встановлювати умови для перебування іноземних громадян на території країни; 4. Боротьба з нелегальною зайнятістю - адміністративні заходи включають боротьбу з нелегальною зайнятістю мігрантів, включаючи перевірки роботодавців та заходи щодо запобігання нелегальному працевлаштуванню; 5. Інспекції та обшуки - адміністративні органи можуть проводити інспекції та обшуки в місцях проживання і роботи мігрантів для виявлення порушень законодавства та боротьби з міграційною злочинністю; 6. Моніторинг і контроль за міграційною документацією - адміністративні органи здійснюють строгий контроль за міграційною документацією, включаючи візи, дозволи на проживання та робочі дозволи, щоб запобігти фальсифікації та зловживанням; 7. Навчання та інформування - адміністративні заходи включають освітні програми та інформаційні кампанії, спрямовані на мігрантів та роботодавців для запобігання порушенням законодавства та дотримання правил міграції.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання відіграє ключову роль у забезпеченні міграційної безпеки України. Ефективне використання та дотримання норм і принципів права сприяють стабільності та розвитку суспільства, навіть в умовах зростаючих міграційних потоків. Забезпечення міграційної безпеки є важливим завданням сучасного світу, що потребує уваги та глобальної співпраці.

У процесі становлення України як незалежної та суверенної держави було створено правову базу для боротьби з нелегальною міграцією. На сучасному етапі розвитку держави функціонують численні нормативні акти, що спрямовані на забезпечення міграційної безпеки. Серед них можна виділити закони України, такі як «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або

тимчасового захисту», «Про державний кордон України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про прикордонний контроль», «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про імміграцію», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України».

У свою чергу механізми адміністративного примусу щодо іноземців та порядок їх застосування визначені у таких кодифікованих нормативно-правових актах, як Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кодекс адміністративного судочинства України.

На рівні підзаконних нормативних актів основними суб'єктами правотворчості у сфері протидії нелегальній міграції є Президент і уряд України. їх документи спрямовані на розробку і реалізацію державної міграційної політики, а також охоплюють окремі аспекти протидії нелегальній міграції.

Нормотворча діяльність Президента включає рішення Ради національної безпеки і оборони України, спрямовані на забезпечення національної безпеки, зокрема шляхом посилення контролю за в'їздом та виїздом іноземців і осіб без громадянства, а також дотриманням ними правил перебування на території України, та рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо невідкладних заходів з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики [152].

Кабінет Міністрів України регламентує окремі напрями підтримання міграційного правопорядку через свої постанови, які включають: Типове положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні; Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України; Порядок провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне

повернення; Порядок підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення; Порядок здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства у міграційній сфері; Інструкцію про примусове повернення та примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства; Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію.

Важливе значення також мають нормативні правові акти концептуального характеру, які зосереджують зусилля держави на ключових аспектах регулювання міграційної безпеки. Одним із таких документів є Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, в якій Державну міграційну службу України включено до складових сектору безпеки і оборони, що є основою системи забезпечення національної безпеки України [149].

Сучасні цивілізаційні виклики вимагають впровадження цілеспрямованої політики та ефективного регулювання міграційної безпеки України. У зв'язку з цим, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р було схвалено Стратегію розвитку державної міграційної політики України на період до 2025 року, де однією з цілей визначено посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині країни. Визначено, що інтенсивність і види втручань повинні бути пропорційними ризикам нелегальної міграції та можливим загрозам, які вони становлять [154]. Проте, ця Стратегія не враховує орієнтирів країни щодо регулювання міграції окремих категорій населення, таких як молодь, інтелектуальні кадри, науковці, підприємці, окремі професії (викладачі, медики, технічні працівники). Також не враховано специфіку міграційних тенденцій в окремих регіонах країни, наприклад у Карпатському регіоні, де процеси міграції найбільш інтенсивні і цілі населені пункти залишаються пустими.

Засоби стимулюючого і дозвільного характеру також займають важливе

місце у системі регулювання міграційної безпеки в Україні. Однак, найбільш дієвими та, здається, єдиними ефективними засобами залишаються адміністративні заборони і посилення режиму перебування іноземних громадян. Цікавим є досвід інших країн, які використовували «міграційні амністії» або програми легалізації іноземних громадян, що перебували в країні незаконно, як один із способів забезпечення міграційної безпеки.

У свою чергу, потрібно відмітити, що за останні роки Україна досягла значного прогресу в управлінні міграційними процесами, особливо завдяки тісній співпраці з Європейським Союзом, що сприяло трансформації міграційної політики та забезпеченню міграційної безпеки. Важливі зміни відбулися під час реалізації Плану дій Україна-ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [117], Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС [116], а також через співпрацю з відповідними установами ЄС, що призвело до посилення міжнародного та транскордонного співробітництва. План дій з лібералізації візового режиму між Україною та ЄС став інформаційно-нормативною основою для реалізації сучасної державної політики управління міграційними процесами. У відповідності до Плану дій, політика України у сфері управління міграцією, інтегрованого управління кордонами, надання притулку та державного контролю за легальною і нерегулярною міграцією була модернізована відповідно до вимог ЄС [105, с. 18].

Для посилення боротьби з нелегальною міграцією було ратифіковано угоду між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб, що сприяло продовженню двосторонньої співпраці з Європейським Союзом та підвищенню ефективності управління кордонами, надання притулку, реадмісії і державного контролю за міграційними процесами [182].

Ці та інші нормативно-правові акти підкреслюють важливість адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки в Україні. Таким чином, адміністративно-правове регулювання займає ключове місце у системі правового регулювання міграційної безпеки, визначаючи функціональність правового впливу на міграційні процеси та систему правових засобів різної

цільової і предметної спрямованості.

Також не можливо не згадати факт військового вторгнення РФ на територію України, який викликав особливу стурбованість щодо адміністративно-правового регулювання сфери міграційної безпеки України. А саме повномасштабна війна РФ проти України, загострення міграційної кризи та зменшення трудового потенціалу країни підкреслили необхідність формування нової міграційної політики та стратегії міграційної безпеки, а також вдосконалення інституційного забезпечення в умовах війни.

У свою чергу, поділяючи позицію відомого українського науковця Денисова А.І., і з надією на якнайшвидше завершення війни нашою перемогою, враховуючи проголошений Україною курс на євроінтеграцію, можна передбачити, що міграція в перспективі стане новим викликом для нашої держави. Зважаючи на запровадження безвізового режиму для українців у ЄС та потенційне членство України у цьому союзі та Шенгенській зоні, варто звернути увагу на можливість значного притоку як легальних, так і нелегальних мігрантів на територію нашої держави. Для врегулювання цього процесу необхідно створити ефективний адміністративно-правовий механізм регулювання та контролю за процесом міграційної безпеки і інтеграції мігрантів у наше суспільство. Особливо важливим є модернізація роботи Державної міграційної служби та створення нормативно-правового забезпечення, яке дозволить забезпечити міграційну складову національної безпеки та одночасно діяти відповідно до стандартів країн ЄС [46, с. 110-111].

На сучасному етапі розвитку головним пріоритетом державної міграційної політики України є стримування зовнішньої міграції та активізація повернення українців на батьківщину. Це завдання охоплює комплекс різних сфер, таких як зайнятість, заробітна плата, бізнес-середовище, освіта, якість життя, політико-економічна стабільність і розвиток нації [105, с. 21-22].

На нашу думку метою адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки в Україні є: забезпечення правопорядку та національної безпеки в контексті міграційних процесів. Це включає створення та

впровадження ефективних правових механізмів, які сприяють контролю та управлінню міграційними потоками, захисту прав та свобод громадян і іноземців, а також попередження нелегальної міграції та пов'язаних з нею загроз.

Також вважається, що для покращення адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки в Україні, необхідно щоб її органи виконавчої влади додатково виконували такі функції, як: реалізація державної політики у сфері профілактики правопорушень і забезпечення її дотримання; нормативно-правове регулювання в галузі профілактики правопорушень; створення внутрішніх координаційних органів, які здійснюють координацію діяльності з профілактики правопорушень серед підвідомчих органів та організацій; забезпечення взаємодії між суб'єктами профілактики правопорушень та особами, залученими до цієї діяльності; формування та подання до Кабінету Міністрів України статистичної звітності щодо профілактики правопорушень; здійснення інших повноважень у сфері профілактики правопорушень, передбачених законодавством України.

Для визначення нових засобів адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки та протидії загрозам національній безпеці України важливо ідентифікувати конкретні загрози, викликані міграційними факторами, такими як тероризм, незаконна міграція, торгівля людьми, криміналізація суспільства, гуманітарні загрози та дестабілізація ринку праці. Додатково, важливо врахувати інші потенційні загрози, такі як іноземна економічна інтервенція, посилення контролю за діяльністю окремих підприємств, що можуть створювати небезпеку проникнення іноземних агентів та незаконних мігрантів, а також соціальну напругу, пов'язану з міграційною кризою та неприйняттям мігрантів.

Саме тому важливо продовжувати процес вдосконалення механізму адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки України на системній основі. Це повинно сприяти належному розвитку та підвищенню ефективності такого регулювання. На нашу думку, у цьому контексті доцільно

вжити такі заходи державно-управлінського характеру: 1. Переведення національної ідеї України у практичну площину через законодавче закріплення європейських стандартів соціального розвитку та підвищення рівня життя в Україні; 2. Спрощення умов для відкриття та ведення власного бізнесу з метою зменшення кількості трудових мігрантів-українців. Цей захід можна реалізувати в рамках запропонованої президентом України програми «Повертайся і залишайся» [183]; 3. Внесення змін до законодавства України для детінізації економіки, зокрема посилення відповідальності роботодавців за виплату заробітної плати «в конвертах» та за дискримінацію в оплаті праці за тендерними та іншими ознаками, а також створення умов для легалізації діяльності самозайнятих осіб; 4. Упровадження прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб та податку на розкіш, що дозволить знизити навантаження на фонд заробітної плати; 5. Встановлення прожиткового мінімуму на рівні його фактичного розміру, з урахуванням ратифікованої Україною Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики» та індексу споживчих цін [81]; 6. Встановлення мінімальної заробітної плати з урахуванням ратифікованої Україною Конвенції МОП № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються», та індексу споживчих цін [82]; 7. Сприяння залученню максимальних валютних надходжень в Україну; 8. Удосконалення інвестиційної політики України шляхом покращення інвестиційного клімату та інфраструктури, зокрема, через спрощення оподаткування потенційних та фактичних інвесторів, зняття заборони на здійснення певних видів економічної діяльності для виведення її з тіні.

Крім того, потрібно відмітити, що при неналежному забезпеченні міграційної політики можуть виникати негативні ризики порушення міграційної безпеки. На нашу думку, загальними ризиками порушення міграційної безпеки є: 1. Нелегальна міграція, а саме нелегальний перетин кордону та перебування на території країни створює значні виклики для державних органів, що відповідають за контроль міграційних потоків та

забезпечення національної безпеки; 2. Торгівля людьми, зокрема незаконний рух людей через кордони для експлуатації, включаючи примусову працю та сексуальне рабство, що є одним з найсерйозніших злочинів, пов'язаних з порушенням міграційної безпеки; 3. Тероризм та екстремізм, а саме неконтрольована міграція може стати каналом для проникнення терористів та екстремістів, що ставить під загрозу громадську безпеку та стабільність держави; 4. Організована злочинність, тобто злочинні групи часто використовують нелегальну міграцію для здійснення своїх незаконних дій, таких як контрабанда, торгівля наркотиками та зброєю; 5. Економічні навантаження, а саме масова нелегальна міграція може створювати надмірне навантаження на соціальні, медичні та інші суспільні ресурси, що може призвести до соціальної напруги та економічних труднощів.

У свою чергу, що стосується ризиків порушення міграційної безпеки для України, то до них можна віднести такі, як: 1. Проблеми на кордонах, а саме через географічне розташування, Україна має протяжний державний кордон, що вимагає значних ресурсів для його контролю та захисту від нелегального перетину; 2. Транзитна країна, тобто Україна часто виступає як транзитна країна для мігрантів, що прямують до Європейського Союзу, що створює додаткові виклики у сфері забезпечення міграційної безпеки; 3. Внутрішньо переміщені особи, а саме через тривалий конфлікт на сході країни, Україна має велику кількість внутрішньо переміщених осіб, що створює додатковий тиск на внутрішню міграційну систему та соціальну інфраструктуру; 4. Культурні та соціальні конфлікти, тобто внутрішня та зовнішня міграція можуть спричиняти конфлікти на етнічному та релігійному ґрунті, що вимагає додаткових зусиль для інтеграції мігрантів та забезпечення громадського порядку; 5. Економічна нестабільність, зокрема міграційні процеси можуть впливати на ринок праці, зокрема на зайнятість та заробітну плату, що може мати негативні наслідки для економічної стабільності України [18, с. 209].

З огляду на це, ми пропонуємо розглянути кілька ключових запобіжників, які сприяють запобіганню ризиків порушення міграційної безпеки, до яких

можна віднести певні практики, що закріплені у міжнародних та національних правових актах та інструментах. Серед яких можна виділити такі, як: 1. Ретельна перевірка та відбір мігрантів, що реалізовується через Регламент Європейського Союзу 2019/1155, який зобов'язує держави-члени здійснювати ретельну перевірку всіх заявок на в'їзд та проживання. Це включає аналіз документів, біометричних даних та перевірку у міжнародних базах даних для виявлення осіб, які можуть становити загрозу [158]; 2. Інформаційні системи та обмін даними, серед яких можна виділити візову інформаційну систему (UI8), що дозволяє обмінюватися інформацією про візові заявки між державами-членами ЄС. Такий обмін допомагає виявляти осіб, які намагаються отримати візу під фальшивим іменем або використовують підроблені документи [35]; 3. Поглиблені перевірки на кордонах, що реалізовується через Шенгенський кодекс про кордони, який у свою чергу передбачає обов'язкові перевірки на зовнішніх кордонах Шенгенської зони. Це включає перевірку паспортів та інших проїзних документів, опитування, а також огляд транспортних засобів і багажу [196]; 4. Професійна підготовка працівників міграційних служб. Основою якої є Директива (ЄС) 2016/801, яка встановлює вимоги до професійної підготовки працівників міграційних служб. Особлива увага приділяється навчанню виявляти підроблені документи, методам опитування та технікам аналізу поведінки [208]; 5. Співпраця з міжнародними організаціями такими як Інтерпол та Європол, які відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки шляхом обміну інформацією про злочинні мережі та осіб, які можуть становити загрозу безпеці. Співпраця з цими організаціями дозволяє ефективніше виявляти та нейтралізувати загрози. 6. Запобіжні заходи щодо реадмісії, а саме відповідно положень Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб, забезпечуються правові рамки для повернення незаконних мігрантів до країн походження. Це знижує ризик того, що особи, які становлять загрозу, залишаться на території країни без законних підстав [182]; 7. Антитерористичні заходи, що реалізовується через директиву (ЄС) 2017/541,

яка спрямована на запобігання тероризму через посилення контролю за переміщенням осіб, які можуть бути пов'язані з терористичними організаціями. Вона включає заходи щодо обміну розвідувальною інформацією та посилення прикордонного контролю [57]; 8. Політика інтеграції та соціальної адаптації. Основою якої є Директива (ЄС) 2003/86, що спрямована на підтримку інтеграції мігрантів у суспільство приймаючої країни. Це включає заходи щодо навчання мови, доступу до ринку праці та освітніх програм, що сприяє зниженню соціальної напруженості та запобіганню радикалізації [56].

Запровадження вищезазначених запобіжників є важливою складовою комплексної системи забезпечення міграційної безпеки. Ефективна реалізація цих заходів вимагає не лише належної правової бази, а й координації між різними державними та міжнародними органами, що відповідають за безпеку і правопорядок. А саме тому, необхідним є здійснення адміністративно-правового регулювання, що є ключовим інструментом забезпечення міграційної безпеки. Воно дозволяє державам ефективно управляти міграційними процесами, мінімізуючи ризики та забезпечуючи стабільний розвиток суспільства.

Підсумовуючи, можна з упевненістю сказати про те, що зміст адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки України охоплює комплекс правових норм, принципів, інститутів та механізмів, спрямованих на забезпечення контрольованого, упорядкованого та безпечного процесу міграції. Це регулювання є важливим елементом державної політики у сфері національної безпеки та суспільного порядку, що включає такі основні аспекти: 1. Нормативно-правове забезпечення: а) закони та підзаконні акти, основу яких складають Конституція України, Закони України, а також підзаконні акти, включаючи постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства внутрішніх справ, Державної міграційної служби та інших відповідних органів; б) міжнародні договори та угоди, адже Україна є стороною низки міжнародних угод, що регулюють питання міграції, біженців

та прав людини, які мають пріоритет над національним законодавством у разі конфлікту; 2. Інституційна структура: а) Державна міграційна служба України, яка є основним органом виконавчої влади, що відповідальний за реалізацію державної політики у сфері міграції; б) Прикордонна служба України, яка забезпечує контроль на кордонах, перевірку документів та запобігання нелегальній міграції; в) Міністерство внутрішніх справ України, що координує діяльність Державної міграційної служби України та інших органів, відповідальних за міграційну політику; г) місцеві органи виконавчої влади та самоврядування, які здійснюють функції у сфері міграційної політики на регіональному та місцевому рівнях; 3. Механізми реалізації: а) адміністративні процедури, що регулюють порядок в'їзду, перебування, працевлаштування, надання притулку, натуралізації та депортації іноземців та осіб без громадянства; б) контроль та нагляд, які передбачають регулярні перевірки дотримання міграційного законодавства, моніторинг міграційних потоків, обмін інформацією між державними органами та міжнародними партнерами; в) санкції та заходи впливу, що включають адміністративні покарання за порушення міграційного законодавства, депортацію, заборону в'їзду тощо; 4. Права та обов'язки мігрантів: а) права - іноземці та особи без громадянства мають право на захист, доступ до суду, медичну допомогу, освіту та працю в рамках законодавства України; б) обов'язки - дотримання законодавства, своєчасне оформлення необхідних документів, дотримання правил перебування на території України; 5. Запобігання та боротьба з нелегальною міграцією: а) заходи протидії - це розробка і впровадження стратегій, програм та планів дій для запобігання нелегальній міграції, співпраця з міжнародними організаціями та країнами-сусідами; б) посилення контролю на кордонах - це використання сучасних технологій для ідентифікації осіб, обмін інформацією між прикордонними службами; 6. Захист прав людини та міжнародне співробітництво: а) дотримання міжнародних стандартів, а саме забезпечення прав біженців, шукачів притулку та інших мігрантів відповідно до міжнародних конвенцій та договорів; б) співпраця з міжнародними

організаціями, а саме участь у програмах, ініціативах та проектах, що підтримуються ООН, МОМ, ЄС та іншими міжнародними інституціями. В цілому, адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки України є багатогранним процесом, що вимагає ефективного поєднання законодавчих, адміністративних та практичних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки держави та захист прав людини.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки можна визначити як систему адміністративно-правових засобів різної функціональної спрямованості, пов'язаних зі встановленням правових заборон, стимулів і дозволів, покликаних інтенсифікувати процес міграції, а також забезпечити правопорядок у міграційній системі нашої країни. Крім цього, цей вид безпеки є частиною національної безпеки, і забезпечення міграційної безпеки необхідне для захисту найрізноманітніших національних та особистих інтересів, стабілізації демографічної ситуації, а також забезпечення права громадян на свободу пересування, вибір місця перебування і проживання.

Як підсумок, хочемо сказати, що адміністративно-правове регулювання міграційної безпеки України є критично важливим елементом забезпечення державного суверенітету та громадської стабільності. В сучасних умовах, коли Україна стикається з різними викликами у сфері міграції, включаючи внутрішньо переміщених осіб та зовнішню міграцію, виникає необхідність удосконалення правових механізмів та адміністративних процедур. Дослідження показало, що існуюча нормативно-правова база потребує вдосконалення з метою ефективнішого реагування на сучасні міграційні загрози. Основними напрямками такого вдосконалення мають стати: посилення міжвідомчої координації, удосконалення процедур обміну інформацією між різними органами державної влади, розробка та впровадження нових технологій для моніторингу міграційних потоків, а також забезпечення належного фінансування відповідних програм, в тому числі пов'язаних із процесами захисту правового статусу іноземців та осіб без

громадянства, які набувають громадянство України у спрощеному порядку в умовах воєнного стану. Крім того, важливим аспектом є розвиток міжнародного співробітництва у сфері міграційної безпеки, що включає обмін досвідом та інформацією з іншими державами, участь у міжнародних проектах та ініціативах, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією та торгівлею людьми.

А отже, комплексне та системне підходження до адміністративно-правового регулювання міграційної безпеки дозволить забезпечити належний захист прав людини та національних інтересів України, ефективно управляти міграційними процесами та сприяти стабільному розвитку держави в умовах сучасних глобалізаційних викликів.

Висновки до розділу 3

1. Розвиток системи та діяльності судових та правоохоронних органів у сфері захисту міграційних прав людини - вимагає розробки та прийняття спеціального законодавства України «Про засади міграційної безпеки України в умовах воєнного стану», предмет правового регулювання якого мають складати: поняття та види міграційно-безпекової діяльності судових і правоохоронних органів; принципи їх організації та діяльності; напрямки їх діяльності; форми і порядок взаємодії судових і правоохоронних органів з питань міграційної безпеки; засади відносин з іншими органами публічної влади, підприємствами, установами, організаціями, громадянами; засади фінансування і матеріального забезпечення; гарантії діяльності; основи міжнародної співпраці.

2. Формування сучасної системи і діяльності органів правоохорони вимагає розширення та оптимізації міжнародного співробітництва у міграційно-правоохоронній сфері, а саме через укладання відповідних профільних міжнародно-правових угод, участь у роботі міжнародних

міграційно-правоохоронних конституцій, проведення обміну досвідом міграційно-правоохоронної діяльності, взаємодію з уповноваженим зарубіжних країн та відповідними організаціями (Інтерпол, Європол тощо), як у вирішенні завдань захисту міграційних прав людини на національному рівні, так і на формуванні міжнародних гарантій міграційної правоохорони.

3. Розвиток системи та діяльності судових та правоохоронних органів щодо міграційних прав людини в умовах воєнного стану має передбачати інтенсифікацію не стільки здійснення ретроспективних заходів щодо порушників міграційного законодавства правопорядку, як проведення профілактичної роботи з метою своєчасного виявлення, попередження й припинення прав людини, формування певного рівня правової культури учасників міграційних процесів, широко залучення громадськості до виконання відповідних повноважень компетентних органів.

4. Вдосконалення системи та діяльності системи судових та правоохоронних органів потребує не тільки належного наукового обґрунтування й узгодженого правового регулювання достатніх фінансових та матеріально-технічних ресурсів, акумулювання яких виступає однією з обов'язкових умов реальності загалом будь-яких змін в організації та діяльності як усієї системи, так і окремих відповідних органів України.

5. Захист прав міграційних людини у зарубіжних країнах істотно впливає на певні вектори державної політики і реалізується усім державним механізмом та головним чином, у діяльності досліджуваних органів, що фахово і на постійній основі здійснюють охорону міграційного правопорядку. Організація і практика правоохоронної діяльності у сфері міграційних відносин у кожній державі визначаються особливостями державного устрою, станом суспільних відносин, іншими політичними, правовими, економічними, соціальними і моральними чинниками, що уможливорює лише обмежене перенесення такого досвіду у практику захисту міграційних прав людини судовими і правоохоронними органами України.

6. Розвиток адміністративно-правових засад захисту міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів України має проводитись із урахуванням таких позитивних особливостей зарубіжного досвіду: превалювання попереджувальної діяльності; широке використання допоміжно-виховних заходів (офіційне застереження, звернення до населення, роз'яснення законодавства тощо); наділення прокуратури правом звернення до Конституційного Суду України у разі порушення законами міграційних прав і свобод людини; детальна правова регламентація компетенції судових і правоохоронних органів, підстав і порядку застосування ними заходів адміністративного примусу; прийняття та реєстрація судовими і правоохоронними органами позовів, заяв і повідомлень про правопорушення та інші події в міграційному просторі електронного урядування, тісний зв'язок з громадськістю; широке залучення населення до виконання окремих міграційних заходів.

7. Удосконалення адміністративно-правових засад і практики захисту міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів в умовах воєнного стану потребує узгодження й збалансування превентивних і репресивних методів їхньої роботи. Правозахисна діяльність даних органів має бути спрямована головним чином на сприяння реалізації прав людини і подолання причин і умов для їх порушень, відновлення прав людини і забезпечення юридичної відповідальності винних осіб, метою якої так само пріоритетно виступає загальна та спеціальна превенція.

8. Пріоритетність попередження порушень міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів передбачає впорядкування й розширення здійснюваних ними заходів загального та індивідуального попередження, покликаних нейтралізувати, мінімізувати та усунути різноманітні обов'язкові та суб'єктивні причини і умови порушень прав людини та будь-яких інших порушень, що лише опосередковано завдають або можуть завдати шкоду законним інтересам людини. Це потребує прийняття спеціальних заходів попередження правопорушень, основними з яких є

виявлення причин і умов правопорушень та внесення подань про їх усунення; науково-правова експертиза, правове виховання населення, інформування громадськості, роз'яснення законодавства; офіційне попередження про неприпустимість протиправної поведінки; комплексне врегулювання профільним законодавством заходів адміністративного примусу за порушення міграційного законодавства, в тому числі з питань надання відповідним особам громадянства України у спрощеному порядку.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового і практичного завдання, що виявляється у визначенні специфіки захисту міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних України в межах його правового регулювання, та запропоновано надання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення досліджуваної проблематики захисту міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів України. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. В дисертаційній роботі акцентовано увагу на тому, що функція соціально-правової держави із захисту міграційних прав людини являє собою систему заходів із попередження порушень міграційних прав людини, контролю та нагляду за їхнім дотриманням, підтвердження чи відновлення оскаржених чи порушених прав, забезпечення юридичної відповідальності і правопорушників й усунення інших негативних, соціально-міграційних наслідків, що реалізуються організаційними та правовим засобами відповідно до вимог верховенства права органами публічної влади, громадськими формуваннями з метою забезпечення реальності міграційних прав людини. Наголошується, що функція захисту міграційних прав, свобод людини, яка спрямовується на реалізацію гуманітарно-соціального призначення правової держави посідає чільне місце в системі її функцій в умовах воєнного стану. Відповідно гарантування та захист міграційних прав людини в діяльності судових та правоохоронних органів не відрізняється від економічної, соціальної, гуманітарної чи іншої функції, реалізація яких за умов правової держави нерозривно поєднана із відповідними правами і свободами людини і громадянина.

2. Адміністративно-правове регулювання захисту міграційних прав людини в діяльності судових і правоохоронних органів визначене як здійснення державою заходів з метою забезпечення реальності прав людини за допомогою юридичних норм та індивідуальних приписів упорядкування, закріплення, охорони й розвитку суспільних відносин організаційно-розпорядчого та реординаційного характеру, які складаються у сфері практичної реалізації міграційних прав людини в Україні. Особливостями адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини в діяльності судових і правоохоронних органів є державно-владний характер, імперативно-диспозитивний метод поєднання різноманітних галузевих відносин, нормативний та індивідуально-правовий характер, спрямування на практичне забезпечення реалізації захисту міграційних прав людини в Україні, в сучасних умовах. Адміністративно-правове регулювання виявляється щодо усіх форм і засобів захисту міграційних прав людини, визначаючи організацію та встановлюючи правові процедури системи адміністративного судочинства, Міграційної служби України, виконання рішень міжнародних судових установ, оскарження у зверненнях фізичних та юридичних осіб, а також діяльності прокуратури, прикордонної служби, органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів.

3. Доведено, що адміністративно-правові засоби захисту міграційних прав людини це правові явища, акти й заходи, що відповідно до адміністративного законодавства зумовлюють і забезпечують судовий і владно-розпорядчий вплив на організацію та реалізацію захисту міграційних прав людини в Україні відповідно до міжнародних норм та стандартів. Специфіка та значення адміністративно-правових засобів виявляються у тому, що вони можуть виступати елементом різних форм міграційного захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина й в цілому забезпечують такі правові форми захисту прав особи як адміністративна юстиція, діяльність

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, оскарження у зверненнях, діяльність прокуратури, органів контролю та адміністративного нагляду інших суб'єктів публічної влади.

4. Визначено, що судова та правоохоронна діяльність в сфері міграційних відносин спрямована на реалізацію функції правоохорони із захисту міграційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, засад конституційного ладу законності та правопорядку й постійно здійснювана виключно лише в порядку на підставі та в спосіб, що передбачені чинним матеріальним і процесуальним законодавством, а також відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав і свобод людини і громадянина фаховими компетентними професійними спеціально уповноваженими суб'єктами шляхом застосування у цілях правоохорони різноманітних інструментів і заходів юридичного впливу (запобігання, припинення та юридичної відповідальності). Напрямки міграційної правоохорони залежно від правового змісту та етапів її реалізації як своєрідного юридичного процесу є: попередження правопорушень; виявлення правопорушень; припинення правопорушень; розкриття правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; виконання заходів юридичної відповідальності.

5. Зроблено висновок, що необхідність компетентної реалізації напрямків контрольно-наглядової діяльності в сфері міграції обумовлює формування відповідних органів, а їхнє узгоджене виконання – систему органів контролю та адміністративного нагляду. Основним системоутворюючим критерієм побудови такої системи виступає контрольно-наглядова діяльність, з метою фахового постійного і професійного здійснення для якої і утворюється спеціалізовані контрольно-наглядові органи. Доведено, що їх система – це відносно самостійна підсистема інституційної правоохорони з питань реалізації міграційного законодавства, яку становить

цілісна, ієрархічна, структурована сукупність взаємообумовлених і взаємодіючих органів, сформована за функціональним критерієм для спільного фахового забезпечення правопорядку. Дана дефініція характеризує виключно лише системність організації судової та правоохоронної діяльності щодо захисту міграційних прав людини і має розглядатися разом із поняттями цих інституцій та їх фахової діяльності. При цьому зазначається, що виявлення і усунення випадків порушення міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів відбувається у межах єдиної системи контролю і нагляду за додержанням законності в діяльності судових і правоохоронних органів, що забезпечує дотримання в ній прав як людини, так і юридичних осіб, а також загальнонаціональних, державних і муніципально-регіональних інтересів.

6. Акцентовано увагу на тому, що в основі процесу вдосконалення організації застосування заходів адміністративного інструментування в діяльності судових та правоохоронних органів України щодо захисту міграційних прав людини має бути розробка науково обґрунтованої системи міграційної безпеки населення України як комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на реалізацію і розбудову міграційно-безпекових інституцій України, здійснених з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджених за строками виконання, складом виконавців і ресурсним забезпеченням вітчизняних і міжнародних установ.

7. Зроблено висновок, що загальними перспективними напрямками розвитку адміністративно-правового забезпечення захисту міграційних прав людини у діяльності органів публічної влади міграційно-безпекової компетенції є такі: законодавче відображення у статусі безпеково-міграційних органів; визначального місця захисту прав людини; правозахисних повноважень; фахових структурних підрозділів; порядку здійснення і гарантії захисту прав людини і громадянина; усунення та недопущення випадків

підміни підзаконними актами законодавчих актів з питань захисту міграційних прав людини; спрямування правозахисної діяльності за напрямками, загальної охорони міграційних прав всіх людей і громадян від протиправних посягань, захисту прав певних категорій осіб (заарештованих, підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених тощо), захисту прав людини від порушень з боку наділених широкими владними повноваженнями співробітників мілітаризованих правоохоронних органів; пріоритетність попередження (мінімізації, нейтралізації та усунення об'єктивних і суб'єктивних причин і умов) будь-яких порушень прав людини перед забезпеченням усунення їхніх наслідків; гарантування й розвиток правових механізмів судового та адміністративного оскарження протиправних рішень та діянь різних органів публічної влади; посилення демократичного цивільного контролю на предмет дотримання міграційних прав людини у діяльності органів влади з різних питань в тому числі і питань, пов'язаних з перекладом відповідних документів і їх використанням в процесуальних провадженнях.

8. Наголошується, що передумовами захисту міграційних прав людини у діяльності громадських правоохоронних формувань виступають неспроможність судових і правоохоронних органів однаково ефективно вирішувати всі завдання правоохорони, позитивний вплив громадськості на форми й методи їхньої діяльності, висока превентивна та виховна роль діяльності громадський правоохоронних формувань, що забезпечує зниження латентності правопорушень, нейтралізацію їх причин і умов, своєчасне реагування на випадків будь-яких протиправних діянь. Звідси, значення залучення громадських правоохоронних формувань до захисту міграційних прав людини полягає в забезпеченні можливості широкої участі населення у протидії правопорушенням і сприянні судовим і правоохоронним органам у гарантуванні міграційного правопорядку. Розвиток інституту громадських

формувань із захисту міграційних прав людини в Україні має передбачати: орієнтування діяльності громадських формувань на здійснення захисту прав людини, шляхом попередження, виявлення та припинення їх порушень; сприяння діяльності судових та правоохоронних органів розширенню мережі громадських міграційно-правоохоронних формувань, поєднання засад самостійності та інтенсивної взаємодії з органами публічної влади різного рівня; підвищення рівня їхньої підготовки; забезпечення належної державної підтримки; висвітлення засобами масової інформації і діяльності громадських формувань міграційно-захисного спрямування.

9. Доведено, що удосконалення адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини на основі зарубіжного досвіду передбачає такі заходи: пріоритетне спрямування правозахисної міграційної діяльності на загальне, спеціальне та індивідуальне попередження порушень прав людини усунення їх причин та умов; закріплення детального й вичерпного переліку прав і обов'язків судових і правоохоронних органів, форм, методів їх діяльності у сфері забезпечення міграційних прав і свобод особи; розширення допоміжних засобів профілактичної роботи; комплексне застосування врегулювання підстав і порядку застосування компетентними органами заходів адміністративного примусу; зведення контрольно-наукового реагування на порушення прав людини. До ініціювання самозабезпечення самостійного усунення порушником виявлених порушень або забезпечення їх усунення у судовому порядку; наділення Генерального прокурора України правом звернення до Конституційного Суду України з приводу конституційності законів та інших правових актів у разі порушення ними міграційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток сфери громадського контролю за діяльністю судових і правоохоронних органів; узгоджене впорядкування участі громадян у правозахисній діяльності;

підконтрольна і через спеціалізовані громадські міграційно-правоохоронні формування.

10. Акцентовано увагу на тому, що вдосконалення системи адміністративно-правового захисту міграційних прав людини у діяльності судових і правоохоронних органів, має передбачати формування цілісного юридично захисного механізму, засоби та процедури якого потребують комплексного науково обґрунтованого, цілісного й узгодженого законодавчого регулювання. Розвиток досліджуваних засад у діяльності судових і правоохоронних органів вимагає внесення змін в Закони України «Про імміграцію» та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» стосовно засобів захисту прав людини і громадянина в різних галузях міграційних відносин; визначаючи місце серед них та перспективу розвитку правових основ і практики захисту прав людини, щодо встановлення організаційно-правових форм індивідуальної та спільної з органами публічної влади, участі громадян та їх об'єднань у правозахисній діяльності, у тому числі із захисту міграційного правопорядку; оновлення та приведення у відповідність до вимог Європейського Союзу законодавчих реалій і потреб захисту міграційних прав людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина. Київ : Юрид. думка, 2007. 592 с.
2. Административная юрисдикция : учеб. пособ. / [С.Н. Бочаров, А.В. Зубач, М.В. Костенников, А.В. Куракин, М. Г. Сальников, В.А. Тюрин]. Москва: 2005. 365 с.
3. Административное право : учебник / под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова. москва : Юрист, 1999. 465 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). Том 1. Загальна частина. Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.
5. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т. О. Коломоєць. Київ: Істина, 2008. 219 с.
6. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Вид. 2-ге, змін, і допов. Київ : Істина, 2012. 528 с.
7. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2001. 528 с.
8. Адміністративне право України: підручник / І.М Балакарева, І.В. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2021. 392 с.
9. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. вид. 2-ге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
10. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: навч. посіб. / Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 326 с.
11. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: навч. посіб. / за заг. ред. Мінки Т.П. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2012. 326 с.
12. Адміністративно-правове забезпечення прав людини органами публічної адміністрації в Україні : зб. наук. пр. / за заг. ред. О.Ф. Андрійко.

Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 199 с.

13. Адміністративно-правові засади регулювання міграційних процесів : навч. посіб. / за заг. ред. Т.П. Мінки. Харків : Право, 2013. 280 с.

14. Алексеев С. С. Общая теория права : акад. курс в 2 т. / С. С. Алексеев. Т. 1. Москва : Юрид. лит., 1981. 360 с.

15. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

16. Атаманчук В. Г. Теория государственного управления : курс лекций / Москва : Юридическая литература, 1997. 398 с.

17. Баламуш М.А. Правові гарантії як елемент структури міграційного режиму в Україні. *Правова держава*. 2017. Вип. № 27. С. 48-54.

18. Бандурка О.О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні: дис канд. юрид. наук.: 12.00.07. Харків, 2002. 182 с.

19. Бандурка О. Особливості правового статусу органів міграційної служби в Україні. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 2. С. 36-43.

20. Бараненко Д.В., Набокова О.Г. Особливості адміністративної відповідальності за порушення міграційного режиму в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. Вип. № 5. С. 302-305.

21. Баранов С.О. Роль запобігання та профілактики в механізмі протидії нелегальній міграції в сучасних умовах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. Вип. № 3-4. С. 82-85.

22. Белєвцева В.В. Міграційний режим перебування іноземних громадян і осіб без громадянства на території України: стан і перспективи. *Інформація і право*. № 2(29). 2019. С. 167-171.

23. Битяк Ю.П. Адміністративне право України. підручник. Київ : Юрінком Інтер. 2005. Електронна бібліотека Князева. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part1/107.htm (дата звернення: 03.07.2024).
24. Боєцька-Кономаренко Б.Т., Пономаренко О.В., Шевченко В.В. *Типи міграції: оновлене бачення класифікації. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. Вип. № 33 (72). С. 6-12.
25. Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 884. С. 64-71.
26. Бублій М.П. Методологічні засади формування міграційної політики в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2009. №2. С.131-139.
27. Бурбик М.М., А. В. Солонар А.В., Янішевська К.Д. Адміністративне право України : навч. посіб. / Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2015. 358 с.
28. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Левицька О. О. Міграційна безпека держави як основа збереження та розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9 (730). С. 3-20.
29. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / редкол.: Ю. П. Битяк (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Право. 2020. Т. 5 : Адміністративне право. 960 с.
30. Верховний Суд. Інформація про надходження справ до місцевих судів у 2023 році. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727> (дата звернення: 02.12.2024).
31. Верховний Суд. Огляд актуальної судової практики Касаційного адміністративного суду за січень 2024 року. URL:

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1566546/> (дата звернення: 02.12.2024).

32. Весельська Л. А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. Т. 29 (68), № 1. С. 8–12.

33. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

34. Вимушений виїзд українців за кордон: як коректно оцінити масштаби?. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vymushenny-vyyizd-ukrayintsiv-za-kordon-yak-korektno-otsinyty-masshtaby> (дата звернення: 25.11.2024).

35. Візова інформаційна система (VIS). URL: <https://schengenvisum.info/uk/> (дата звернення: 25.06.2024).

36. Ворона Д.М. Адміністративно-правові аспекти міграційної політики: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2014. 260 с.

37. Гаврік Р. О. Юридичний склад порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: до питання проблематики визначення змісту у правовій доктрині, URL:[http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2414/1/Гаврік Р. О.pdf](http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2414/1/Гаврік_Р._О.pdf)

38. Глобальний договір про безпечну, впорядковану та легальну міграцію. URL: <https://www.iom.int/global-compact-migration>. (дата звернення: 25.11.2024).

39. Голосніченко І. П. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова ; за заг. ред. І. П. Голосніченка. Київ : ГАН, 2005. 232 с.

40. Городецький О. О. Міжнародні стандарти захисту біженців та їх основоположні принципи. *Право на державне управління*, 2020. № 2. С. 62–68.

41. Грекул-Ковалик Т.А. Захист прав мігрантів і біженців: навч. посіб. / Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2023. 184 с.
42. Гришина Н.В. Сутність адміністративно-запобіжних заходів, їх місце в системі адміністративного примусу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2014. Вип. № 18. С. 90-93.
43. Губар О. Країни ООН погодили глобальний договір про міграцію – DW – 14.07.2018. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/країни-оон-погодили-перший-в-історії-глобальний-договір-про-міграцію/a-44671486> (дата звернення: 30.11.2024).
44. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Теоретичні засади правового статусу громадських об'єднань, які беруть участь в охороні громадського порядку та залучаються до територіальної оборони. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. № 3. С. 60–67. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-8> (дата звернення: 26.11.2024).
45. Гусаров К. О. Світовий досвід протидії нелегальній міграції. 2017. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5031/1/%D0%93%D1%83%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%86%D0%94%D0%A3%D0%A6%D0%97.pdf> (дата звернення: 03.07.2024).
46. Денисов А. І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України. *Правова інформатика*. 2018. № 2 (25). С. 110-116.
47. Дерезь В. А. Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання : дис канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 282 с.
48. Державна міграційна служба України: Офіційний сайт. URL: <https://dmsu.gov.ua/> (дата звернення: 23.11.2024).

49. Державна прикордонна служба України: Офіційний сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua> (дата звернення: 23.11.2024).
50. Державна судова адміністрація України. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2021 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2021.pdf (дата звернення: 02.12.2024).
51. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. В. Б. Авер'янова. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. 265 с.
52. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / заг. ред. В. Б. Авер'янов ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Факт, 2003. 384 с.
53. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
54. Державної міграційної служби України Статистичні дані. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html> (дата звернення: 03.07.2024).
55. Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 р. № 770. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 206. [дата звернення 02.01.2025].
56. Директива (ЄС) 2003/86. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0086> (дата звернення: 25.06.2024).
57. Директива (ЄС) 2017/541. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L0541> (дата звернення: 25.06.2024).
58. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних" : Директива Європ. Союзу від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС : станом на 25 трав. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text (дата звернення: 30.11.2024).

59. Додаток «Дія»: Офіційний сайт. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2024).

60. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 23–30. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-23-30.pdf (дата звернення: 29.11.2024).

61. Дракохруст Т. Адміністративно-правові форми та методи запобігання підрозділами громадської безпеки національної поліції нелегальній міграції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. № 4. С. 76-80.

62. Дракохруст Т.В. Юридичні аспекти міграційних процесів у сучасному світі. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали міжнар. наук-практ. конф., м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р., м. Тернопіль, 2024. С. 279-280.

63. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 13.11.2024).

64. Європейський суд з прав людини: HUDOC: Офіційний сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 23.11.2024).

65. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. № 1. С. 42–49.

66. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року / *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 09.12.2023).

67. Зайкіна Г.М. Адміністративно-правові запобіжники правопорушень електронного врядування державно-приватного партнерства в

секторі безпеки держави. *Наукові перспективи*. 2024. Вип. № 2 (44). С. 1113-1122.

68. Звіт Верховного Суду України щодо практики у справах, пов'язаних із захистом прав мігрантів (2022 р.). URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2024).

69. Звіт Державної прикордонної служби України за 2022 рік. URL: <https://dpsu.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2024).

70. Звіт МВС України щодо боротьби з торгівлею людьми, 2023. URL: <https://mvs.gov.ua> (дата звернення: 09.12.2023).

71. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 6, 23 червня 2022 р. МОМ. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-6-23> (дата звернення: 21.06.2024).

72. Іванова О. Д. Суб'єкти законодавчої ініціативи у формуванні міграційного законодавства України. *Правове життя сучасної України*: у 3 т.: матеріали міжнар. наук-практ. конф., (м. Одеса, 15 травня 2020 р.), м. Одеса, 2020. С. 115-117.

73. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник / Тернопіль. : ЗУНУ. 2022. 204 с.

74. Карачурина Л.Б. Німеччина: як керувати мігрантами. *Сучасна Європа*. 2009. № 2. С. 18–33.

75. Кислюк Р.О. Органи судової влади як суб'єкти законодавчої ініціативи. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*. 2018. С. 40-43.

76. Князєв В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. *Право України*. 1998. № 11. С. 29-31.

77. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

78. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон, Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984 (№ 51). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 15.07.2024).

79. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 733 с.

80. Комзюк А.Т. Адміністративно-запобіжні заходи: сутність, система та компетенція поліції щодо їх застосування. *Збір. наук. стат. ДІВС при ДНУ*. Донецьк, 2002. С. 45-53.

81. Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text (дата звернення: 25.06.2024).

82. Конвенції МОП № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_149#Text (дата звернення: 25.06.2024).

83. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 25.11.2024).

84. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.11.2024).

85. Конвенція про статус біженців : прийнята 28 липня 1951 року в Женеві / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 03.07.2024).

86. Конвенція щодо статусу апатридів. *Офіційний вісник України*, 2013. № 51, № 12. 2013. Ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.

87. Кондрашина К.П. Административная ответственность за правонарушения в сфере миграции иностранных граждан и лиц без

громадянства. *Административное право и процесс*. 2006. № 2. С. 32-36.

88. Конкурсна наукова робота на тему: «Публічне управління у сфері забезпечення міграційної безпеки України». URL : <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/f3cbfc4cc070456a5fb6ae4b8f62eb5c.pdf>.

(дата звернення: 21.06.2024).

89. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 25к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

90. Костенников М.В. Адміністративна діяльність ОВС URL: https://stud.com.ua/40773/pravo/sklad_administrativnogo_pravoporushennya_yog_o_zmist

91. Кравченко В.В. Україна в системі світової міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 748. С. 422-428.

92. Кукурудза І. І., Ромашенко Т. І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 252 с.

93. Луцак І. Що таке “Сусідська варта” і навіщо вона українцям. “Український інтерес”. 2017. URL: <https://uain.press/articles/shho-takesusidska-varta-navishho-vona-ukrayintsyam-584256> (дата звернення: 26.11.2024).

94. Мартянова Р. А. Державна міграційна політика України щодо протидії нелегальній міграції інститутом реадмісії осіб. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 115-123. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/21.pdf (дата звернення: 21.06.2024).

95. Мартянова Р. А. Застосування заходів адміністративного примусу як засобу протидії нелегальній міграції: безпековий вимір. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 158-168. URL:

https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/30.pdf (дата звернення: 03.07.2024).

96. Мартянова Р.А. Удосконалення організаційно-правового механізму протидії нелегальній міграції органами державно міграційної служби України. Development vectors in public management and administration: Collective monograph. Rīga, Латвія: “Baltija Publishing”, 2021. С. 229-250.

97. Мельник О. Сфера правового регулювання : поняття, ознаки, види. *Право України*. 2010. № 9. С. 132-138.

98. Міграційне право України: навчальний посібник / Сопільник Р. Л., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Грищук А.Б., Ілюшик О. М., Скриньковський Р. М. Львів: СПОЛОМ, 2023. 260 с.

99. Міграційне право України : підручник / за заг. ред. С.М. Гусарова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Дім реклами, 2016. 296 с.

100. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення: 30.11.2024).

101. Міжнародна організація з міграції. Аналіз судової практики стосовно рішень ДМС України щодо іноземців та осіб без громадянства. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/analysis_of_the_judicial_practice_sms_involved.pdf (дата звернення: 02.12.2024).

102. Міжнародна термінологія у сфері міграції : українсько-англійський тлумачний словник. Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с. С. 14-18.

103. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 09.12.2023).

104. Мілієнко О.А. Внутрішня міграція та переміщені особи в Україні: політика управління та захист адміністративними судами. *Соціально-правові студії*. 2023. Вип. № 3. С. 94-103.

105. Мульська О. П. Удосконалення політики регулювання міграційних процесів в умовах. соціально-економічної нестабільності: інституціональний підхід. *Інновації та сталий розвиток*. 2023. № 2. С. 18-30. <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/152/177> (дата звернення: 25.06.2024).

106. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення. /за заг. ред. С. В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с

107. Національна поліція України: Офіційний сайт. URL: <https://npu.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2024).

108. Нікітін А. А. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ, 2018. 218 с.

109. Олефір В. І. Імплементация міжнародних норм щодо протидії нелегальній міграції у національне законодавство України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 29. С. 76-85.

110. Оперативний звіт з моніторингу міграційних процесів. URL : [https:// dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk 5.pdf](https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_5.pdf) (дата звернення: 27.06.2024).

111. Операція «Мігрант» на Київщині: виявили понад 150 порушників законодавства. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/region/17155.html> (дата звернення: 23.11.2024).

112. Охорона державного кордону України в сучасних геополітичних умовах: організаційні та правові проблеми : монографія / О. В. Андрушко, Л.

Ю. Капітанчук, А. З. Сорока та ін. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. 296 с.

113. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.* 2017. Вип. 6. С. 54-57.

114. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика.* - 2011. - № 2. - С. 10-14.

115. Питання Державної міграційної служби України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 405/2011 / *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2011#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

116. План дій з лібералізації візового режиму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#Text (дата звернення: 25.06.2024).

117. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_956#Text (дата звернення: 25.06.2024).

118. Поліщук В. В. Державне регулювання міграційних процесів у контексті соціально-економічного розвитку України : дис. ... д-ра філософії в галузі економіки: 051. Львів, 2021. 224 с.

119. Посмітна В.В. Адміністративна правосуб'єктність мігрантів в Україні: дис. ... д-ра філософ. : 081 «Право». Одеса, 2023. 234 с.

120. Постанова Львівського апеляційного суду, справа № 944/7550/23 від 12 березня 2024 року, URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення 19.11.2024 року).

121. Постанова Першого апеляційного адміністративного суду, справа № 418/2482/21 від 21 березня 2024 року, URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення 19.11.2024 року).

122. Постанова Першого апеляційного адміністративного суду, справа № № 420/34080/23 від 23.07.2024 року, URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення 19.11.2024 року).

123. Притула А. М. Незаконне перетинання державного кордону України: склад злочину. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 15 листопада 2018 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018). С. 279-283.

124. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 203 Кодексу про адміністративні правопорушення України, 2025, URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7378-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-203-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>

125. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 135. [дата звернення 02.01.2025].

126. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07. 2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2012. № 16. ст. 146. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17/> (дата звернення: 23.11.2024).

127. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

128. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 7 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

129. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

130. Про громадянство України: Закон України № від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 13. Ст. 65.

131. Про делегацію України для участі в переговорах у рамках ООН щодо підготовки проекту Глобальної угоди про біженців : Розпорядж.

Президента України від 06.09.2018 р. № 139/2018-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2018-рп#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

132. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV : станом на 23 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

133. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

134. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2012. № 24. Ст. 243.

135. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 115. [дата звернення 02.01.2025].

136. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України: затв. Постановою КМУ від 25.03.2015 р. № 302. *Офіційний вісник України*. 2015. № 40. стор. 60. Ст. 1188.

137. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 156. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> [дата звернення 02.01.2025].

138. Про затвердження Положення про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління міграційними процесами: Наказ Міністерства

внутрішніх справ від 04.10.2023 р. № 811. *Офіційний вісник України*. 2023. № 98. [дата звернення 02.01.2025].

139. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 118. Урядовий кур'єр. 2017 (№ 80). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.07.2024).

140. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

141. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 р. № 761-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 49-50. Ст. 463.

142. Про імміграцію : Закон України від 07.06.2001 р. № 2491-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 41. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 28.11.2024).

143. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

144. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 03.07.2024).

145. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI / *Відомості Верховної Ради України*, 2012. № 19-20. Ст. 179. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 21.06.2024).

146. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2011 р. № 1710-VI. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text> (дата звернення: 03.07.2024).

147. Про ратифікацію Віденської конвенції про дипломатичні зносини : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 21.03.1964 р. № 199а-06 / *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (дата звернення: 03.07.2024).

148. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2018 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики» : Указ Президента України від 17.03.2018 р. № 72/2018 / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/722018-23814> (дата звернення: 21.06.2024).

149. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

150. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України": Указ президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

151. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 липня 2017 року "Про посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержанням ними правил перебування на території України": Указ президента України від 30.08.2017 р. № 256/2017 / *Верховна Рада України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007525-17#Text> (дата звернення: 27.06.2024).

152. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2018 року "Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики ": Указ президента України від 17.03.2018 р. № 72/2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-18#Text> (дата звернення: 27.06.2024).

153. Про Службу безпеки України: Закон України 25.03.1992 р. № 2229-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

154. Про створення Концепції державної міграційної політики : Указ президента України від 30.05.2011 р. № 622/2011 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/622/2011> (дата звернення: 21.06.2024).

155. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 482-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 140. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> [дата звернення 02.01.2025].

156. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

157. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

158. Регламент Європейського Союзу 2019/1155. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/BG/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.188.01.0025.01.BUL (дата звернення: 25.06.2024).

159. Риндзак О. Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07. Вінниця, 2020. 516 с. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/8739/8736> (дата звернення: 23.11.2024).

160. Риндзак О.Т. Міграційна політика в Україні: виклики та інтеграційні перспективи : монографія / НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього»; наук. ред. д. е. н., проф. У. Я. Садова. Львів : Каменяр, 2019. 422 с.

161. Розуміння Шенгенської угоди: Історія, мета та наслідки. Новини та інформація ETIAS для відвідувачів, які приїжджають до Європи. URL: <https://etias-info.com.ua/статті/розуміння-шенгенської-угоди-історія,-мета-та-наслідки> (дата звернення: 30.11.2024).

162. Савченко О. І. Адміністративні делікти у сфері міграції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 26 с.

163. Садова У. Я., Біль М. М. Соціальні ініціативи як інструмент подолання міграційних ризиків в Україні. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 206-211.

164. Салманова О.Ю. Адміністративні порушення міграційного законодавства: поняття, ознаки, елементи складу. *Право і безпека*. 2014. Вип. № 1 (52). С. 39-45.

165. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 232 с.

166. Сафонов Ю. М. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні. *Світова економіка та міжнародні відносини*. Інтелект XXI. 2015. № 3. С.6-13 URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2015/2015_3/1.pdf

167. Світличний О.П., Голодник Ю.А. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80 (6). С. 563-567.

168. Семенова Марина. Статус внутрішньопереміщеної особи в Україні. https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran

169. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник [для студ. вищ. навч. закладів] Національний ун-т внутрішніх справ. 2-ге вид. Харків: Консул, 2005. 656 с.

170. Соколенко О. Л. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання захисту прав громадян. *Форум права*. 2012. № 2. С. 633-639.

171. Солідарність ЄС з Україною: Комісія пропонує продовжити до березня 2025 року тимчасовий захист для людей, які рятуються від російської агресії проти України. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_23_4496 (дата звернення: 23.06.2024).

172. Сопільник, Ростислав Любомирович. Міграційне право України : навч. посіб. / [Сопільник Р. Л. , Ковалів М. В. , Єсімов С. С. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2023. 260 с.

173. Ставлення до українських трудових мігрантів у Чехії. URL : <https://uaportal.cz/blogs/3/222/> (дата звернення: 21.06.2024).

174. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року; розпорядження КМУ від 24.07.2019 р. № 687-р. *Офіційний вісник України*. 2019, № 70. Ст. 2472.

175. Сторожук І. П. Адміністративно-правова протидія міграційним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 235-240.

176. Супруновський А. І. Міграційне право в системі права України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Одеса, 2011. 195 с.
177. Супруновський А. Державне регулювання міграційних процесів в Україні. *Вісник прокуратури*. 2010. № 3 (105). С. 56–62.
178. Тищенко С.О., Тищенко І.О. Міграція населення в сучасному світі: наслідки, фактори впливу, правовий контекст. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 102-107.
179. Ткачова Н. М. Необхідність взаємодії органів державної влади щодо протидії нелегальній міграції, як потенційній загрозі Національній безпеці. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2017. №12. С. 1-6.
180. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_851#Text (дата звернення: 25.06.2024).
181. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 21.06.2024).
182. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб. Угоду ратифіковано Законом України від 15.01.2008 р. № 116-VI / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_851#Text (дата звернення: 21.06.2024).
183. Україна запускає програму «Повертайся і залишайся». URL: <https://www.dw.com/uk/....a-51516523> (дата звернення: 25.06.2024).
184. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: офіційний вебсайт. URL: <https://ombudsman.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2024).

185. Учасники проєктів Вікімедіа. Африканська хартія прав людини і народів – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Африканська_хартія_прав_людини_і_народів (дата звернення: 30.11.2024).

186. Учасники проєктів Вікімедіа. Американська конвенція з прав людини – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Американська_конвенція_з_прав_людини (дата звернення: 30.11.2024).

187. Учасники проєктів Вікімедіа. Міжнародні документи з прав людини – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародні_документи_з_прав_людини (дата звернення: 30.11.2024).

188. Федорук Н. С. Адміністративне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Чернівці: Рута, 2011. 296 с.

189. Чернікова О.С. Адміністративно-правовий захист міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду. *The scientific heritage*. № 155. 2025. С. 39-45.

190. Чернікова О.С. Адміністративно-правові запобіжники в міграційній сфері. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 470-476.

191. Чернікова О.С. Деякі питання формування сучасний міграційно-правових відносин. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 151-158.

192. Чернікова О.С. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами. *KELM*. 2024. № 8. С. 53-58.

193. Чернікова О.С. Напрями вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України в сфері міграції. 2025. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 374-377.

194. Чернікова О.С. Склади типових адміністративних правопорушень

у сфері міграційних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 613-615.

195. Швець М.М., Задаля Д.К. Поняття та види суб'єктів міграційних процесів. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: тези доп. III всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 17 квіт. 2022 р.)*. Хмельницький, 2022. С. 256–258.

196. Шенгенський кодекс про кордони. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-16#Text) (дата звернення: 25.06.2024).

197. ASEAN Declaration on the Protection and Promotion of the Rights of Migrant Workers, 2007. URL: <https://asean.org> (date of access: 30.11.2024).

198. Arizona v. United States, 567 U.S. 387 (2012). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/567/387/> (date of access: 30.11.2024).

199. Bali Process on People Smuggling, Trafficking in Persons and Related Transnational Crime. URL: <https://www.baliprocess.net> (date of access: 30.11.2024).

200. Castles S., Haas de H., Miller M., The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. London: Guilford Publications, 2015. 401 p.

201. Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights, Application No. 27765/09, 23 February 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (date of access: 30.11.2024).

202. Case of Jeunesse v. The Netherlands: Judgment of the European Court of Human Rights, Application No. 12738/10, 3 October 2014. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (date of access: 30.11.2024).

203. Case of M.S.S. v. Belgium and Greece: Judgment of the European Court of Human Rights, Application No. 30696/09, 21 January 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103050> (date of access: 30.11.2024).

204. Case of Rahimi v. Greece, Application No. 8687/08, 5 April 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (date of access: 30.11.2024).

205. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0382&fbclid=IwAR3naAWqhM40qPJ D3ywjPFE3qyLDXGDh25y3j6yiLhdkwWMGojW_llo1Yk (дата звернення: 23.06.2024).

206. Denmark passes special law for Ukrainian refugees. URL: <https://www.thelocal.dk/20220317/denmark-passes-special-law-for-ukrainian-refugees> (дата звернення: 23.06.2024).

207. Directive (EU) 2004/83/EC on minimum standards for the qualification of refugees // Official Journal of the EU. 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0083> (дата звернення: 09.12.2023).

208. Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32016L0801> (дата звернення: 25.06.2024).

209. Directive - 2013/33 - EN - Reception Conditions Directive - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013L0033> (date of access: 30.11.2024).

210. Directive 2001/55/EC on temporary protection // Official Journal of the EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L005> (date of access: 30.11.2024).

211. Dublin Regulation (EU) No 604/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 09.12.2023).
212. Easy System – Efficient registration of asylum seekers in Germany. URL: <https://bamf.de> (дата звернення: 23.11.2024).
213. European Union Agency for Fundamental Rights. European Union Agency for Fundamental Rights. URL: <https://fra.europa.eu/en> (date of access: 30.11.2024).
214. EUODAC Regulation. European Union. URL: <https://europa.eu> (дата звернення: 23.11.2024).
215. Express Entry. Green Light Immigration Inc. URL: <https://canada4u.com.ua/services/imigration-service/express-entry> (date of access: 30.11.2024).
216. Federal Office for Migration and Refugees (Germany). URL: <https://www.bamf.de> (date of access: 30.11.2024).
217. Home - UNHCR Україна. UNHCR Україна. URL: <https://www.unhcr.org/ua/> (дата звернення: 23.11.2024).
218. Immigration and Nationality Act (INA), USA. URL: <https://www.uscis.gov> (date of access: 30.11.2024).
219. Immigration and Refugee Protection Act (IRPA), Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/i-2.5/> (date of access: 30.11.2024).
220. Immigration, Refugees and Citizenship Canada. Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel. Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/03/canada-ukraine-authorization-for-emergency-travel.html> (date of access: 30.11.2024).
221. International Labour Organization (ILO). URL: <https://www.ilo.org> (date of access: 30.11.2024).
222. IRCC Portal – Government of Canada Immigration Services. URL: <https://canada.ca> (дата звернення: 23.11.2024).

223. Marcos Pérez Jiménez. URL: https://webcitation.org/6D7AkFTyD?url=http://venciclopedia.com/index.php?title=Marcos_P%C3%A9rez_Jim%C3%A9nez (дата звернення: 27.06.2024).
224. MOM В Україні | IOM Ukraine. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (дата звернення: 30.11.2024).
225. NHRC v. State of Arunachal Pradesh (1996), Supreme Court of India. URL: <https://indiankanoon.org> (date of access: 30.11.2024).
226. Poland rolls out welcome mat for Ukrainians. URL: <https://www.dw.com/en/polands-open-door-policy-helps-ukrainian-refugees-build-new-lives/a-61192590#:~:text=New%20arrivals%20from%20Ukraine%20receive,9%20a%20day%20for%20expenses>. (дата звернення: 23.06.2024).
227. Rząd unieważnił dokument dot. polityki migracyjnej Polski. URL: <http://www.rp.pl/Polityka/170329876-Rzad-uniewaznil-dokument-dot-polityki-migracyjnej-Polski.html> (дата звернення: 21.06.2024).
228. Trump v. Hawaii, 585 U.S. ____ (2018). URL: <https://www.supremecourt.gov> (date of access: 30.11.2024).
229. Ustawa o cudzoziemcach z dnia 12 grudnia 2013 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Internetowy System Aktów Prawnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001650> (дата звернення: 03.07.2024).
230. UNHCR, the UN Refugee Agency | UNHCR. UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/> (date of access: 30.11.2024).
231. UNHCR Global Trends 2023 // Official UNHCR Website. URL: <https://www.unhcr.org/globaltrends2023> (date of access: 30.11.2024).
232. Ukraine Situation. Refugees from Ukraine across Europe (as of 29 June 2022). UNHCR. The UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/94001> (дата звернення: 21.06.2024).

233. United Nations Office on Drugs and Crime. United Nations: Office on Drugs and Crime. URL: <https://www.unodc.org/> (date of access: 30.11.2024).

234. Visa Decision Automation in the UK. URL: <https://gov.uk> (дата звернення: 23.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. **Чернікова О.С.** Склади типових адміністративних правопорушень у сфері міграційних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 613-615.
2. **Чернікова О.С.** Деякі питання формування сучасний міграційно-правових відносин. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 151-158.
3. **Чернікова О.С.** Адміністративно-правові запобіжники в міграційній сфері. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 470-476.
4. **Чернікова О.С.** Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами. *KELM*. 2024. № 8. С. 53-58.
5. **Чернікова О.С.** Напрями вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності системи судових та правоохоронних органів України в сфері міграції. 2025. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 374-377.
6. **Чернікова О.С.** Адміністративно-правовий захист міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду. *The scientific heritage*. № 155. 2025. С. 39-45.
7. **Чернікова О.С.** Адміністративний примус як важливий інструмент забезпечення міграційної безпеки. *Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Серія «Сектор безпеки України». Вип. 49. Редкол.: А.П. Гетьман, Белов Д.М., Т.О. Коломоець, Ю.В. Мех, В.Я. Настюк,*

Р.В. Шаповал та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 301-304.

8. **Чернікова О.С.** Адміністративні правопорушення в міграційній сфері. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції (28 березня 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 47. Редкол.: А.П.Гетьман, Д.М. Бєлов, Т.О. Коломоєць, Ю.В. Мех, В.Я. Настюк, Р.В. Шаповал та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 316-319.

9. **Чернікова О.С.** Деякі питання вдосконалення системи адміністративно-правової діяльності судових та правоохоронних органів України в сфері міграції. *Правові засади діяльності правоохоронних органів*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 листопада 2024 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 51. Упорядник Ю.В. Мех. Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 230-233.

10. **Чернікова О.С.** Адміністративно-правовий аспект міграційної безпеки держави. *Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (24 січня 2025 року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Частина 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 53. Редкол.: О.М. Ярошенко, Ю.В. Мех та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2025. С. 181-183.

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію»
щодо спрощення порядку надання дозволу на імміграцію**

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

1. Внести зміни до Закону України «Про імміграцію» (Відомості Верховної ради України, 2001 р., № 41. ст. 197 із наступними змінами)

1) частину третю статті 4 доповнити пунктом 1-1 такого змісту:

"1-1) одному з подружжя, якщо другий з подружжя є загиблим (померлим) громадянином України - військовослужбовцем Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (незалежно від строку перебування у шлюбі, дійсному на момент загибелі (смерті), - у разі звернення із заявою про надання дозволу на імміграцію у період воєнного стану чи не пізніше ніж протягом 6 місяців з дня його припинення чи скасування";

2) статтю 4-1 доповнити новою частиною такого змісту:

"Вимоги цієї статті не поширюються на осіб, зазначених у пункті 1-1 частини третьої статті 4 цього Закону";

3) у статті 9:

пункт 2 частини п'ятої викласти в такій редакції:

1) оригінал (після пред'явлення повертається) та копія паспортного документа іноземця (або паспортних документів - у разі якщо іноземець має множинне громадянство (підданство) або документа, що посвідчує особу без громадянства, а також копії сторінок паспортного документа іноземця або особи без громадянства з особистими даними з перекладом на українську

мову, засвідченим в установленому порядку, або копія рішення про визнання особою без громадянства.

Іноземці та особи без громадянства, які мають право на отримання дозволу на імміграцію на підставі пунктів 9 та 10 частини другої, пункту 1-1 частини третьої статті 4 цього Закону, можуть подавати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних особи), у разі якщо за отриманням нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна вчинила акт збройної агресії проти України або не визнає територіальної цілісності та суверенітету України, або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй "Про територіальну цілісність України" від 27 березня 2014 року № 68/262.

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»**

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

2. Внести зміни до Закону України «**Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства** » (Відомості Верховної ради України 2012 р., № 19-20. ст. 179 із наступними змінами)

1) у статті 4 :

частину двадцять першу викласти в такій редакції:

"21. Іноземці або особи без громадянства, зазначені у частинах двадцятій та двадцять четвертій статті 4 цього Закону, на дату звернення за оформленням посвідки на тимчасове проживання та до дня її отримання вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах.

Іноземці та особи без громадянства, зазначені у пункті 9 (крім осіб, які продовжують проходити військову службу за контрактом у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту, Національній гвардії України) та пункті 10 частини другої статті 4 Закону України "Про імміграцію", які протягом шести місяців після припинення контракту звернулися за отриманням дозволу на імміграцію, на дату звернення за наданням дозволу на імміграцію та до дня отримання посвідки на постійне проживання вважаються такими, які тимчасово перебувають на території України на законних підставах.

Іноземці та особи без громадянства, яким надано дозвіл на імміграцію на підставі пунктів 9, 10 частини другої, пункту 1-1 частини третьої статті 4 Закону України "Про імміграцію" та які отримали посвідку на постійне проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на

законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії їх паспортного документа закінчився або він підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних особи).";

2) доповнити новою частиною такого змісту:

"24. Іноземці та особи без громадянства, крім осіб, зазначених у частині дев'ятнадцятій цієї статті, які під час дії воєнного стану, введеного в Україні, надають або надавали стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу допомогу підрозділам Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, а також підрозділам територіальної оборони, добровольчих формувань територіальних громад, перебуваючи безпосередньо в районах ведення бойових дій, та спільно із зазначеними підрозділами брали (беруть) участь у виконанні бойових або службових завдань протягом не менш ніж шести місяців і які не пізніше 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну (крім випадків зміни персональних даних особи), на період дії посвідки."

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

61002, м. Харків, вул. Чернишевська, 80; тел. (факс) (057) 700-36-69; ndi_db_ms@ukr.net

24.12.2024 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувачки Чернікової Олени Сергіївни на тему «Адміністративний
захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних
органів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і
процес; фінансове право, в науково-дослідний процес Науково-дослідного
інституту державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України**

Цим актом засвідчуємо, що результати наукових досліджень здобувачки Чернікової Олени Сергіївни в межах дисертаційного дослідження на тему «Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право, були впроваджені в науково-дослідний процес Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

Зокрема, результати наукового дослідження були використані в ході виконання науково-дослідних робіт, спрямованих на удосконалення правового регулювання прав людини та забезпечення адміністративної реформи в умовах цифровізації публічного управління:

1. «Правове забезпечення адміністративної реформи в умовах розвитку сучасного українського конституціоналізму та цифровізації публічного управління» (РК УкрІНТЕІ № 0122U000364, період виконання 01.2022 – 12.2024 рр.), у межах якої досліджувалися питання адаптації адміністративно-правових механізмів захисту прав мігрантів до європейських стандартів.

2. «Права людини в умовах національних і глобалізаційних викликів та

механізм їх забезпечення» (РК УкрІНТЕІ № 0122U000378, період виконання 01.2022 – 12.2024 рр.), де результати дослідження використовувалися для розроблення рекомендацій щодо удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів у сфері захисту міграційних прав людини.

У межах зазначених досліджень:

1. Наукові концепції, висновки та рекомендації Чернікової Олени Сергіївни були використані при підготовці науково-консультативних висновків, пропозицій та рекомендацій до проектів нормативно-правових актів, зокрема щодо імплементації міжнародних стандартів захисту мігрантів у національне законодавство, а також у процесі обґрунтування правозастосовних позицій на запити органів державної влади.

2. Результати дисертаційного дослідження здобули апробацію та належне наукове обговорення на наукових заходах, організованих Науково-дослідним інститутом державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України у 2022–2024 роках, де були представлені авторські підходи до покращення адміністративно-правового регулювання захисту прав мігрантів.

**Вчений секретар
Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України,
к.ю.н., ст. дослідник**

Олег ПЕТРИШИН

ДРУГИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

61057, м. Харків, майдан Театральний, 1, тел/факс: (057) 700-14-14,
inbox@2aa.court.gov.ua

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Чернікової Олени Сергіївни на тему «Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право у наукову діяльність.

Результати дисертаційного дослідження Чернікової Олени Сергіївни на тему «Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються для підвищення теоретичної підготовки суддів та співробітників апарату суду.

Зокрема при:

- 1) визначенні сутності та характерних рис адміністративного захисту міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів;
- 2) захисті міграційних прав людини органами контролю та адміністративного нагляду;
- 3) нормативно-правовому регулюванні міграційно-правоохоронної діяльності громадських формувань.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Чернікової Олени Сергіївни на тему «Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України» в науково-дослідну діяльність сприяє розширенню науково-методичного інструментарію дослідження теоретичних і практичних питань щодо вдосконалення адміністративно-правових засад захисту міграційних прав людини судовими та правоохоронними органами України.

Голова суду

Армен БЕГУНЦ

«Затверджую»

Проректор з науково-педагогічної роботи
та стратегічного розвитку Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

2025 р.

Ю.Г. Барабаш

АКТ

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження

**«Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та
правоохоронних органів України»**

**здобувачки Науково-дослідного інституту публічного права
Чернікової Олени Сергіївни**

Цей акт складений в тому, що матеріали дисертаційної роботи Чернікової О.С. «Адміністративний захист міграційних прав людини у діяльності судових та правоохоронних органів України» можуть використовуватися в навчальному процесі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративно-процесуальна діяльність правоохоронних органів» та «Адміністративне право і адміністративна діяльність».

Начальник навчального відділу
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Т.О. Чухлебова